

GERIAMIEJI RAGAI LIETUVOJE

ANDRA SIMNIŠKYTĖ

ĮVADAS

Ilgus šimtmečius elnių, briedžių, taurų, ožių ir kitų raguočių ragai buvo naudojami įrankiams, indams bei įvairiems daiktams gaminti. Viena šių dirbinių kategorija – geriamieji ragai, vartoti labai ilgą laiką ir paplitę įvairiuose regionuose. Iš ragų, taip pat metalinių, medinių, molinių ar stiklinių rago formos indų, vadinamųjų *ritonų*, gėrė senovės trakai, skitai, sarmatai, makedoniečiai, iranėnai. Plačiai šie dirbiniai buvo paplitę antikiniam pasaulyje, tarp keltų ir germanų genčių. Vėliau juos perėmė baltai, slavai bei vikingų bendruomenės. Natūralius ir metalinius apkaustais puoštus ragus vartojo daugelis tautų, kurios susidurdavo su raguočiais. Šie daiktai turėjo kur kas gilesnę prasmę nei paprasta gertuvė. Tą liudija pati geriamųjų ragų forma, nepatogi ir nepritaikyta kasdieniniam vartojimui buityje. Indų proistorė siekia žmonijos sąmonėjimo pradžia. Puošnūs, brangiaisiais metalais kaustyti metalų epochos kultūrų „gausybės ragai“ buvo meistriškumo progreso padarinys. Jų įprasminimas vyko daug ankstesniais laikais. Vienas seniausių radinių aptiktas Mustjė periodo kape, Tešik-Taš oloje. Čia rasta neandertaliečio berniuko kaukolė, o šalia – 2 kalnų ožio ragai (Рыбаков, 1981, p.97). Tai rodo, jog jau tada gyvulių ragams teikta didelė reikšmė.

Apie geriamuosius ragus informuoja įvairūs šaltiniai: rašytinis palikimas, mitologija, vaizduojamojo meno dirbiniai ir pan., tačiau daugiausiai jų rasta archeologinių kasinėjimų metu tirtuose laidojimo paminkluose. Lietuvos archeologinėje medžiagoje šie indai žinomi nuo III iki XIII a. pradžios.

Dar XIX a. pabaigoje pasirodė J.Basanavičiaus veikalas „Lietuviškai-trakiškos studijos“. Poskyryje „Gėralai“ užsiminta ir apie geriamuosius ragus. Autorius, remdamasis rašytiniais duomenimis, trumpai aptarė senovės tautų geriamųjų ragų vartojimą, teigė, jog tokiais indais naudojosi ir lietuviai (Basanavičius, 1898, p.88–93).

Pirmasis šios indų kategorijos archeologinį radinį aprašė A.Becenbergeris, tyrinėjęs Rubokų kapinyną (Bezenberger, 1909, p.183–193, pav. 141). Čia rasti žalvariniai sidabruoti angos apkaustai tyrinėtojų dėmesį patrau-

kė puošniu ornamentu. A.Becenbergeris, remdamasis keltų panašaus ornamento pavyzdžių iš skandinavų teritorijos, išskėlė skandinaviškos šio dirbinio kilmės teoriją.

Rubokų radinys pateko ir į F.Peiserio parengtą Prūsijos teritorijoje rastų ragų apkaustų bei panašių į juos dirbinių katalogą. Šiame darbe tyrinėtojas bandė spręsti dirbinių chronologijos problemas, ieškojo analogijų kituose kraštuose (Peiser, 1921).

Su J.Žiogo pavarde siejamas pirmasis bandymas įvairiapusėnai patyrinėti namų apyvokos daiktus, taip pat ir geriamuosius ragus (Žiogas, 1911). Autorius, išvardijęs, kur šie dirbiniai minimi antikos pasaulyje, nurodė, kad jie vartoti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių vaišėse ir ikirikščioniškose aukojimo apeigose, pateikė savo surinktus duomenis apie jų palitimą XIX a. Lietuvos dvaruose ir kaimuose, paminėjimus tautosakoje.

Tyrinėtojai, skelbdami XX a. pirmosios pusės ir vidurio paminklų (Gibaičių, Krikštonių, Linkaičių, Palangos, Pašušvio, Vilkiautinio) kasinėjimų rezultatus, trumpai informuodavo ir apie juose rastus radinius (Krukowski, 1913, p.13, lent.1:7, 2:6; Kulikauskas, 1959, p. 74–76, pav. 4:2, 3; Nagevičius, 1935, p.24; Puzinas, 1983, p.142, pav. 71; Tarvydas, 1933, p. 4, 7, 11, pav. 2, 11; Tautavičius, 1968, p.133, 136).

Kai kurie šių radinių XX a. pirmojoje pusėje pateko į užsienio mokslininkų akiratį (Moora, 1938, p. 483, pav. 69:1). Jų darbuose apie kitų kraštų archeologiją pateikiama ir geriamuosius ragus liečianti apžvalginio pobūdžio informacija (Almgren, Nerman, 1914, p.21–22, 42–43, lent. 10, 12, 18, 19; 1923, p. 82–83, lent. 31; Gaerte, 1923, p. 246–247, pav. 200; Moora, 1938, p. 481–484).

Ilgą laiką minėtieji dirbiniai atstovavo Lietuvos kaustytų ragų kolekcijai, kurioje bene geriausiai buvo žinomi V–VI a. sidabru puošti apkaustai iš Pašušvio, Rubokų ir emaliuoti dirbiniai iš Linkaičių bei Maudžiorų kapinynų (LAB, 1961, p. 350; LLM, 1958, pav. 356; LLM, 1966, pav. 8–9; Michelbertas, 1968, p.39–42, pav. 1; Ragas, p.20; Амброз, 1968, p.15, pav. 1:2, 5, 8; Корзухина, 1978, p. 40–41, 82, lent. 30:2). Nuo XX a. septintojo dešimtmečio, suintensyvėjus tyrimams, kolekcija pasipildė nau-

jais duomenimis. Tačiau publikavimo problema egzistavo toliau. Ilgą laiką ragų apkaustai nesusilaukė tinkamo tyrinėtojų dėmesio dar ir todėl, kad dauguma jų buvo menkai išlikę, neišvaizdūs.

Geriamieji ragai kaip atskira dirbinių kategorija moksliniu požiūriu kol kas beveik netyrinėta. Išimtis – Plinkaigalio kapinyno radiniai. Juos paminklo tyrinėtojas V.Kazakevičius yra detaliai aptaręs (Kazakevičius, 1981; 1987; 1993, p. 125–136; Казакевичюс, 1984).

Nagrinęjant vieną ar kitą materialinės bei dvasinės kultūros problemą senieji, etaloninių dirbinių duomenys teikia informacijos brangiųjų metalų (Nakaitė, 1991, p.101–102; Šimėnas, 1994, p.12; Vaitkunskienė, 1981a, p.21, 34, 69–70; pav. 4, 10, 50, 51, XII, XLIX), ornamento bei jo reikšmės interpretavimo (Nakaitė, 1991, p.29–33, 75–87; Vaitkunskienė, 1987b; Vaškevičiūtė, 1978, p.30, pav. 4), meno, papročių ir tikėjimo (Dundulienė, 1990, p.118–119; Kulikauskienė, 1988, p.23; Nakaitė, 1991, p.87–89; Vaitkunskienė, 1987a, p.9; Vaitkunskienė, 1991, p. 38), socialinių santykių (Lietuvių, 1987, p.127–129; Nakaitė, 1991, p.111–112; Vaitkunskienė, 1981b, p.70, pav. 13; Vaitkunskienė, 1995, p.160, 164–165), taip pat kultūrinių ir prekybinių ryšių (LGPR, 1972, p. 138–140; Šimėnas, 1992, p. 28; Šimėnas, 1994, p.12) klausimų sprendimui. Atskirai galima paminėti P.Dundulienės straipsnelį, kurio didžioji dalis pasirodė esant minėtų J.Basanavičiaus ir J.Žiogo darbų kompiliacija (Dundulienė, 1984).

Šį sąrašą papildė pastarųjų metų užsienio autorių publikacijos, kur lietuviška medžiaga yra analizuojama moksliniu požiūriu, kaip atskira dirbinių kategorija. J.Andžejovskio, A.Bitner-Wrublevskos tyrinėjimų chronologija apima Lateno – ankstyvojo tautų kraustymosi laikotarpį, todėl jų darbuose figūruoja tie patys etaloniniai Lietuvos dirbiniai. Plačiame Vidurio ir Šiaurės Europos kontekste nagrinėjamos ragų tipologijos ir chronologijos problemos. Bandoma atsakyti į radinių kilmės ir paplitimo klausimus. Į bendrąjį Europos kontekstą patenka ne pavieniai dirbiniai, bet visa baltiškų radinių grupė; šie radiniai tipologiškai ir chronologiškai yra panašūs ir skiriasi nuo kitų regionų (Andrzejowski, 1991; Bitner-Wróblewska, 1991. S.236–237; 1992, p. 258–260).

RAŠYTNIAI PAMINĖJIMAI

Geriamieji ragai ir ritonai kitų kraštų rašto paminkluose minimi daug anksčiau, nei šie dirbiniai paplito Lietuvos teritorijoje.

Vieną ankstyviausių paminėjimų perteikė J.Žiogas. Jo duomenimis, Biblijoje minima, kad apie 1055 m. pr. Kr., skiriant Dovydą karaliumi, ant jo galvos iš rago buvo pilama alyva (Žiogas, 1911, p.4).

Rašytiniuose šaltiniuose minima, jog Trakijos ir Makedonijos gyventojai alui, midui ir vynui gerti iškilmingomis progomis vartojo pasidabruotus, paaukuotus gyvulių ragus (Basanavičius, 1898, p. 90; Манцевич, 1957, p.164). Antikinių šaltinių tyrinėtojai graikų gramatiko Atėnėjaus veikale rado paminėta, kad gentys, gyvenusios prie Makedonijos sienos, vietoje taurių vartojo gyvūnų ragus arba rago formos sidabrinus auksuotus indus, o jų karalius iš ragų gerdavo į kieno nors sveikatą, taip išreikšdamas savo palankumą. Graikų visuomenė, pasak Atėnėjaus, labiau mėgo ne natūralius, bet metalinius, stiklinius, molinius ar iš kitokios žaliavos gamintus rago formos indus – ritonus (Манцевич, 1957, p.164–165).

Bizantiečių aiškinamajame žodyne – Sudoje (sudarytas X a. remiantis antikiniais šaltiniais) tyrinėtojai rado pasakytą, kad, sugriovus dakų sostinę Sarmicegetusą, įsigyta milžiniškų karaliaus Decebalo lobių. Dalis jų paaukota Dzeuso šventyklai, taip pat ir labai dideli jaučio ragai, puošti auksu (Манцевич, 1957, p.165).

Kaustyti gyvulių ragai buvo neatsiejama barbarų kultūros dalis. J.Cezaris savo veikale „Apie galų karą“ užsimena apie taurų ragus, kuriuos germanai rinkdavę, apdorodavę, apkaustydavę sidabru ir vartodavę iškilmingose puotose (Древние, 1937, p. 31). Panašių duomenų suteikė Gajus Plinijus Vyresnysis; jis teigė, kad „šiauriniai barbarai geria iš tauro ragų“ (Древние, 1937, p.48)

Iš J.Žiogo pateiktų duomenų sužinome apie geriamųjų ragų paplitimą vėlesniais laikais Anglijos ir Norvegijos teritorijose (Žiogas, 1911, p.6–7). Apie geriamuosius ragus duomenų aptikta ir slavų rašytiniuose šaltiniuose. Pasak Martino Galo, Lenkijos kronikos, parašytos lotynų kalba, autoriaus, geriamieji ragai buvo vartojami Boleslovo Drąsiojo dvariškių. Tyrinėtojai aptiko duomenų apie Ščecino miesto bajorų susiejimus, kurių metu buvo geriamas iš gyvulių ragų, puoštų auksu ir brangakmeniais (Рыбаков, 1949, p.43).

Kol kas nepavyko aptikti patikimų duomenų apie kaustytus ragus ikivalstybinėje Lietuvoje. Viduramžių šaltiniuose jie jau minimi. Lyginant su kitų kraštų šaltiniais – tai vėlyvos ir daugiau etnografiško pobūdžio žinutės, o tas rodo jų subjektyvumą ir abejotiną patikimumą. Tačiau šaltinių kritika nėra šio darbo tikslas, o toliau pateiktos duomenų nuotrupos pakankamai vaizdžiai iliustruoja mus dominančią problemą. Terminas „geriamasis ragas“, nusakantis dirbinio tipą bei funkcijas, pradėtas vartoti ne taip seniai. Anksčiau šie indai buvo vadinami labai įvairiai ir retai kada nusakydavo daikto tipą. Todėl iš rašto paminkluose randamų „taurių“, „taurelių“, „tauragių“, „raginių indų“ sunku atskirti, kada kalbama konkrečiai apie geriamuosius ragus. Vengiant painiavos apsiribota daugiau ar mažiau vienprasmiais terminais „jaučio ragai“, „tauragai“ ir pan., kurie tiksliau ir patikimiau apibūdina dirbinio rūšį.

Habsburgų karys ir diplomatas S.Herberšteinas 1516 ir 1526 m. lankėsi Lietuvoje. Savo kelionių metu pastebė-

jo, kad Žemaitijos gyventojai vietoj taurių vartoja taurų ragus (Kraštas, 1983, p.60).

M.Strijkovskis, aprašydamas šimtmečiu anksčiau vykusius įvykius, paminėjo 1429 m. Lucko suvažiavimą. Jo metu Vytautas vengrų karaliui Sigismundui padovanojo aukso kaustytą tauro ragą; taurą Gediminas nukovęs Vilniaus apylinkėse. Iki tol iš jo gerdavę tik per didžiąsias puotas ir vaišindavę svečius iš kitų kraštų (Daukantas, 1993, p.61).

A.Gvanjinis savo pasakojimuose apie gyventojų buitį bei papročius paminėjo iš galvijų ragų gaminamus indus bei taures, naudojamus „įvairiems reikalams“ (Kraštas, 1983, p.64). Be to, tyrinėtojas pastebėjo, jog „diduomenė vietoje stiklų iš ragų, tauragėmis vadinamų, geria“ (Daukantas, 1993, p.69).

Panašių žinių, aprašinėdamas lietuvių gėrimus, paliko ir J.Lasickis. Jis teigė, kad „žymesnieji taurių vietoje vartoja išpuoštus taurų (t.y. miškinių jaučių, labai žiaurių) ragus“ (Lasickis, 1969, p.15).

Romantizmo epochos istorikai, aprašinėdami praeitį, naudojami ankstesnių tyrinėtojų veikalais bei rėmėsi savo patirtimi. Šis faktas būtų tiesioginė nuoroda, jog geriamieji ragai buvo vartoti ir vėlesniais laikais. Vienas tokių pavyzdžių yra T.Narbutas paskelbtas grafo Kyburgo, XIV a. vokiečių ordino diplomato, kelionės į Lietuvą 1397 m. dienoraštis, kurį istorikas gavęs iš I.Onacevičiaus. Jame teigiama, kad lietuviai „turi nuo seno savo stiklą, bet sveikindami svečių geria iš tauragių, brangiai apdarytų, nes esą užkerėjimas išnyksta“ (Basanavičius, 1900, p.32–33). Šiuo metu dokumentas laikomas falsifikatu, manoma, kad T.Narbutas bus aprašęs savo meto Joninių apeigas (Vyšniauskaitė, 1994, p.131).

Praeitį savo darbuose aprašinėjo ir kiti XIX a. istorikai. Pasak S.Daukanto, lietuviai įvairiomis progomis gėrė iš „kaušų ir ragų paausytų, vadinamų taurėmis ir tauragėmis.[...] Nuo ko iki šiolei geriamą stotkelį senų įpročiu taure arba taurage tebvadina“ (Daukantas, 1993, p.25, 46). Kalbėdamas apie lietuvių svetingumą, autorius užsimena ir apie vaišinimą įvairiais gėrimais, kuriuos „davė svečiams iš ragų gerti, nuo ko sakoma tebėra ragauti, raginti“ (Daukantas, 1993, p.60–61).

J.Kraševskio, parašiusio veikalą „Lietuva“, kuris iš esmės buvo ankstesniųjų tyrinėtojų raštų kompiliacija, plunksnai priklauso seniausias (1080 m.) kaustyto rago pamainėjimas. Tai pasakojimas apie vieno Lietuvos kunigaikščio žmonos ir jos meilužio nepavykusį bandymą atsikratyti moters vyro – įpilti nuodų į jo pokylių ragą (Kraszewski, 1847, p.506).

Neatsitiktinai nė viename anksčiau pateiktų fragmentų neminimos laidojimo apeigos. Nė vienoje iš J.Basanavičiaus pateiktų XVI–XVII a. darbų ištraukų, kur aprašomi laidotuvių papročiai, tiesiogiai kaustyti ragai neminimi. Priešingai, kai kurie tyrinėtojai kalba apie kitų indų naudojimą įkapėms. E.Stela teigė, kad „...mirusiuosius laido-

jo su ginklais, rūbais ir daiktais [...]. Dar buvo dedama midaus arba alaus moliniuose induose“. S.Švabė, J.Melecijus nurodė, kad mirusiesiems galvos gale dėdavo butelius. M.Strijkovskis, A.Gvanjinis, V.Kojelavičius, aprašydami įkapes, tarp jų geriamųjų ragų neminėjo (Basanavičius, 1970, p.303–304; 315–317). Neaptiko jų ir vėlesni tyrinėtojai, remdamiesi senaisiais duomenimis: „seni raštai teigia, kad kape šalia karsto būdavęs statomas molinis arba cininis ašotis su alumi“ (Balys, 1948, p.182).

Sąrašą būtų galima ir pratęsti, tačiau jau vien iš išvardytų pavyzdžių peršasi tam tikros išvados. Geriamieji ragai buvo vartojami ir viduramžiais. Šių indų funkcijas Lietuvos feodalinėje visuomenėje apibrėžti gan sudėtinga, nes neturime ankstyvųjų šaltinių, o vėlyvesni duomenys mažai patikimi. Daugumoje dokumentų pabrėžiama, jog kaustyti ragai buvo įvairių puotų bei švenčių atributas. Kartais vertinami net labiau už stiklinius ar kitokius indus, jie vartoti iškilmių metu išreiškiant svetingumą bei palankumą. Rašytinis palikimas labiau akcentuoja kaustytų ragų vaidmenį tarp diduomenės, tačiau, be jokios abejonės, jie buvo paplitę ir žemesniųjų visuomenės sluoksnių aplinkoje. Tad istoriniai duomenys (tiek Lietuvos, tiek kitų regionų) suponuoja išvadą apie šiuos dirbinius pirmiausiai kaip apie gėrimui skirtus stalo indus. Viduramžiais mirusiesiems į kapus jie nebuvo dedami. Priežastys gali būti įvairios, viena jų – indų paveldėjimas iš kartos į kartą, kaip buvo padaryta su puošniais Tauro kalne nukauto tauro ragais.

ARCHEOLOGINIAI ŠALTINIAI

Duomenų apie geriamuosius ragus teikia ne tik rašytiniai šaltiniai. Ragai svarbią reikšmę vaidino įvairių tautų mitologijoje (Токарев, 1991, p.66, 273; 1988, p.38–39, 328, 335). Indų vaizdiniai aptinkami įvairaus pobūdžio meno kūriniuose: juvelyriniuose dirbiniuose, olų reljefuose, akmeninių luitų skulptūrose (Кулаков, 1994, p.21; Мелюкова, 1989, p.112; Раевский, 1985, p.112; Токарев, 1991, p.178, 182). Archeologinių tyrimų metu apkalai rasti gyvenvietėse ir piliakalniuose, pelkėse ir lobiuose. Tačiau daugiausiai radinių yra iš laidojimo paminklų.

Lietuvos teritorijoje suregistruota maždaug 996 radiniai iš 75 laidojimo paminklų. 476 griautiniuose kapuose rasta 650 apkaustų (48 paminklų teritorijose). Degininiuose kapuose buvo 210 dirbinių 17-oje paminklų. Kiti dirbiniai rasti atsitiktinai, iš suardytų plotų, arba yra be tikslios metrikos.

Tyrinėtojai mano, jog nemažai vėlyvojo geležies amžiaus ragų apkalų Gintališkės, Godelių ir Kukių kapinyuose yra iš vadinamųjų apeiginių duobių. Godeliuose 1 ir 2 duobių kontūrai labai priminė griautinių kapų duobes:

pailgo stačiakampio formos, užpildas – peleninga žemė, radiniai – dugne, išdėstyti atitinkama tvarka (geriamieji ragai abiejose duobėse rasti ties menama galva). Kaulų nerasta, bet 2-oje duobėje buvo išlikusios medinio karsto žymės (Valatkienė, 1986š, p.5, 63). Dėl šių priežasčių minėtąsias radimvietes labiau tiktų vadinti simboliniais kapais. Datavimui medžiagos nepakanka, nes 1-oje duobėje rastas tik rago apkalas, o 2-oje – dar miniatiūrinis kirvelis plačiais ašmenimis, įvijinis žiedas, miniatiūrinis puodelis, gintaro karolis ir kalavijo skersinuko fragmentas. Tyrinėtojai šiuos radinius datavo XI–XIII a. (Valatkienė, 1986š, p.7).

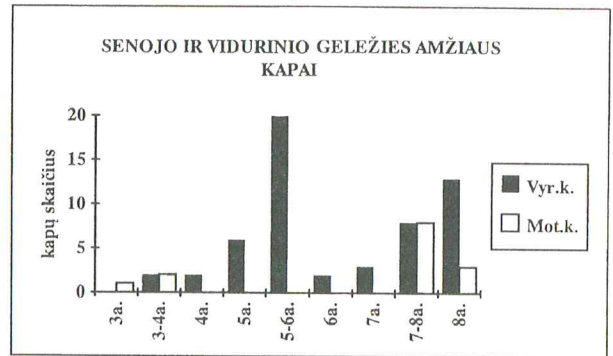
Gintališkės kapinyne aptikta apie 150 XII–XIV a. duobių, apvalios arba ovalios formos, 80–150 cm gylio, 150–400 cm ilgio. Tyrinėtojų nuomone, jos iškastos apeiginiais tikslais. Duobės iškastos XI a. pabaigos – XIII a. pradžios degintinių kapų mažuose karsteliuose vietoje ir paprastai buvo gilesnės už juos. Vietomis rasti pažaliavę žmogaus kauliukai. Čia aptikta daug įvairių dirbinių; tarp jų buvo ir 40 geriamųjų ragų apkaustų. Visi požymiai bei tai, kad ragų apkalai randami įvairiame gylyje ir neretai sulaužyti, leidžia daryti išvadą, jog jie pateko iš degintinių kapų, kurie buvo suardyti kasant „apeigines“ duobes.

Dar viena panaši radimvietė aptikta Kukių kapinyne. Čia 5-oje duobėje to paties laiko kaip ir XI–XII a. degintiniai kapai, 80 cm gylyje, ant dugno, po degėsinu sampilu aptiktas geriamasis ragas. Radinys nedegintas, išlikusios organikos žymės. Be jo, duobėje dar rasta žalvarinė įvija (Cholodinska, 1973š, p.10).

Geriamieji ragai rasti ne tik kapuose ar jų aplinkoje. Tai V–VI a. lobis Kukių vėlyvojo geležies amžiaus kapinyne teritorijoje. Lobis buvo užkastas ovalioje duobėje, kur tarp kitų dirbinių buvo ir 2 geriamųjų ragų apkalai (Cholodinska, 1973š, p.80).

GERIAMIEJI RAGAI KAPUOSE, JŲ PADĖTIS IR VIETA

Ankstyviausiu iki šiol tradiciškai laikomas Palangos moters kapas 16, datuojamas III a. remiantis ne tiek apardyto kapo inventoriumi, kiek bendra kapinyne medžiaga (Tautavičius, 1968, p.133). Tik keliuose ankstyvuose kapuose su geriamaisiais ragais buvo išlikę pilnesni įkapių kompleksai. Žvilių kape 35, be rago apkausto, rastas 1B tipo (pagal V.Kazakevičių – Казакевичюс, 1988) ietigalis ištęsto rombo formos plunksna su išilgine briauna per vidurį, lankinė žieduotoji segė palenкта kojele, kirvis, lazdelinis smeigtukas ir keli kiti dirbinėliai. Šis kapas bei Maudžiorų kapas 1 datuojami IV a. (Vaitkunsienė, 1983š, p.76–77, 98; Valatka, 1984, p.8). Linksmėnų kapinyne atsitiktinai rastas dirbinys pagal smaigalių tipologiją taip pat turėtų priklausyti romėniškajam laikotarpiui. Marvelės kapo

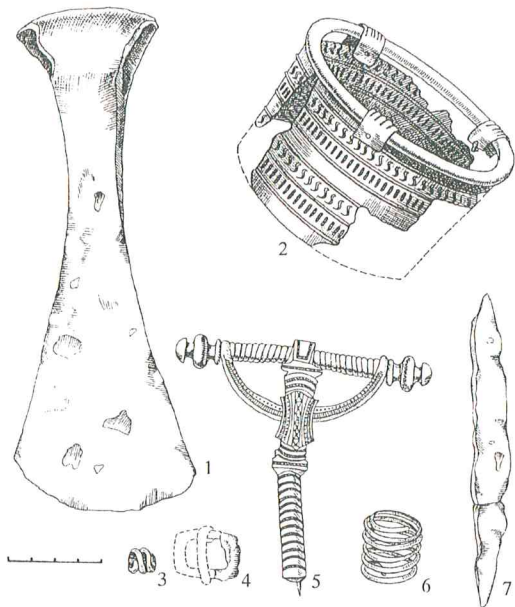

1 p a v. III–VIII a. kapų su geriamaisiais ragais dinamika

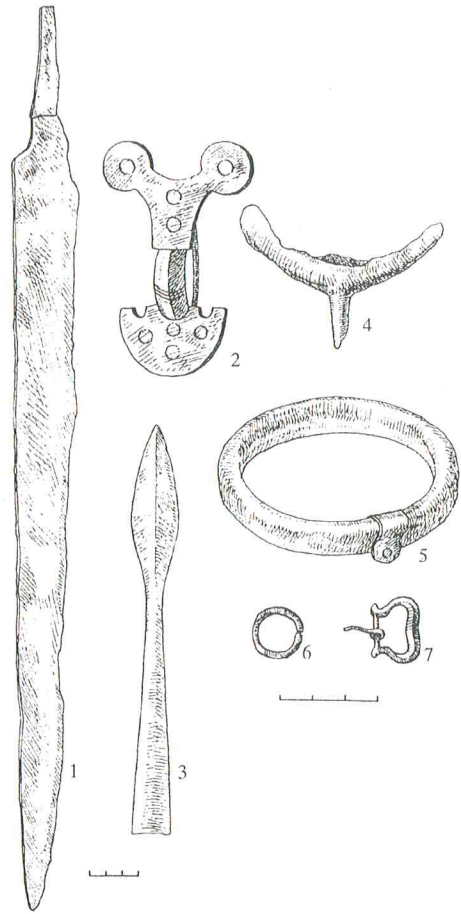
420 ir Užpelkių kapo 24 radiniai tyrinėtojų datuojami senojo geležies amžiaus antrąja puse – viduriniojo geležies amžiaus pradžia (Astrauskas, 1993š, p.220; Bliujienė, 1987ša, p.30, 50). Visi kiti kapai su geriamaisiais ragais buvo III–IV a. (Michelbertas, 1986, p.183). Iš 7 kapų – 3 priklausė moterims (Marvelė, k. 420, Palanga, k. 16, Užpelkiai, k. 24), 4 – vyrams (Linkaičiai, k. 15, Maudžioriai, k. 1, Sereščius, k. 50, Žviliai, k. 35) (pav. 1, lent. 1).

Didžiojo tautų kraustymosi periodo kapai su kaustytais gyvulių ragais išlikę geriau, todėl duomenys kur kas informatyvesni. Dalis kapų, rastų su 1B tipo ietigaliais ištęsto rombo formos plunksna su briauna per vidurį¹; su antkaklėmis: lygiu lankeliu, viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku², facetuotu lankeliu išplotais, viela apvyniotais galais su kilpele ir kabliuku³; ilgakojėm segėm lenкта kojele⁴, datuojami V a. Šio šimtmečio yra taip pat ir Krikštonių k. 1 bei Užpelkių k. 40,41 radiniai (Bliujienė, 1990š, p.30; Kulikauskas, 1959, p.57). Kiek vėlyvesni, VI a. radiniai aptikti Pagrybio k.85, kur be geriamojo rago mirusiajam buvo įdėta lankinė ilgakojė segė, vytinė antkaklė su kilpele ir kabliuku, vienašmenis kalavijas, 2 ietigaliai (vienas IVB tipo – su lauro lapo formos plunksna, kitas ID tipo – su mažą rombo formos plunksna) ir kiti dirbiniai (Vaitkunsienė, 1995, p.29). VI a. datuojamame Plinkaigalio k. 2 rasta antkaklė ruplėtais užkeistais galais, lankinė segė trikampė kojele, storagalė apyrankė ir pan. (Kazakevičius, 1993, p.140). Veršvų kapinyne, suardytame kape 110 aptiktą rago smaigalio apkaustą datuoti sudėtinga, nes be jo rastas tik geležinis peiliukas (Baleniūnas, 1939š, p.61). Atsižvelgiant į Lietuvoje paplitusių šių apkalų tipologiją, dirbinys turėtų būti ne ankstesnis, nei V a., nors J.Andžejovskis jį priskiria C periodui – II a. pab.–IV a. vid. (Andrzejowski, 1991, p.100). Kiti palaidojimai datuojami V–VI a. (pav. 2, 13) Visi šio periodo geriamieji ragai priklausė vyrams⁵ (pav. 1).

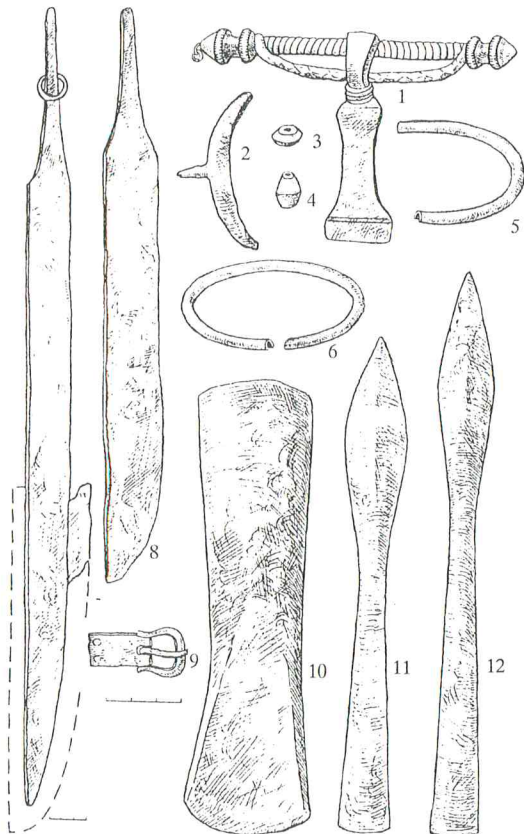
Tik 3 kapai iš 38 viduriniojo geležies amžiaus antrosios pusės kapų datuojami VII a. (pav. 1). Juose rasti vyrų palaikai. Jurgaičių k.5 aptikta lankinė segė gyvuline kojele, antkaklė su kilpele ir kabliuku, IVB tipo ietigalis (lauro lapo formos plunksna). Jurgaičių k. 8 – lankinė skliutakojė segė, V tipo ietigalis (karklo lapo formos plunksna)

2 p a v. Radiniai iš Plinkaigalio kapinyno gr. k. 80: 1 – siaurašašmenis kirvis; 2 – platieji rago angos apkaustai; 3 – įvija; 4. diržo sagtis; 5 – lankinė ilgakoje segė; 6 – įvijinis žiedas; 7 – peilis. Pagal: Kazakevičius, 1993, pav. 205

4 p a v. Radiniai iš Maudžiorių kapinyno gr. k. 265: 1 – vienašmenis kalavijas; 2 – pelėdinė segė; 3 – ietigalis; 4 – pentinas; 5 – cilindriniai rago angos apkaustai; 6 – grandelė; 7 – sagtelė. Piešė I. Keršulytė

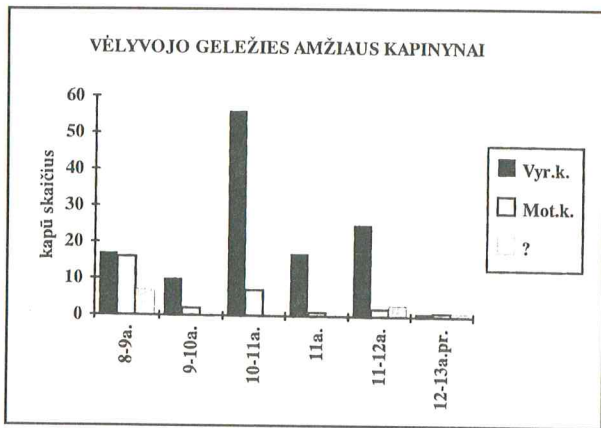
3 p a v. Radiniai iš Lieporių kapinyno gr. k. 91: 1 – skliutakojė segė; 2 – pentinas; 3–4 – gintaro karoliai; 5–6 – cilindriniai ragų angų apkaustai; 7 – vienašmenis kalavijas; 8 – kovos peilis; 9 – diržo sagtis; 10 – kirvis; 11–12 – ietigaliai. Piešė I. Keršulytė

bei kiti dirbiniai (Nakaitė, 1967š, p.16, 20–21; Nakaitė, 1972, p.118). Lieporių k. 91 šalia kitų dirbinių rasta lankinė skliutakojė segė, 2 1D tipo ietigaliai (trumpa rombo formos plunksna), vienašmenis kalavijas (pav. 3) (Salatkienė, 1993, p.24).

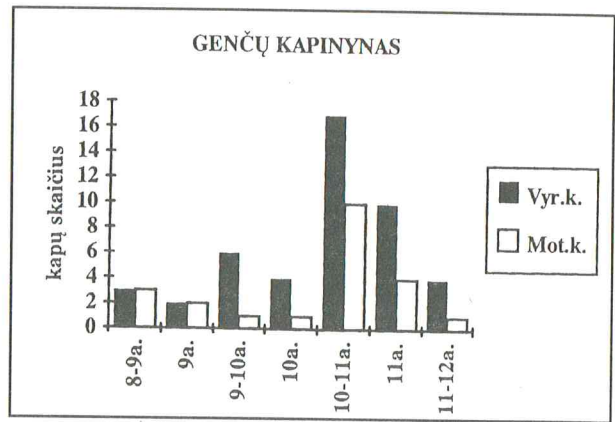
Žymiai gausiau ragų buvo VII–VIII a. ir VIII a. kapuose (pav. 1). Vidurinio geležies amžiaus pabaigos indai rasti su lankinėmis segėmis: pelėdinėmis⁶ (pav. 4), laiptelinėmis⁷, aguoninėmis⁸, skliutakojėmis⁹; su antkaklėmis: tordiruotais, smailėjančiais galais, su kilpele ir kabliuku¹⁰, balnelinėm¹¹; kiaurakryžmiais smeigtukais¹². Šiuo laikotarpiu geriamieji ragai tapo populiarūs ir tarp moterų. VII–VIII a. ir VIII a. datuojamuose kapuose su ragų apkalais jau 29% sudarė moterų kapai (vyrų – 63%). Žvilių kapinyne moterų kapų rasta netgi daugiau (7) nei vyrų (4).

VIII–IX a. prasidėjusi masinė geriamųjų ragų gamyba, gausus radinių kiekis ilgą laiką funkcionavusiuose paminkluose sudarė galimybę pažvelgti į kapų su šiomis įkapėmis dinamiką vėlyvaisiais šimtmečiais (pav. 5–7).

Vidurinio ir vėlyvojo geležies amžių sandūros kapuose su geriamaisiais ragais gausu antkaklių: užkeistais keturkam-

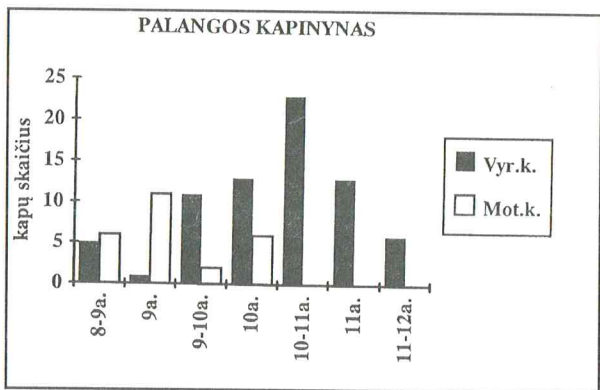

5 p a v . Vėlyvojo geležies amžiaus kapų su geriamaisiais ragais skaičiaus dinamika. Duomenys iš Akmenskinės, Bandužių, Barinės, Bikavėnų, Gintališkės, Girkalių, Godelių, Griežės, Jakštaičių–Meškių, Jauneikių, Kašučių, Kiauleikių, Klaišių, Kretingos, Lazdininkų, Laivių, Paragaudžio, Pavirvytės–Gudų, Pryšmančių, Slengių, Stungių, Siraičių, Šukionių, Upynos, Žąsino ir Žvilių kapinyne

6 p a v . Kapų su geriamaisiais ragais skaičiaus dinamika vėlyvojo geležies amžiaus Genčų I kapinyne

piais plonėjančiais galais¹³, tordiruotais šonais su kilpele ir kabliuku¹⁴, vytiniais kilpiniais galais¹⁵; smeigtukų: trikampe galvute (4 gr.)¹⁶ ir (5 gr.)¹⁷ (čia ir toliau – pagal LAA, 1978), trikampe ažuřine galvute¹⁸, rombo formos galvute¹⁹, spiralinių²⁰, kryžinių (2 gr.)²¹, (3 gr.)²² ir (4a gr.)²³, iškarpytais pakraščiais galvute²⁴, nuokamieniais (2 gr.)²⁵; apskritų kabučių²⁶; gaubtų apyrankių²⁷. Visi šie dirbiniai buvo paplitę tarp moterų. Vyrų kapuose ragai randami su lankinėmis segėmis: žieduotomis (3 gr.)²⁸, laiptelinėmis (2 gr.)²⁹, gyvulinėmis³⁰, aguoninėmis (1 gr.)³¹; gaubtomis tuščiaavidurėmis apyrankėmis³²; lauro³³ bei karklo³⁴ lapo formos ietigaliais ir pan. (pav. 8, 9). Statistika rodo, kad VIII–IX a. kaustyti ragai buvo ypač populiarūs tarp moterų: Genčų I kapinyne moterų kapai su ragų apkaustais sudarė 50% visų šio laikotarpio kapų su geriamaisiais ragais skaičiaus (pav. 6), Laiviuose – 53%, Palangoje – 75% (pav. 7), Pryšmančiuose – 100%.

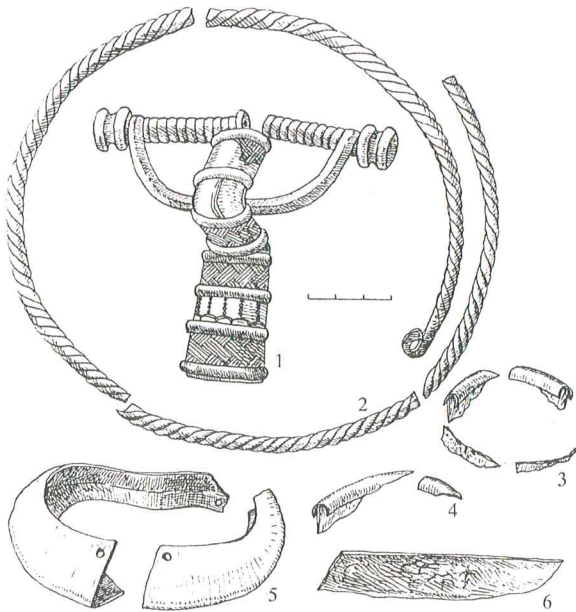
7 p a v . Kapų su geriamaisiais ragais skaičiaus dinamika vėlyvojo geležies amžiaus Palangos kapinyne

IX–X ir X a. ragų apkaustai aptinkami drauge su antkaklėmis: tordiruotu lankeliu plonėjančiais galais su kabliuku ir kilpele³⁵, tordiruotu lankeliu balneliniais galais³⁶, vytinėmis su kabliuku ir kilpele³⁷; segėmis: lankinėmis aguoninėmis³⁸ ir gyvulinėmis³⁹, laiptelinėmis (3 gr.)⁴⁰; pasaginėmis cilindriniais⁴¹, kamputais galais⁴²; plokštinėmis segėmis⁴³; su smeigtukais: rateliniais⁴⁴, iškarpytais pakraščiais⁴⁵; karklo lapo formos ietigaliais ir pan. Pastebėta, kad IX a. antroje pusėje – X a. paminkluose vėl ėmė vyrų kapai: Palangos kapinyne rasti 8 moterų ir 24 vyrų kapai; Genčiuose – 2 moterų ir 10 vyrų kapai; Jauneikiuose – 1 moters kapas ir 3 vyrų kapai (pav. 5–7).

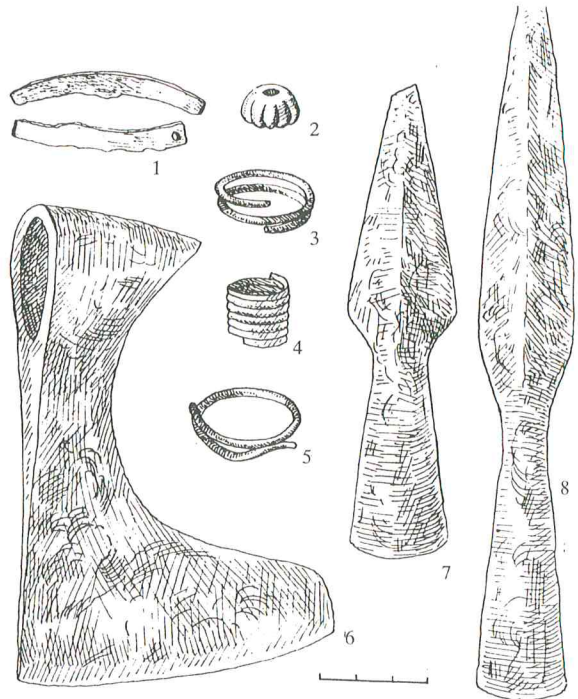
Ypač daug apkalų rasta X–XI ir XI a. datuojamuose kapuose, kur jie buvo drauge su vytinėmis antkaklėmis: kilpiniais galais⁴⁶, su kabliuku ir kilpele⁴⁷, storėjančiais galais⁴⁸; antkaklėmis lygiu lankeliu: atlenktais galais⁴⁹; smailėjančiais galais⁵⁰; lankinėmis segėmis: aguoninėmis

(2 gr.)⁵¹, gyvulinėmis⁵², laiptelinėmis (3gr.)⁵³, (4gr.)⁵⁴ ir (5 gr.)⁵⁵; pasaginėmis segėmis: cilindriniais⁵⁶, daugiakampiais⁵⁷, aguoniniais⁵⁸, paplatintais⁵⁹, žvaigždiniams⁶⁰, gyvuliniais⁶¹ galais; apyrankėmis gyvuliniais galais⁶²; smeigtukais: rateliniais⁶³, karpytais pakraščiais⁶⁴, nuokamieniais (2gr.)⁶⁵, kryžiniais (4gr.)⁶⁶ ir (5gr.)⁶⁷; įmoviniais ietigaliais: juostiniais⁶⁸, karklo lapo⁶⁹, rombo formos pjūvio⁷⁰, trikampio formos plunksna⁷¹; įtvieriamaisiais ietigaliais⁷²; plačiašmeniais pentiniais kirviais⁷³; H, M, T ir Z tipų kalavijais⁷⁴ (pav. 10, 11). Tarp kapų su geriamaisiais ragais dominuoja vyrų kapai (pav. 5). Palangos kapinyne rasti 36 vyrų kapai (pav. 7), Laivių kapinyne – 15 vyrų kapų ir 1 moters kapas. Gintališkės ir Pryšmančių kapinyuose visi šio periodo kapai priklausė vyrams. Žąsino kapinyne X–XI a. kapuose su kaustytais ragais palaidoti 5 vyrai ir 1 moteris, Pavirvytėje–Guduose – 6 vyrai ir 1 moteris, Bikavėnuose – atitinkamai 5 ir 1, Paragaudyje – 4 ir 3. Iš bendro konteksto išsiskyrė Genčų kapinyne, kur rasta net 14 moterų kapų su geriamaisiais ragais (vyrų – 27) (pav. 6).

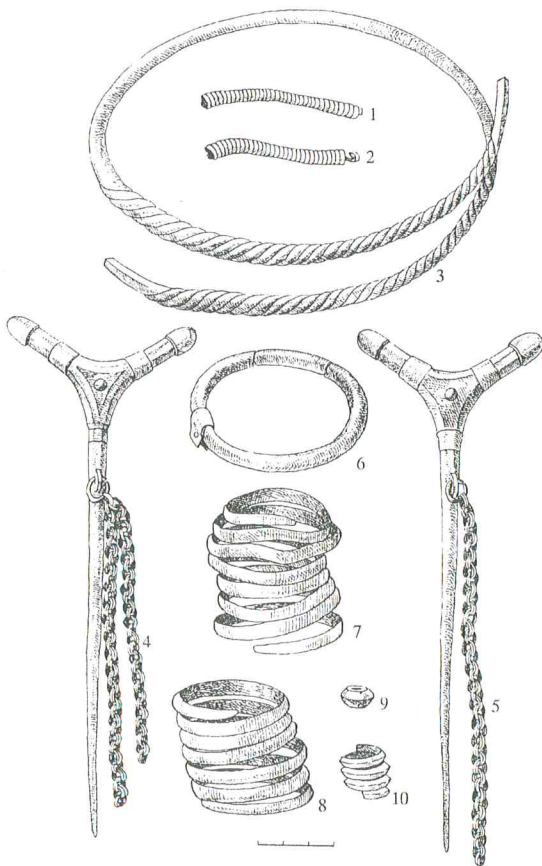
XI–XII a. dauguma kapų – degintiniai. Tai yra papildoma kliūtis mirusiųjų lyčiai nustatyti, ypač vaikų ir pa-

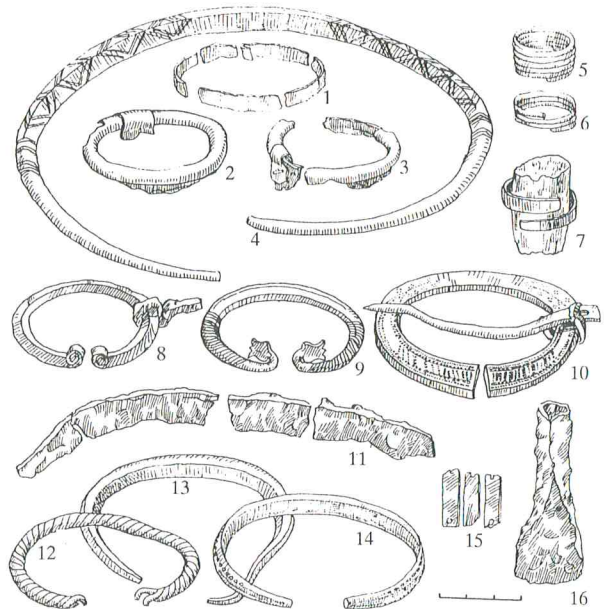
8 p a v. Radiniai iš Genčų I kapinyno gr. k. 221 (170): 1– lankinė žieduotoji segė; 2 – vytinė antkaklė; 3–4 – ragų angų cilindriniai apkaustai; 5 – gaubta apyrankė; 6 – peiliuko fragm. *Piešė I. Keršulytė*

10 p a v. Radiniai iš Genčų I kapinyno gr. k. 12: 1 – juostiniai rago angos apkaustai; 2 – stiklinis karolis; 3, 5 – įvijios; 4 – įvijinis žiedas; 6 – plačiašmenis kirvis; 7–8 – ietigaliai. *Piešė I. Keršulytė*

9 p a v. Radiniai iš Stungių kapinyno gr. k. 15: 1–2 – įvijios; 3 – antkaklė keturkampiais plonėjančiais galais; 4–5 – smeigtukai trikampėmis galvutėmis; 6 – cilindriniai geriamojo rago angos apkaustai; 7–8 – įvijinės apyrankės; 9 – stiklinis karoliukas; 10 – įvijinis žiedas. *Piešė I. Keršulytė*

11 p a v. Radiniai iš Genčų I kapinyno gr. k. 53: 1 – juostiniai rago angos apkaustai; 2–3 – cilindriniai ragų angų apkaustai; 4 – antkaklė smailėjančiais galais; 5–6 – įvijiniai žiedai; 7 – įvija; 8–10 – pasaginės segės (8 – cilindriniais; 9 – augaliniais; 10 – išplatintais galais); 11 – peiliukas; 12 – vytinė apyrankė; 13–14 – apyrankės smailėjančiais galais; 15 – diržo apkalai; 16 – miniatiūrinis kirvukas. *Piešė I. Keršulytė*

auglių kapuose. Tačiau bendra tendencija rodo indų populiarumą tarp vyrų. Moterų kapuose jų rasta tik Genčų degintiniame kape 1, Gintališkės degintiniame kape 36, Griežės simboliniame kape 22. Šio laikotarpio kapuose, be ragų apkalų, rasta vytnių antkaklių: su kilpele ir kabliuku⁷⁵, kilpiniais galais⁷⁶; lankinių suplokštėjusių laiptelinių segių⁷⁷, pasaginių segių: cilindriniais⁷⁸, daugiakampiais⁷⁹, aguoniniais⁸⁰, platėjančiais⁸¹, gyvuliniais⁸², žvaigždiniiais⁸³ galais; žiedinių segių⁸⁴; apyrankių gyvuliniais galais⁸⁵; žiedų: paplatintu⁸⁶ ar pastorintu rantuotu viduriu⁸⁷; įmovinių ietigalių: trikampe plunksna⁸⁸, kvadratinio skerspjuvio plunksna⁸⁹; įtveriamųjų žeberklinių ietigalių⁹⁰; kirvių: plačiaaašmenių pentinių⁹¹, plačiais ir trumpais ašmenimis⁹²; kalavijų: ovalo⁹³, rombo⁹⁴ ir balno⁹⁵ formų buoželėmis. Rago apkaustas rastas Barinės degintiniame kape 27 kartu su žiedu pastorinta, išpinta priekine dalimi, cilindrine spyna, svarstyklių fragmentais, 2 įmoviniais ietigaliais (vienas – karklo lapo formos plunksna, rombinio skersinio pjūvio, platėjančia įmova, kitas – ilga prie įmovos užkirsta plunksna, siauro trikampiuko formos) bei keli kiti dirbinėliai. Mirusieji šioje Barinės kapinyno dalyje datuojami XIII–XV a. (Petruilienė, 1995, p.49, 63–64), o minėtasis kapas galėtų būti XII–XIII a. pradžios. XII–XIII a. tyrinėtojai datuoja griautinį moters kape 18 Siraičių kapinyne, kur, be 2 ragų apkaustų, aptikti peilio fragmentai, 2 ylos, pasaginė miniatiūrinė segė cilindriniais galais, 2 mėlyno stiklo rantuoti karoliai, 1 žalvarinis dvigubo kūgio karolis, smeigtukas suplotu profiliuotu galu, įvijinis žiedas ir keli kitų radinių fragmentai (Butėnienė, 1959, p.176). Analogiški dirbiniai rasti Akmenskinėje, Gintališkėje 1968, 1969 ir 1971 m., Puodkaliuose ir Griežės kapinyno kolektyvinių degintinių kapų duobėse. Griežėje, kapų duobėje X išsiskyrė 3 radinių kompleksai; juos tyrinėtojai priskyrė 3 vyrų kapams. Viename jų (k. I), be rago apkalos, rasta: kalavijas su balno formos buožele, įtveriamasis žeberklo tipo ietigalis, įmovinis ietigalis iššesto trikampo formos, 12 pasaginių segių praplatintais galais ir 2 – cilindriniais galais, pentinis kirvis vėduokliniais ašmenimis, 2 balno kilpos trikampio formos kiek lenkta pamina plokščiu lankeliu, spyna ir kelių kitų dirbinių fragmentai. Kapas datuotas XII–XIII a. pradžia (Varnas, 1982š, p.65–71; Kazakevičius, 1996a, p.120). Panašus dirbinių kompleksas aptiktas šalia (k. II) (Varnas, 1982š, p. 71–74). Trečiaame kape (k. III) rastas dviašmenis kalavijas T tipo, pasaginė segė stilizuotomis žalčiukų galvutėmis, 3 pasaginės segės cilindriniais galais, karklo lapo formos ietigalis, trikampio formos balnakilpės tiesia pamina plokščiu lankeliu, plačiaaašmenis pentinis kirvis ir pan. Kapas datuotas XI–XII a. (Varnas, 1982š, p.74–78; Kazakevičius, 1996a, p.108). Pagal planigrafiją šie kapai turėtų būti vienaliaikiai, todėl tikėtina, jog visi 3 kapai – XII a.

Lietuvoje iki IX a. į kapus buvo dedama po vieną kaustytą gyvulio ragą. Tik keliuose kapuose rasta po kelis indus: Maudžiorų k. 1, Užpelkių k. 40 ir Lieporių k. 91. Vėlesniais laikais pradėta į kapus dėti ne po vieną, bet po kelis

kaustytus ragus. Vėlyvojo geležies amžiaus Genčų kapinyno 63 kapuose rasta po 1, 36 kapuose – po 2 radinius; Laiviuose – 71 kape – po 1, 54 kapuose – po 2; Palangoje – 57 kapuose – po 1, 56 – po 2, Prysmančiuose – 17 kapų – po 1, 13 – po 2. Pasitaikė atvejų, kai kapuose rasta po 3 ir daugiau apkaustų (pav. 11). Palangos trigubame kape 114 (114b) ties vyro kaukole gulėjo 2 apkalai, kiek nuošaliau – dar 2, kurie galėjo patekti ir iš gretimojo kapo (Tautavičius, 1961šb, p.119) Prysmančių k. 6 – 2 apkaustai rasti ties galva, o trečias – kojūgalio srityje (Kulikauskienė, 1984š, p.17). Pažymėtina, jog po 2 ar daugiau ragų kapuose aptinkama tik kuršių gyventose teritorijose. Tai nebuvo būdinga to paties laiko laidosenos tradicijoms kituose regionuose, kur kapuose rasta tik po vieną indą.

GERIAMIEJI RAGAI GRIAUTINIUOSE KAPUOSE

Iš 48 paminklų 476 griautiniuose kapuose rasta apie 650 ragų apkaustų. Geriamieji ragai nesuardytuose griautiniuose kapuose gulėjo galvūgalyje (nuo viršugalvio iki pečių), kojūgalyje (pėdų srityje ir žemiau jų) arba padėti ties šonais (krūtinės, juosmens, šlaunikaulio, blauzdikaulio srityje). Tačiau negalima teigti, jog šios įkapės neturėjo nuolatinės vietos ir buvo dedamos, kur pakliuvo.

Dėl medžiagos fragmentiškumo nėra galimybių kalbėti apie kokias nors taisykles ankstyvuosiuose kapuose, jei tokių buvo laikomasi. Beveik visi šio laikotarpio kapai suardyti. Žvilių k.35 ragas buvo padėtas ties galva, o Linkaičių k.15, Maudžiorų k.1 – ties kojomis (lent. 1).

Gausesnė V–VI a. medžiaga suteikė daugiau informacijos. Beveik pusė visų dirbinių (11) aptikta ties mirusiųjų šonais, 10 padėta ties galva ir 4 – kojūgalyje (pav. 12, 13). Tiek skirtinguose regionuose, tiek vienos bendruomenės ribose dar nebuvo nusistovėjusios ragų dėjimo į kapus tradicijos.

Pasibaigus tautų migracijai tik Lieporių kapinyno kape 91 pora geriamųjų ragų padėta ties mirusiojo dešiniąja alkūne (Salatkienė, 1993, p.24, pav. 3). Visi kiti šios chronologinės grupės radiniai aptikti galvūgalyje (pav. 13) ir keli kojūgalyje.

Indų dėjimo į kapus ties mirusiojo galva tradicijos galutinai nusistovėjo vėlyvajame geležies amžiuje. Peržvelgus kuršiškų kapinynų (Genčų I, Laivių, Palangos, Prysmančių ir kt.) medžiaga, galvūgalyje rasta apie 98 % visų dirbinių. Neretai ties galva buvo kelių ragų apkaustai, paprastai padėti iš abiejų pusių (pav. 14).

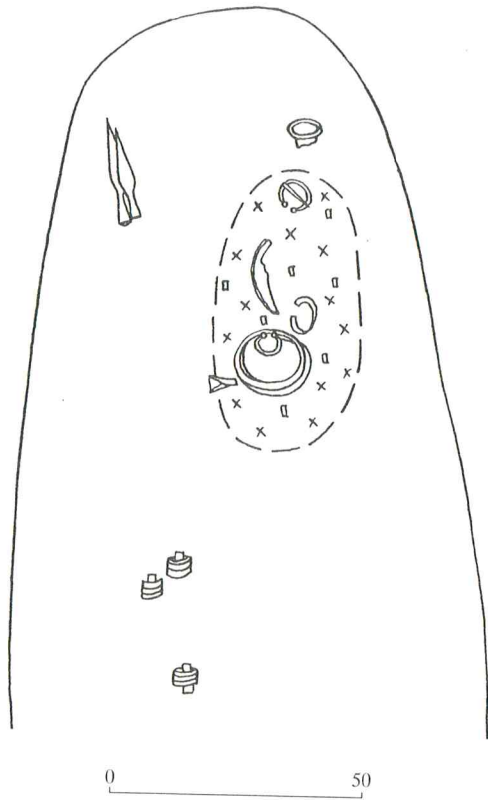
Daug mažiau dirbinių užfiksuota ties mirusiųjų šonais. Kapo viduryje geriamųjų ragų aptikta šiuose suardytuose griautiniuose kapuose: Genčų k. 148; Godelių k. 12; Jau-neikių k. 76, 78; Paragaudžio k. 1; Žasino k. 79 kapuose. Tačiau tokia ragų padėtis nebuvo vien kapo suardymo pa-

1 lentelė. III–VI a. geriamųjų ragų apkalai, jų vieta kapuose (pl. – platieji angos apkaustai, k – kairėje, d – dešinėje)

Eil.Nr.	Kapai		Apkaustai				Padėtis		
			Angos	Smaigalio	Rankena	Šonų	Galva	Šonai	Kojos
III - IV a									
1	Gibaičiai	?	1	1	1				
2	Linkaičiai k.15	Vyr.		1	1				1d
3	Linksmėnai	atsit.		1					
4	Marvelė k.420	Mot.	1						
5	Maudžioriai k.1	Vyr.		2	2				1
6	Palanga k.16	Mot.	1						
7	Seredžius k.50	Vyr.	1						
8	Užpelkiai k.24	Mot.	1						
9	Žviliai k.35	Vyr.	1				1		
V - VI a.									
1	Jakštaičiai-Meškiai	atsit.		1					
2	Jauneikiai k.391	?		1				1k	
3	Kalniškiai k.93	Vyr.	1pl	1				1k	
4	Kalniškiai k.128	Vyr.	1pl				1d		
5	Kalniškiai k.140	Vyr.	1pl				1d		
6	Krikštonys k.1	Vyr.	1pl	1				1d	
7	Maudžioriai	atsit.	1pl			2			
8	Maudžioriai	atsit.	1			1			
9	Kukiai	lobis	1,1pl	?					
10	Pagrybys k.85	Vyr.	1				1k		
11	Pagrybys k.184	Vyr.	1					1d	
12	Pagrybys	atsit.		1					
13	Pagrybys	atsit.	1						
14	Pašiliai k.1	Vyr.	1pl					1d	
15	Pašušvys	?	1pl	1	1				
16	Pernarava k.53	Vyr.	1				1k		
17	Pernarava k.55	Vyr.	1				1k		
18	Plinkaigalis k.2	Vyr.	1pl					1k	
19	Plinkaigalis k.50	Vyr.	1			1	1k		
20	Plinkaigalis k.54	Vyr.	1pl	1				1d	
21	Plinkaigalis k.59	Vyr.	1pl						1k
22	Plinkaigalis k.61	Vyr.	1pl	1				1	
23	Plinkaigalis k.64	Vyr.		1					1k
24	Plinkaigalis k.80	Vyr.	1pl					1d	
25	Plinkaigalis k.332	Vyr.	1pl	1				1d	
26	Riklikai p.VII, k.A	Vyr.		1			1d		
27	Rubokai k.39	Vyr.	1pl						
28	Sauginiai	atsit.	1						
29	Taurapolis p.5	Vyr.	1pl	1	1			1d	
30	Veršvai k.110	Vyr.		1					1
31	Vidgiriai k.30	Vyr.	1pl				1k		
32	Vilkiautinis k.20	Vyr.	1	1					
33	Užpelkiai k.40	?	2				1k		
34	Užpelkiai k.41	Vyr.	1						1d
35	Užpelkiai k.50	Vyr.	1						
36	Užpelkiai k.78	?	1						
37	Užpelkiai	atsit.	1						
38	Užpelkiai	atsit.	1						
39	Žviliai k.143B	Vyr.	1	1			1k		

darinys. Bikavėnų k. 14, 69; Jauneikių k. 28, 100, 177, 254; Lavių k. 122; Palangos k. 195; Paragaudžio k. 42, 59, Pavirvytės–Gudų k. 6, Stungiai k. 2, 15, 16; Šukionių k. 4, Žasino k. 13, 78, 124, 135 indai rasti taip pat šalia mirusiojo. Minėtuose kapuose užfiksuota tik po 1 geriamąjį ragą. Paaškejo, jog geriamųjų ragų vieta ir skaičius kapuose tar-

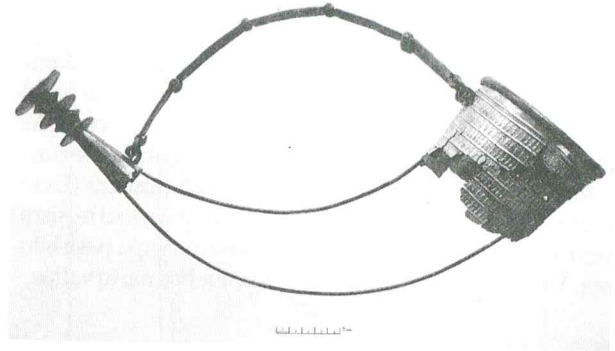
pusavyje susiję ir buvo vienas iš etninės mirusiojo priklausomybės rodiklių. Daugiausiai kapų, kur po vieną gyvulio ragą padėta ties mirusiojo šonais, rasta Žemaitijos ir Žiemgalos regionuose. Kuršių laidosenos tradicijos buvo visai kitos. Taigi buvo ryškus skirtumas tarp kuršių, laidojusių savo mirusiuosius su 1–2 ragais galvūgaluose, ir žemaičių

15 p. v. Genčių I kapinyne dg. k. 37 su geriamuoju ragu

3. Kartais įkapės išblaškytos kapo dugne be jokios tvarkos (Bandužiai, k. 43B; Genčiai, k. 29, 38, 248; Kretinga, k. 6; Laiviai, k. 143, 195, 227; Siraičiai, k. 1, 13, 17; Vilky Kampas, k. 3).

Kai degėsių, kauliukų ar dirbinių būna nedideliame plotelyje, ragų apkaustai dažniausiai esti padėti atskirai, nuošaliau (Genčiai, k. 4, 34, 36, 38, 37, 49; Griežė, s. k. 13; Laiviai, k. 227; Slengiai, k. XXIV ir pan.) (pav. 15). Tai ypač akivaizdu Gintališkės kapinyne, kur šios įkapės paprastai randamos ne karsteliuose, bet šalia jų. Atskirai reikėtų paminėti ir Griežės kapinyną. Šis paminklas ypatingas tuo, kad dauguma geriamųjų ragų (53 iš 63) rasti kolektyvinių kapų duobėse. Duobės labai įvairaus dydžio: 2,5×5,5 m, 3×7,5 m, 25×3–5 m. Dugne ant švaraus smėlio ar ant 2–6 cm storio peleningos žemės sluoksnio aptikti kapai bei įkapės, sudėtos krūvelėmis ir pavieniui. Dirbinių fragmentų rasta ir sampile. 8 geriamųjų ragų apkaustai aptikti duobių sampile, o 45 vienetai padėti ant dugno. Beveik visi dirbiniai (40 iš 45) rasti nuošaliau degintų kauliukų, degėsių ar dirbinių sancaupų, tarsi jiems buvo teikta ypatinga prasmė. Pavyzdžiui, kapų duobėje XI pietryčių gale išsiskyrė 3 kompaktiškos dirbinių grupės, pagal inventorių priskirtinos 3 vyrų kapams. Šiuos kapus atokesniu puslankiu supo 6 ragų apkalai (Varnas, 1982š, p.79). Unikalus atvejis užfiksuotas kapų duobėje X. Šiauriniame

16 p. v. Geriamojo ragų rekonstrukcija. Pašušvys. V–VI a. Pagal: Kazakevičius, 1993, pav. 213

jos gale aptikta 13 geriamųjų ragų apkalų, tarsi poromis išdėliotų viena nuo kitos. Daugiau jokių radinių šioje dalyje nerasta (Varnas, 1982š, p.47). Toks reiškinys Lietuvos archeologinėje praktikoje pasitaikė pirmą kartą. J. Puzinas mini, jog vėlyvojo geležies amžiaus kapuose kartais aptinkama iki 10 geriamųjų ragų apkaustų. Tačiau konkrečios radimvietės nenurodo (Puzinas, 1983, p.180).

Angos apkaustai kapuose randami ir horizontalioje, ir vertikalioje padėtyje. Akivaizdu, jog sampiluose rastų apkaustų padėtis atsitiktinė, t.y. ragai sumesti į kapus kaip pakliuvo. Griežės kapinyne dauguma ragų buvo dedama angomis žemyn, tuo tarpu vienalaikiuose simboliniuose kapuose – anga aukštyn. Slengių kapinyne k. XXIV rago angos apkalas rastas vertikalioje padėtyje (Žulkus, 1977š, p.10).

Tiek apkaustų būklė, tiek jų vieta degintiniuose kapuose rodo, kad geriamieji ragai į kapus dėti nedeginti, prieš arba, dažniausiai, po deginimo apeigų. Kad šie dirbiniai kada nors buvo pradėti deginti, nelabai tikėtina, nes jie randami sveiki ir iš vėlyvųjų XII a.–XIII a. pradžios kapų. Kaip pavyzdį galima pateikti Griežės kapinyne medžiagą. Didžiausias kiekis dirbinių, datuotinas XI–XII a., priklausė degintiniams kapams, tuo tarpu chronologiškai šiek tiek vėlyvesniuose (XII–XIII a.) to paties kapinyne griautiniuose kapuose jų jau nebeaptikta. Nerasta ir kituose XIII–XIV a. paminkluose.

GERIAMŪJŲ RAGŲ APKAUSTAI

Išlikusių sveikų geriamųjų ragų Lietuvos teritorijoje nerasta. Aptinkami tik jų apkaustai, dažnai suire, belikę vien menki fragmentai. Gyvulių ragus puošė smaigalių ir angos metaliniai apkaustai bei juos jungusios rankenėlės. Tačiau visas rago apkaustų komplektas aptinkamas labai retai ir tik ankstyvuose laidojimo paminkluose: Gibaičiuose, Pašušvyje, Taurapilyje (pav. 16, 22:3). Dažniausiai meistrai puošdavo kurią nors vieną rago dalį.

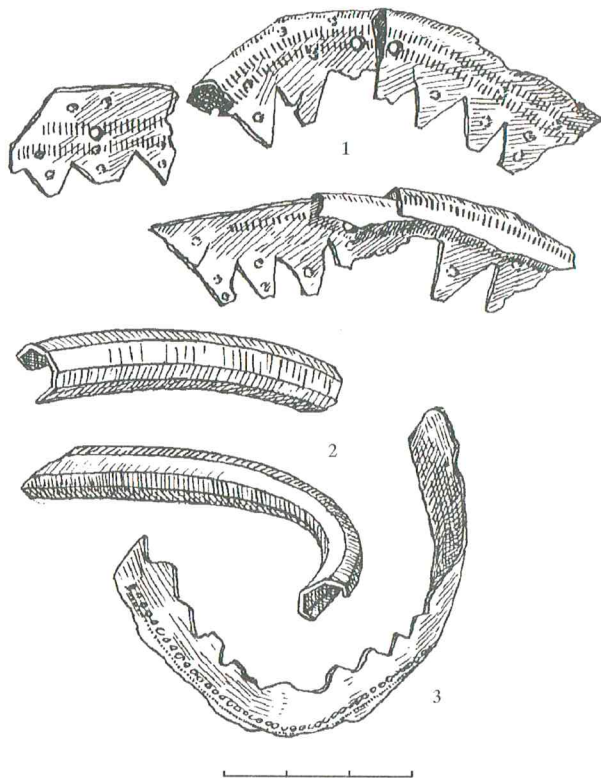
ANGOS APKAUSTAI

Gausiausią radinių grupę sudaro angos apkaustai. Laikui bėgant vykę pokyčiai meistrų sąmonėje bei gamybos tradicijose paliko savus pėdsakus ir ragų angų kaustymo stiliuje. Lietuvoje žinomi keli angos apkaustų tipai. **Cilindriniai** apkaustai aptinkami beveik visose žinomose kaustytų ragų radimvietėse nuo pat jų atsiradimo iki išnykimo (pav. 3:5, 6; 8:3, 4; 9:6; 11:2, 3). Tai žalvarinės rago angos kraštą gaubiančios, siauros, 1–2 cm pločio juostelės⁹⁶. Jas tvirtinant, apgaubiamas rago angos kraštas, skersiniame pjūvyje suformuojama 0,5–1 cm skersmens apskritimo forma. Apkalai prie angos buvo pritaissomi specialiomis tvirtinančiomis juostelėmis – keliose vietose jomis apgaubiamas cilindriškas ir jų galai perveriami vinute. Dirbinėliai žalvariniai. Tik keli egzemplioriai iš sidabro (Plinkaigalis, k. 59, 80, 332; Rubokų k. 39) ar geležies (Pavirvytė–Gudai, atsit. r.). Apkaustų forma ir skersmuo priklausė nuo rago formos ir skersmens. Dauguma apkaustų – 5–8 cm skersmens. Ragas su plačiausia anga rastas Plinkaigalio k. 61 – 11,3 cm (Kazakevičius, 1981, p.84). Plačių angų ragai aptikti to paties kapinyno k. 332 – 9,6 cm, Papilės k. 1 – 10 cm, Laivių k. 78 – 9,5 ir 10 cm (Kazakevičius, 1993, p.133; Naudužas, 1955š, p. 8; Baleniūnas, 1940šd, p.63) ir pan. Siauriausių apkaustų skersmuo svyruoja apie 4 cm: Laivių k. 66 – 4 cm, Prysmančių k. 2 – 4,5 cm (Baleniūnas, 1940šd, p.51; Kulikauskienė, 1984š, p.9).

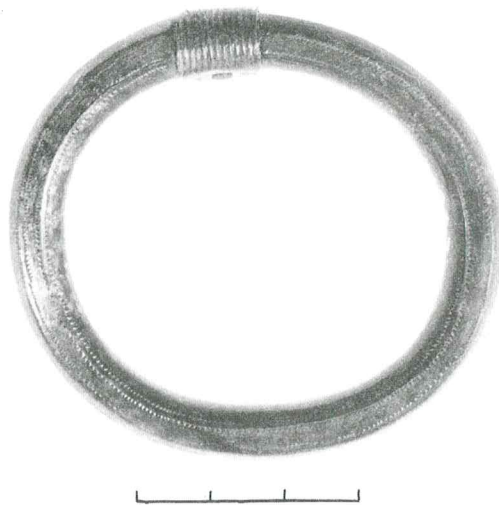
Cilindriniai apkaustai ypač išplito vėlesniais laikais. Daug jų žinoma iš vėlyvojo geležies amžiaus – viename kapinyne randama per 50–100 vienetų (Genčai, Gintališkė, Griežė, Laiviai, Palanga, Prysmančiai ir pan.). Per visą 1000 m. tai buvo pagrindinis ragų angos apkaustų tipas, paplitęs daugelyje kraštų (Andrzejowski, 1991, p. 43–45). Žvilių k. 35 rastas rago angą gaubiantis cilindriukas; jo paviršius iškalinėtas iškilių pailgų spurgelių lygiagrečiomis eilutėmis. Tai bene vienintelis puoštas dirbinys I t-metyje. Cilindriniai apkaustai ilgą laiką buvo gana neišvaizdūs, jų puošyba labiau paplito II t-mečio pradžioje. Meistrų išmonę rodo keli dirbinukai, rasti Gintališkėje, kv. 62 ir kv. 144. Tai cilindrinį apkaustų fragmentai, išorinėje rago pusėje pjūkliškai iškarpyti ir puošti spurgeliais (pav. 17:1).

XI–XIIa. šalia paprastų cilindrinį pasirodė **briaunoti** apkausti; skersiniame pjūvyje jie sudarė daugiakampio formą (Genčai, dg. k. 16, atsit. r.; Siraičiai, k. 6; dirbinys iš Plungės vls.) (pav. 17:2). Kitų dirbinių briaunotumas ne toks ryškus: cilindriniai apkaustai puošti dvigubų įkartėlių 2 ar 3 išilginėmis eilutėmis; taip jos sudarydavo 2 ar 3 briauneles (Gintališkė, kv. 60; Griežė, k. d. II, k. d. VI, k. d. IX, k. d. X, k. d. XI, k. d. kv. A, B, C; Imbarė; Laiviai k. 187) (pav. 18, 30, 35). Puošniausių šio tipo apkalų galai papildomai ornamentuoti eglutės formos ranteliais (Griežės k. d. X; Imbarės rad.; Baudužiai, atsit. r.) (pav. 30:5, 8; 35).

Šalia minėtųjų apkalų atsirado **juostiniai**; jie ne apglėbdavo angą, bet vinutėmis buvo tvirtinami prie jos išorinio krašto. Tai paprastos žalvarinės 0,5–1 cm pločio

17 pav. Angų apkaustai: 1 – cilindriniai (Gintališkė, kv.62. ŽMA 22.438); 2 – briaunoti (Genčai, atsit.r.); 3 – juostiniai (Paragaudis, gr. k. 59. ŽMA s.i.18849. E.583). Piešė I. Keršulytė

18 pav. Briaunoti angos apkalai iš Griežės kapinyno, k.d.II. LNM 185:287. Nuotr. K. Vainoro

juostelės (pav. 10:1; 11:1). V.Valatka, remdamasis Akmenskinės radiniais, tarp kurių, pasak tyrinėtojo, rasti tik juostiniai apkaustai, teigė, jog pastarieji atsirado išnykus cilindriniais – XII–XIII a. pradžioje (Valatka, 1967š, p. 15). Toks vėlinimas nėra pagrįstas. Juostiniai apkalai atsirado kur kas anksčiau, nei manė tyrinėtojas, ir abiejų tipų dirbi-

19 p a v. Platieji angų apkaustai iš Plinkaigalio (1–4) ir Rubokų (5) kapinynų: 1 – gr. k. 332. LNM AR Plink. 332; 2 – gr. k. 61. LNM 700:285; 3 – gr. k. 80. LNM 700:354; 4 – gr. k. 59. LNM 700:276; 5 – gr. k. 39. *Piešė I. Keršulytė*

niai dažnai randami drauge. Akmenskinėje aptiktos cilindrinis apkaustus tvirtinančios plokštelės patvirtina, jog tokių apkaustų buvo ir šiame paminkle. Ankstyviausias juostinis dirbinys rastas Genčiuose k.176 (VIII–IX a.). Plačiau jie paplito nuo X–XI a. Iš viso žinoma apie 50 apkaustų iš Akmenskinės (2 vnt.), Genčių (26 vnt.), Gintališkės (7 vnt.), Griežės (2 vnt.), Kukių (5 vnt.), Nausodžio (1 vnt.), Paragaudžio (4 vnt.), Pryšmančių (3 vnt.) kapinynų. Ypač daug dirbinių rasta Genčių kapinyne, pusė iš jų – degintiniuose kapuose. Puošiausias juostinis apkalas buvo Paragaudžio kapinyne kape 59. Radinio paviršius si-

dabruotas, briaunelės krašte įspaustos kelios įkartėlių eilutės. Nuo kitų juostinių apkaustų skyrėsi pjūkliškai karpyta briauna (pav. 17:3).

Neretai siaurieji kraštą gaubiantys apkaustai buvo kombinuojami su platesniais apkaustais, tvirtinant juos prie rago angos šonų. V–VI a. paplito puošniai ornamentuotos, **plachios metalinės juostos**. Iš viso žinoma 17 plačiųjų apkalų ir jų fragmentų (49% visų V–VI a. rago angos apkaustų) iš 10 radimviečių (lent. 1). Kartais metalas ragą dengė ne tik iš išorės, bet ir iš vidinės pusės (Plinkaigalis, k. 61, 80; Rubokai, k. 39). 6 dirbiniai buvo žalvariniai (Kalniškiai, k. 93,

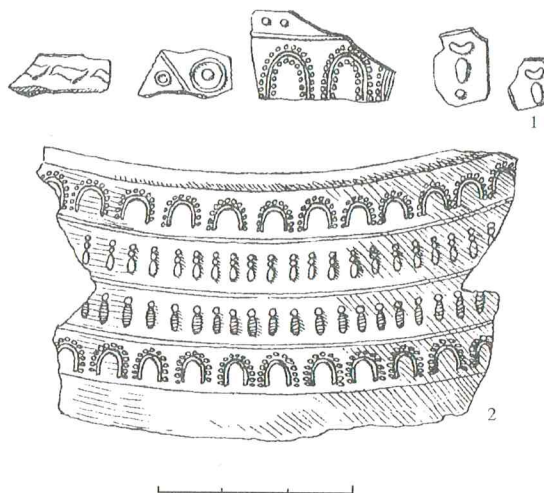
128; Krikštonys, k. 1; Kukiai, lobis; Maudžiorai, atsit. r.; Plinkaigalis, k. 54). Visi kiti puošti sidabru. Plačiausia viršutinę rago dalį gaubusi juosta – Plinkaigalio k. 61 sidabruota skardelė buvo 10,9 cm aukščio. Plinkaigalio k. 332 radinys – 9 cm aukščio (Kazakevičius, 1993, p.131, 133). 4–5,6 cm aukščio metaliniai apkaustai rasti Kalniškių k. 128, 140; Plinkaigalio k. 54, 59, 80; Taurapilio pilk. 5; Vidgirių k. 30. Neretai drauge su jais aptinkami ir ragų smaigalius puošę apkaustai (Kalniškiai, k. 93; Krikštonys, k. 1; Pašušvys; Plinkaigalis, k. 54, 61, 332; Taurapilis, pilk. 5). Apkaustai buvo neapsakomai puošnūs ir prabangūs (Kazakevičius, 1981; 1987; 1993, p.125–136; LGPR, p.138–140; Nakaitė, 1991, p.29–33, 103–105; Tautavičius, 1981, p.29–30; Tautavičius, 1996, p. 270–271; Vaitkunskienė, 1987b; Valatka, 1984, p.14–16; Vaškevičiūtė, 1978, p.30; Казакевичюс, 1984). Pagrindiniai plačiųjų angos apkaustų puošybos principai buvo būdingi daugeliui dirbinių (pav. 19, 20, 21, 22). Beveik visi jie iškilnių išilginių linijų suskirstyti į tam tikrą lygiagrečių 0,5–1,2 cm pločio laukelių skaičių; tuose laukeliuose metaloplastiniu būdu išspaustas štampinis ornamentas. Tai zoomorfinės: keturkojų gyvūnų, paukščių, gyvačių – „S“ formos figūrėlės, taip pat stilizuotos „X“ formos motyvus, spurgeliai, rumbuoti stulpeliai, puslankiai su juos supusiais spurgeliais, koncentriniai ratukai. Tos pačios grupės simboliai nebuvo identiški, skyrėsi ir šių motyvų eilučių sukomponavimas atskiruose apkaustuose. Taurapilio pilk. 5 apkausto (išlikusi tik dalis) apatinis kraštas dabintas įspaustų akučių eile. Tokių pat akučių vertikalus stulpelis puošė ir dalį viršutinės apkausto plokštumos. Likusi dalis suskirstyta įspaustais 3×3 cm dydžio keturkampiais, kuriuos kerta 2 įstrižainės, puoštos spiralėmis (pav. 22:3c) (Tautavičius, 1981, p.30). Aptikti keli be ornamento radiniai; jų fragmentai išlikę Kalniškių k. 93 ir Krikštonių k. 1. Kaip jau minėta, platieji angos apkaustai paplitę V–VI a. Tačiau ne visų radinių, ypač atsiktinių, aiški chronologija. Nemažai diskusijų sukėlė Pašušvio rago datavimas. R.Kulikauskienė ir R.Rimantienė jį skiria VII–VIII a., V.Kazakevičius – VI–VII a. pradžia; J.Puzinas – V–VI a. (LLM, 1958, p.332; Kazakevičius, 1981, p.90; Puzinas, 1983, p.142, pav. 71). Nesutariama ir dėl Rubokų k. 39 radinio, kuris datuojamas ir V–VI a., ir VI–VII a. (Bezenberger, 1909, p.193; Puzinas, 1983, p. 580, pav. 27). Šiuo metu surinkta jau pakankamai duomenų, leidžiančių tvirtinti, jog šie apkalai yra iš tautų kraustymosi laikotarpio.

Bene daugiausiai analogijų rasta Švedijoje, ypač Gotlando saloje, kur jie paplito kiek anksčiau. Dirbinių aptikta Hade* (V a. pab.–VI a.) ir Harding (III a. vid.–IV a. vid.) kapinynų griautiniuose kapuose (Andrzejowski, 1991, p.49–50), taip pat Havor k. 95 (IV a. antroji pusė), 222 (II a. antroji pusė – III a.), 223A, 223B (III a. vid.–IV a.vid.), (Andrzejowski, 1991, p.49–50) (pav. 24). Prūsijoje platieji apkaustai bei jų fragmentai žinomi iš V a. Warnikam k. 1 (Andrzejowski, 1991, p.50; Kazakevičius, 1993, p.135), V–VII a. Novinkos degintinio kapinyno k.11, 17, 21 (Informator, p. 209),

* Vietų vardai straipsnyje pateikiami taip, kaip jie rašomi naudotoje literatūroje.

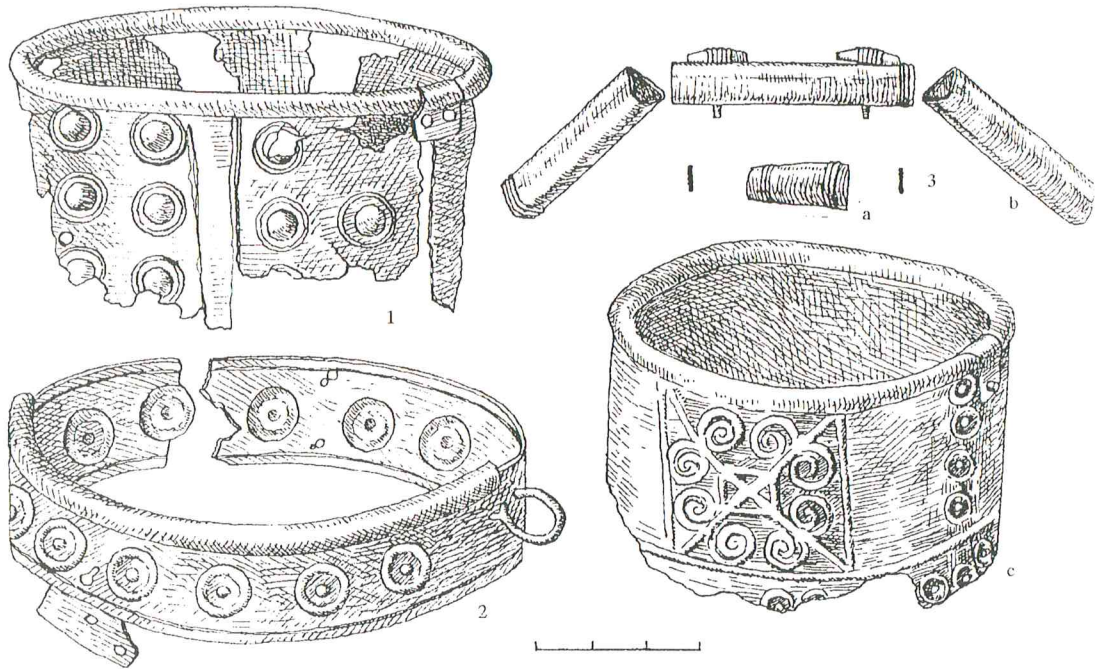
20 pav. Geriamojo rago detalės iš Kukių kapinyno lobio. V–VI a. Pagal: Vaškevičiūtė, 1978, pav. 4

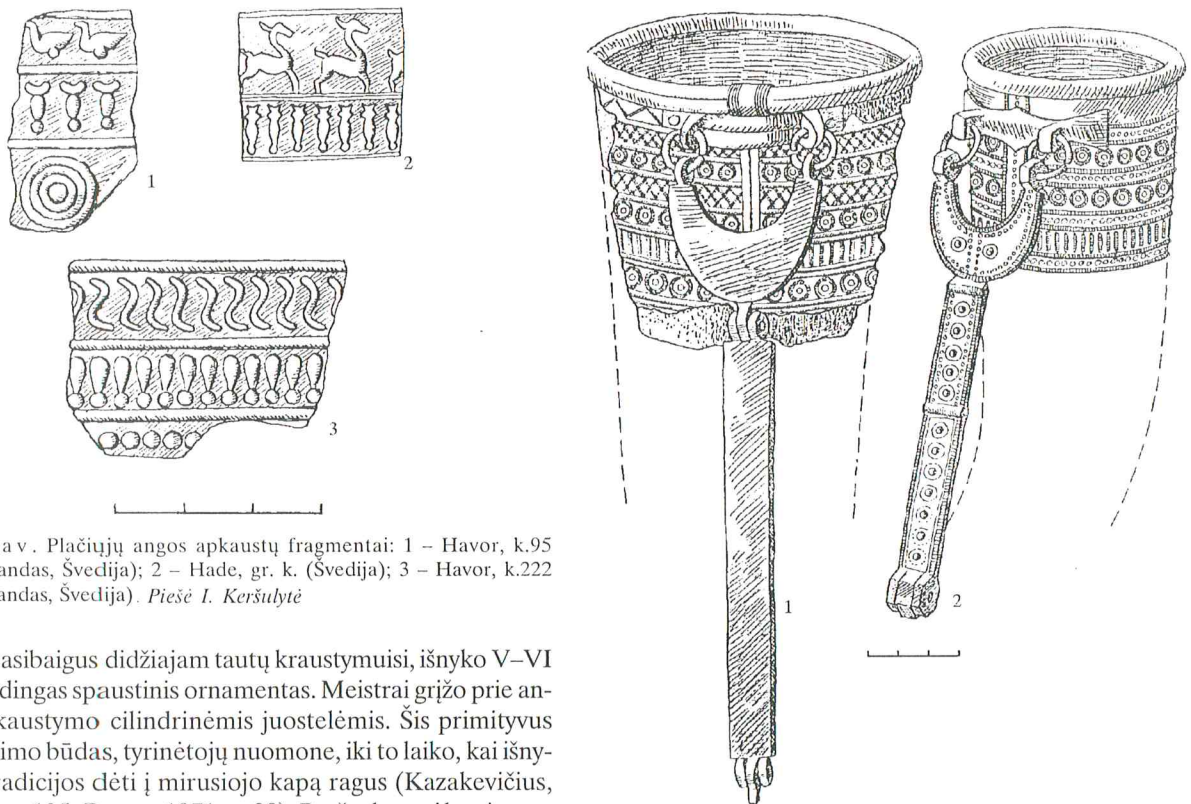
21 pav. Plačiųjų angos apkaustų fragmentai: 1. Pašiliai, gr. k. 1; 2. Kalniškiai, gr. k. 140. VDKM 2449:132. Piešė I. Keršulytė

IV a. vid.–V a. vid. Netos pilk. 1, k. 57 (Andrzejowski, 1991, p. 49) ir t.t. Platieji angos apkaustai buvo paplitę ir Latvijoje. Jie taip pat puošti sidabru ir neretai aptinkami viename komplekte su rankenomis ir smaigalio apkalais. Tačiau latviški dirbiniai nuo Lietuvoje rastųjų skiriasi tiek stilistiškai (spausstinis ornamentas buvo tik geometrinis), tiek chronologiškai. Dreņģeri–Čunkāni k. 41 radinys datuojamas VIII a., Ģūģeri, k. 13 – IX–XII a., Siliņi, k. 1 – IX a., Lejasbitēni, k. 1 – VIII a. (pav. 25) (Bebre, 1996, p.44–46, pav. 2; Caune, 1987, p. 50).

Tarp Vidurio, Šiaurės ir Rytų Europos geriamųjų ragų angų apkalų platieji apkaustai, dažniausiai puošti sidabru ir spausciniu ornamentu, sudarė atskirą grupę, būdingą baltų kraštams ir Gotlandui (Andrzejowski, 1991, p.49–51, žem. 19).

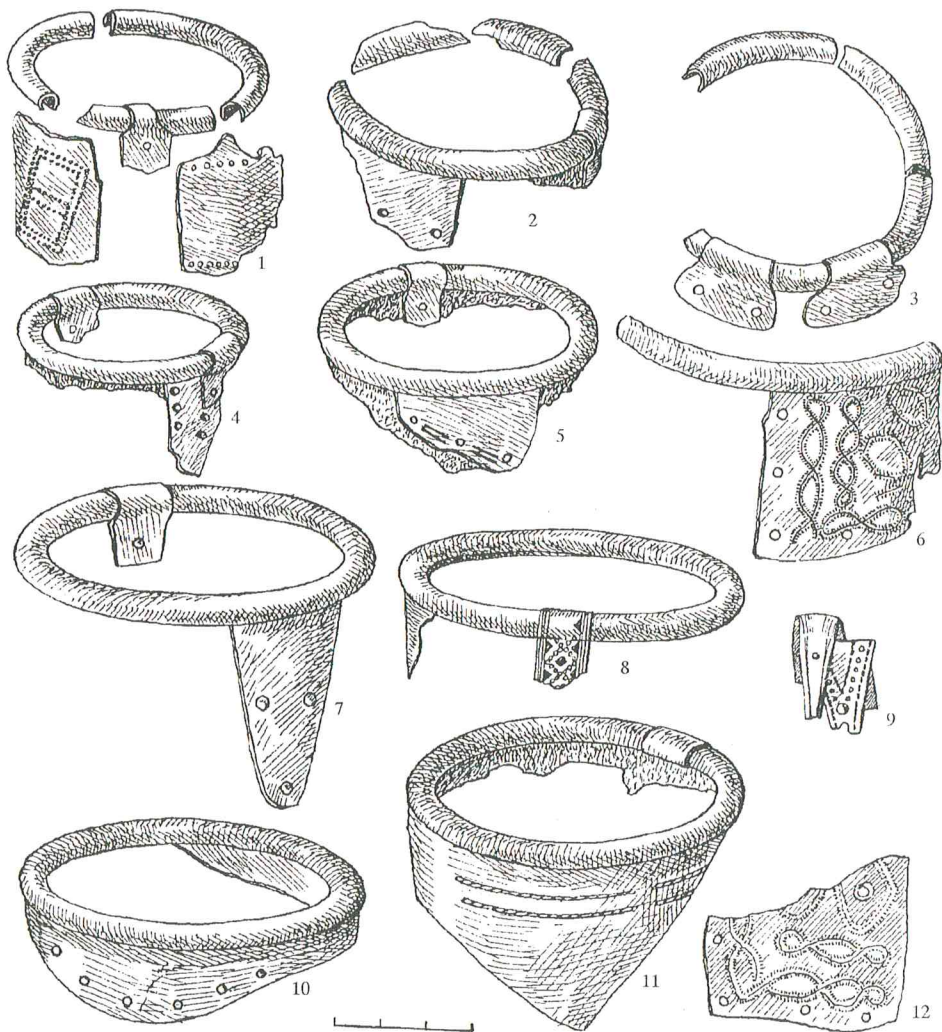
22 p a v. Platieji angos apkaustai (1, 2, 3c), smaigalio apkalas (3b) ir rankenėlės dalys (3a): 1 – Plinkaigalis, gr. k. 54, LNM 700:236; 2 – Maudžiorai, k.1; 3a–c – Taurapilis, pilk.5. *Piešė I. Keršulytė*

23 p a v. Plačiųjų angos apkaustų fragmentai: 1 – Havor, k.95 (Gotlandas, Švedija); 2 – Hade, gr. k. (Švedija); 3 – Havor, k.222 (Gotlandas, Švedija). *Piešė I. Keršulytė*

Pasibaigus didžiajam tautų kraustymuisi, išnyko V–VI a. būdingas spaustinis ornamentas. Meistrai grįžo prie angos kaustymo cilindrinėmis juostelėmis. Šis primityvus puošimo būdas, tyrinėtojų nuomone, iki to laiko, kai išnyko tradicijos dėti į mirusiojo kapą ragus (Kazakevičius, 1993, p.135; Ragas, 1971, p. 20). Peržvelgus vėlyvąją medžiagą, nevisiškai galima su šiuo teiginiu sutikti. Didžiąją ragų angos apkaustų dalį iš tiesų sudarė cilindriniai apka-

24 p a v. Apkaustai iš Latvijos: 1 – Siliņu, gr. k. 1–2; 2 – Lejasbitēni, gr. k. 1. *Piešė I. Keršulytė*

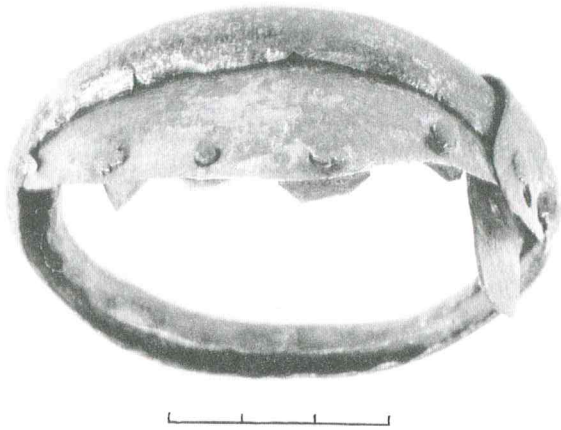

25 p a v. Geriamųjų ragų angų apkaustai iš Genčių 1 (1, 2, 4, 5), Pavirvytės–Gudų (3), Griežės (6, 7, 9, 12), Gintališkės (10), Žvilių (11) ir Palangos (8) kapinyių: 1 – gr. k. 36, LNM 694:307; 2 – gr. k. 113, LNM 694:999; 3 – gr. k. 6; 4 – dg. k. 21; 5 – gr. k. 105, LNM 694:952; 6 – k.d.II, LNM 185:185; 7 – k.d.X, LNM 185:911; 8 – gr. k. 365; 9 – k.d.X; 10 – dg. k. 8, ŽMA 21509; 11 – gr. k. 197; 12 – k.d. II. *Piešė I. Keršulytė*

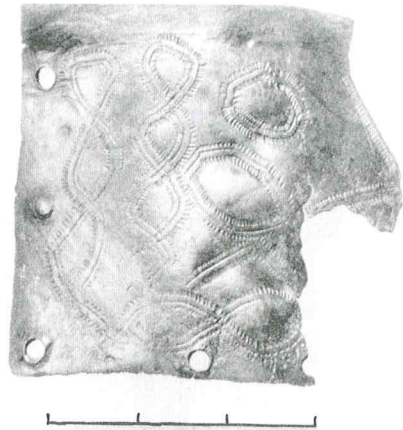
lai (80%). Sidabras šiems indams puošti tuo metu vartotas labai retai (Paragaudis, k. 53, 59; Žašinas, k. 82) (Vaitkunskienė, 1981a, p. 70). Tačiau tai nereiškia, kad nebuvo ieškoma kitų apdailos būdų. Gan dažnai vėlyvuose kapuose aptinkamos įvairių formų žalvarinės skardelės, kuriomis kaustytos viršutinės ragų dalys ties angomis (pav. 25:1, 2, 4–7, 10–12; 26–28). Prie angos krašto skardelės buvo tvirtinamos taip, kaip tą darė V–VI a. meistrai. Vienas ankstyviausių dirbinių rastas VII–VIII a. Žvilių k. 197 (pav. 25:11). Raga prie briaunos dengė trikampė 3 cm aukščio žalvarinė plokštelė; jos viršutinį pagrindą buvo prispaudęs angą gaubiantis cilindrinis apkaustas, o apačioje juosė 2 lygiagrečios virvutės, kurių pėdsakai liko ryškūs ant žalvarinės skardelės (Vaitkunskienė, 1987š, p. 89). Galima spėti, jog virvutė ne tiek puošė, kiek tvirtino metalinę plokštelę prie rago. Šonų apkalėlių padaugėjo II t-mečio pradžioje.

Iš viso jų rasta apie 30 vienetų: Akmenskinė, k. 4; Genčiai, k. 36, 105, 113, dg. k. 21; Gintališkė, dg. k. 8; Gintarai, atsit. r.; Klaišiai, atsit. r.; Kukiai; Laiviai, k. 55 (1940 m.), 17 (1949 m.), 12 (1956 m.); Palanga, k. 137, 365; Paragaudis, k. 1, 53; Siraičiai, k. 13, atsit. r.; Žašinas, k. 82. Daugiausiai jų yra iš Griežės kapinyio (12 vnt.). Tačiau tai nebuvo sėkmingas bandymas atgaivinti tautų kraustymosi laikotarpio tradicijas. Plokštelės ornamentuotos iškilų spurgelių ar įkartinėlių kompozicijomis, kurios buvo gana paprastos ir neišvaizdžios. Ant kai kurių radinių matomas zigzaginiis įkartinėlių eilių dekoras; juo, matyt, bandyta imituoti vikingų laikotarpiu paplitusį susipynusį ornamentą (pav. 25:6, 12; 28).

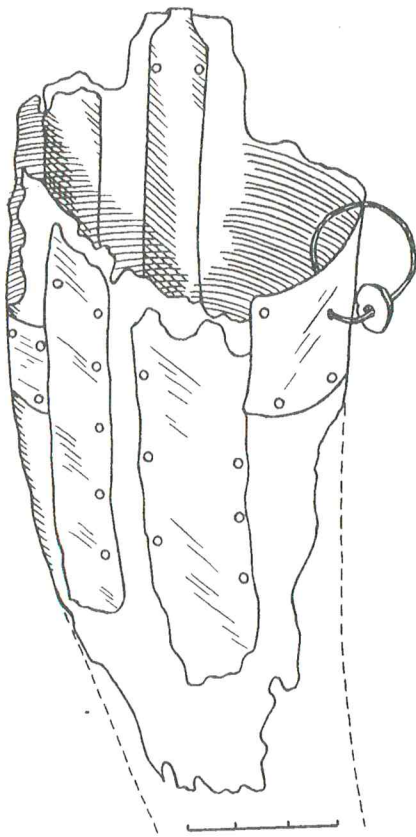
Tarp minėtųjų apkalų yra metalinių plokštelių, kurios buvo prikalamos toliau rago angos. Ankstyviausias radinys aptiktas Maudžiorų kapinyne. Tai 2 pailgos, siaurėjantiais galais juostelės, 8,5 cm ilgio ir 2,2 cm pločio, puoštos

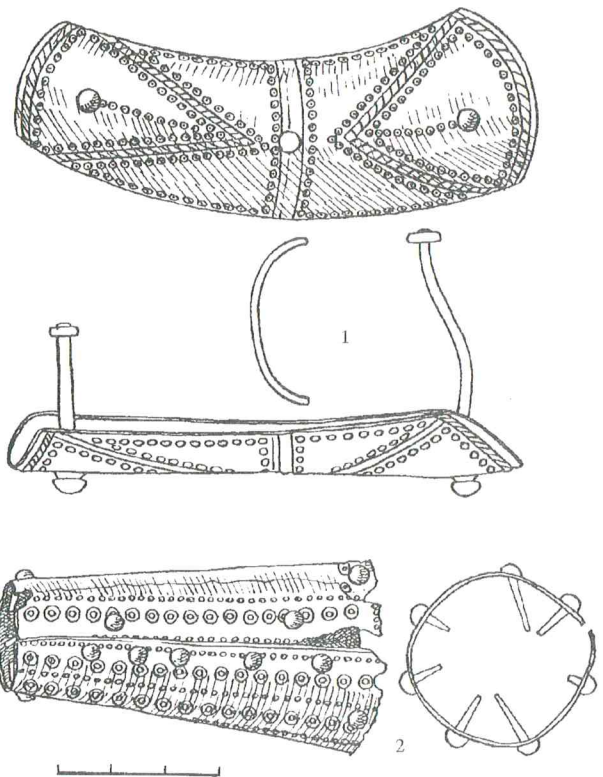
26 p a v . Metaliniai apkaustai iš Griežės kapinyno, k.d.IV. LNM 185:559. Nuotr. K. Vainoro

28 p a v . Plačiųjų angos šonų apkaustų fragmentai iš Griežės kapinyno, k.d.II. LNM 185:185. Nuotr. K. Vainoro

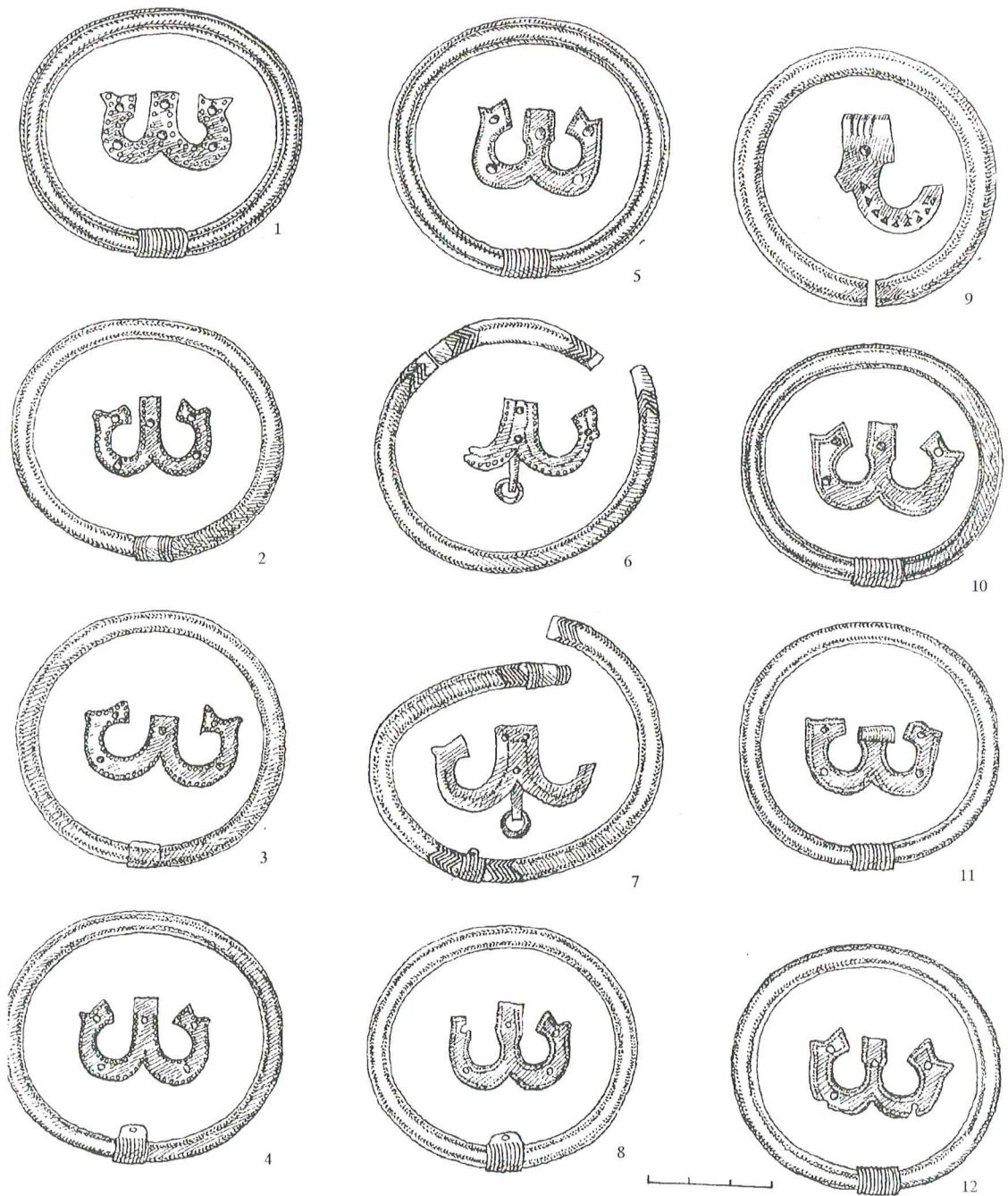
27 p a v . Geriamojo rago fragmentai iš Žasino kapinyno gr. k. 82. Pagal: Vaitkunskienė, 1981b, pav. 13

29 p a v . Geriamųjų ragų apatinės šoninės dalies apkaustai: 1 – Bläs-nungs (Švedija); 2 – Plinkaigalis, gr. k. 50, LNM 700:202. Piešė J. Keršulytė

nedidelių spurgelių eilutėmis, datuojamos IV–V a. (Valatka, 1984, p.16, pav. 9:4,5). Plinkaigalio k. 50 rastas apkaustas gaubė siaurąją rago dalį netoli smaigalio. Tai cilindrinė, viename gale siaurėjanti metalinė tūtelė, kurios ilgis – 6,9 cm. Skardelė ornamentuota išilgai einančių akyčių ir taškučių ornamentu (pav. 29:2) (Kazakevičius, 1993, p.126, 131). Panašus dirbiny paskelbtas skandinavų literatūroje (pav. 29:1). Tyrinėtojai spėjo, jog toks apkaustas

tvirtino įskilusį ragą (Almgren, Nerman, 1914, p.42, lent. 18:279). VIII a. Paežerės k. 76 ragą puošė 4 cm toliau nuo angos prie šono prikalta plokštelė, į kurią buvo įkabinta grandinė (Tautavičius, 1966ša, p.68). Panašiai prikaltos XI–XII a. Akmenskinės k. 4 bei Siraičių k. 13 rastos šoninės plokštelės (Butėnienė, 1959, p.174; Valatka, 1967š, p.15). Šie pavyzdžiai rodo, kad apkalėliai tvirtinti tiek estetiniais, tiek praktiniais sumetimais.

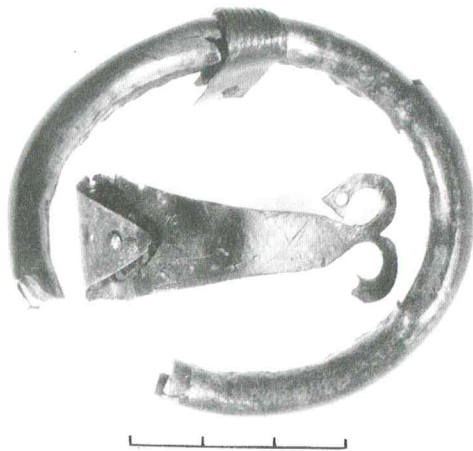

30 p av. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir briaunoti angos apkalai iš Griežės kapinyno, k.d.X (1, 2, 5–8, 10–12); k.d.XI (3, 4); kv.ABC (9): 1 – LNM 185:918; 2 – LNM 185:917; 3 – LNM 185:1092; 4 – LNM 185:1111; 5 – LNM 185:919; 6 – LNM 185:920; 7 – LNM 185:909; 8 – LNM 185:916; 9 – LNM 185:1246; 10 – LNM 185:911; 11 – LNM 185:908; 12 – LNM 185:910. Piešė I. Keršulytė

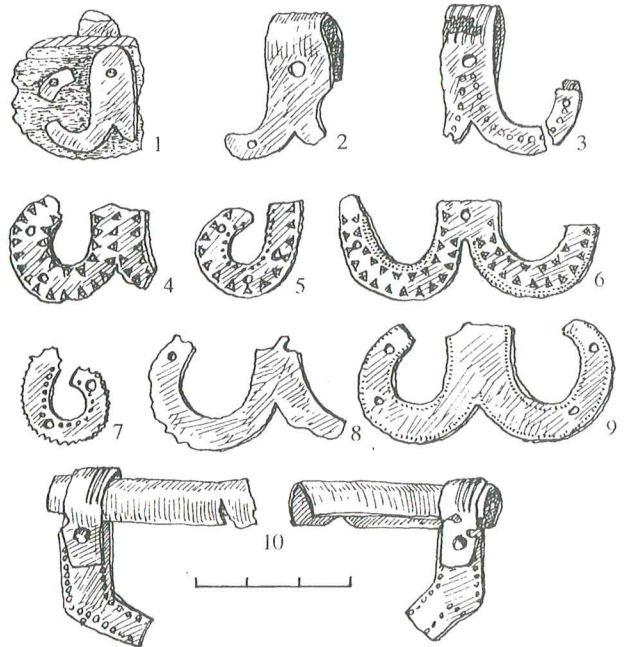
Vėlyvojo geležies amžiaus geriamieji ragai buvo kaus-tomi ir kituose kraštuose. Panašūs radiniai aptikti Latvijoje (Laukskola, k. 105; Pasilciems) (Bebre, 1996, p.46). Prūsų, slavų bei skandinavų teritorijose rasta puošnių angos apkalų (Okulicz–Kozaryn, 1983, p.169; Stjernquist, 1978, p.141; Рыбаков, 1949, p.45). Jų gamybos principai

Lietuvos teritorijos nepasiekė, nors kai kurios šoninės plokštelės ornamentuotos tarsi bandant mėgdžioti tuo metu paplitusį zigzaginį ornamentą.

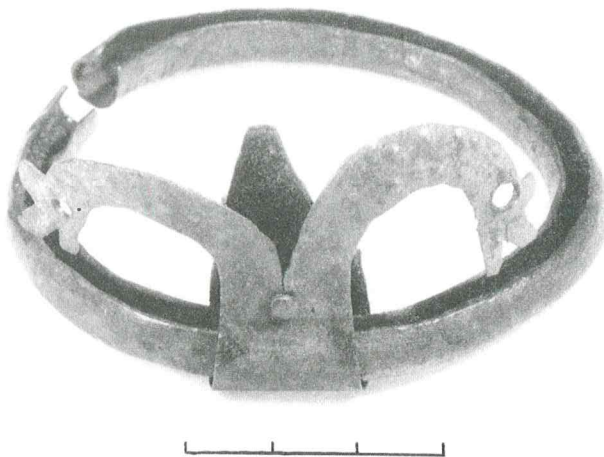
Kalbant apie cilindrinis apkaustus, vertėtų sugrįžti prie juos tvirtinančių plokštelių⁹⁷. Per visą I t-metį šių plokšte-lių paskirtis buvo utilitarinio pobūdžio. Retkarčiais viršu-

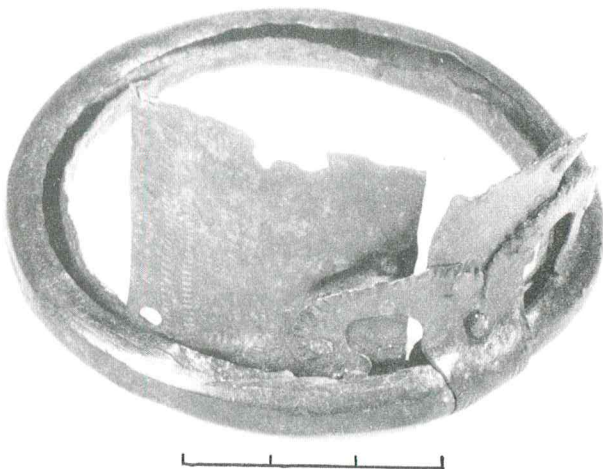
31 p.v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir cilindriniai angos apkalai iš Griezės kapinyno, k.d.V.LNM 185:591, 592. Nuotr. K. Vainoro

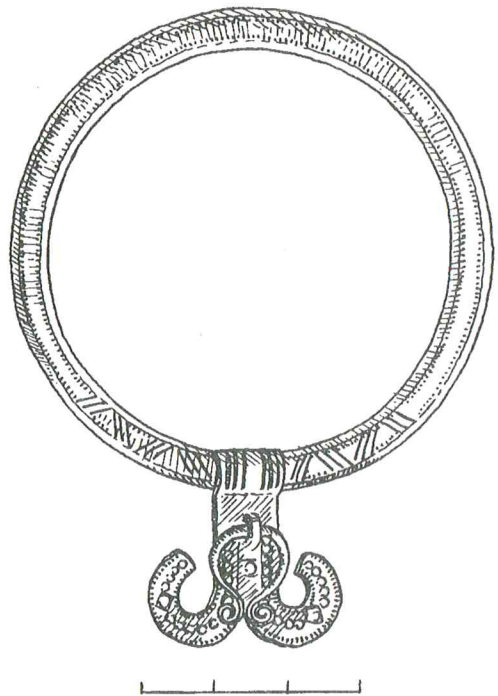
34 p.v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo angos apkalai iš Siraičių (1–3), Gintališkės (4–6, 10) ir Laivių (7–9) kapinyių: 1 – atsit. r. ŽMA 7374; 2 – dg. k. 11. ŽMA 7501; 3 – atsit. r. ŽMA 7348; 4 – kv.30. ŽMA 21.949; 5 – kv.61. ŽMA 22.309; 6 – kv.61. ŽMA 22.372; 7 – atsit.r. LNM 2:1671; 8 – k.187. LNM 2:1007; 9 – atsit.r. LNM 2:1676; 10 – kv.75. ŽMA 22.534. Piešė I. Keršulytė

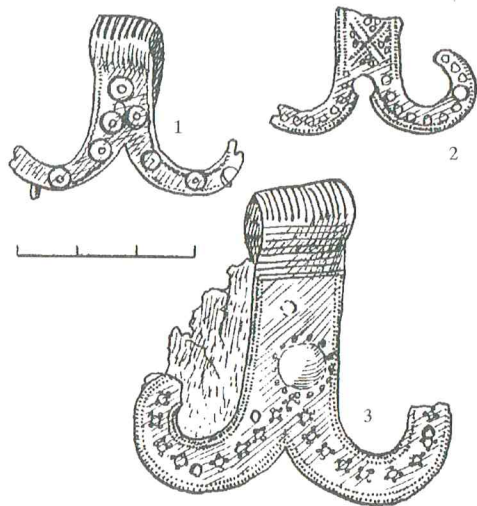
32 p.v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir cilindriniai angos apkalai iš Griezės kapinyno, atsit.r. LNM 185:17. Nuotr. K. Vainoro

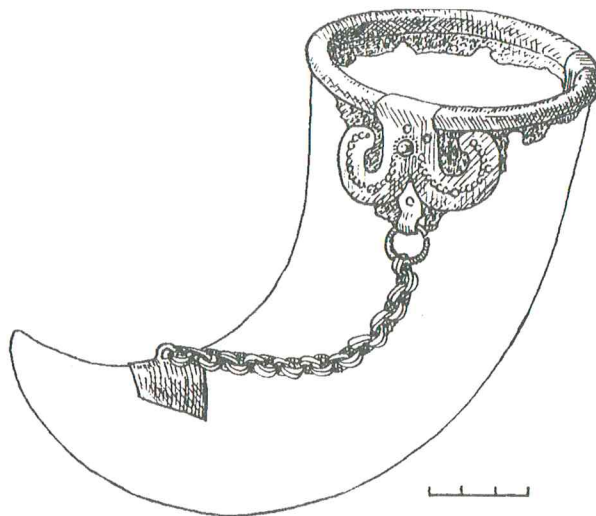
33 p.v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo, briaunoti apkalai bei plačiųjų angos apkalų fragmentai iš Griezės kapinyno, k.d.IX. LNM 185:757. Nuotr. K. Vainoro

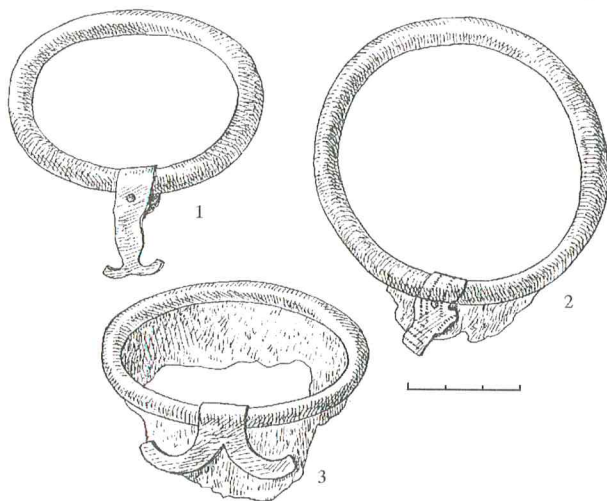
35 p.v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir briaunoti apkalai iš Imbarės. ŠAM 1–A 120:680. 1225/211. Piešė I. Keršulytė

36 p av. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo angos apkalai iš Laivų kapinyno: 1 – atsit. r., LNM 2:1675; 2 – atsit. r., LNM 2:1674; 3 – k.243, LNM 2:1483. Piešė I. Keršulytė

38 p av. Kuršių geriamojo rago rekonstrukcija. XI–XII a. Piešė I. Keršulytė

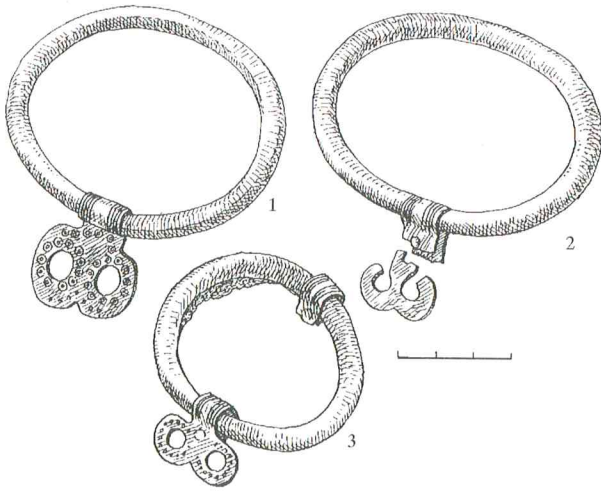
37 p av. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir cilindriniai angos apkaustai: 1 – Laiviai, gr. k. 57, LNM 2:265; 2 – Nausodis, LNM 7:20; 3 – Siraičiai, dg. k. 1. Piešė I. Keršulytė

39 p av. Profiliuoti „aštuoniukės“ pavidalo ir cilindriniai angos apkalai iš Griežės kapinyno, k.d.VI. LNM 185:617. Nuotr. K. Vainoro

tines jų dalis puošė išpausti ranteliai (Užpelkiai, k. 40; Plinkaigalis, k. 50, 80; Taurapilis, pilk. 5; Žviliai, k. 160 ir kt.). Dažniau ir žymiai originaliau buvo dailinama vėlyvajame geležies amžiuje (pav. 25:3, 8, 9) (Griežė k. d. II, X; Gintališkė, atsit. r.; Imbarė; Palanga, k. 365, Pavirvytė–Gudai, k. 6 ir pan.). Nuo XI a. buvo tobulinamos tvirtinamųjų juostelių formos, labiau pabrėžiama jų estetinė reikšmė. XI–XII a. šių juostelių pagrindu atsirado naujas baltųjų dirbinių grupę reprezentuojantis tipas – **profiliuotieji apkaustai**, dažnai aptinkami viename komplekte drauge su briaunotais angų apkalais. Tai stilizuotos „W“ raidės formos žalvariniai apkalėliai, vadinami „*dvigubais žalčiukais*“. Viršutinis galas buvo užlenkiamas ant angos krašto, t.y. atliko tvirtinamosios juostelės funkcijas. Apatinio galo išsišakojusios, puslankių į viršų užsiritusios ataugėlės pri-

tvirtinamos prie rago šonų kaip dekoratyvinis elementas. Kitas „žalčiukų“ tvirtinimo būdas analogiškas minėtų plačiųjų apkaustų tvirtinimui, kai skardelės viršutinį galą gaubia cilindrinis angos apkaustas. Iš viso Lietuvoje rasti 47 šio tipo dirbiniai: Gintališkės (6 vnt.), Griežės (28 vnt.), Imbarės (1 vnt.), Laivų (7 vnt.), Nausodžio (1 vnt.), Puodkalių (1 vnt.) ir Siraičių (3 vnt.) kapinynuose. Iš pirmo žvilgsnio panašūs apkalėliai vienas nuo kito skiriasi įvairiomis detalėmis: dydžio proporcijomis, ataugėlių galų formomis, dekoravimu. Daugelio apkaustų liemenėlio ilgis lygus atšakėlių aukščiui, bet pasitaiko ir su labai ilgu liemenėliu (pav. 31) (Griežė k. d. V; Laivų k. 57). Didžioji dalis „žalčiukų“ baigiasi stačiakampio formos arba stilizuotomis gyvūnų galvutėmis, atsuktomis viena į kitą (pav. 30; 34; 35; 37:3; 38; 40:2). Rečiau pasitaikė apkalų smailiais (Griežė, k. d. II)

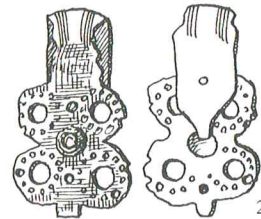
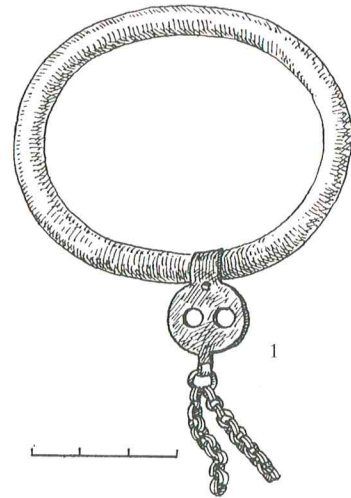

40 p a v. Profiliuoti „aštuoniukės“ (1, 3), „dvigubų žalčiukų“ (2) pavidalo ir cilindriniai angos apkalai iš Griežės kapinyno: 1 – k.d.XII, LNM 185:1192; 2 – k.d.XII, LNM 185:1191; 3 – k.d.VI, LNM 185:617. Piešė I. Kersulytė

41 p a v. Profiliuoti „aštuoniukės“ pavidalo, cilindriniai ir briaunoti angos apkalai iš Griežės kapinyno, k.d.II. LNM 185:224–227. Nuotr. K. Vainoro

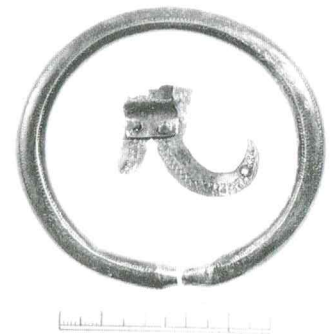
(pav. 43) arba augaliniais galais (Griežė k. d. XI, atsit. r.) (pav. 32). Keli dirbiniai buvo karpytais pakraštėliais (Griežė, k.d.IX; Laiviai, atsit. r.) (pav. 33). „Žalčiukus“ puošė įvairios spurgelių, duobučių, įkartėlių, trikampių kompozicijos. Paprasčiausias ir labiausiai paplitęs buvo apkausto pakraščiu arba vidurinės dalies dekoravimas įkartėlių, iškilų spurgelių 1–2 eilutėmis. Sudėtingesnės ornamentu motyvų kombinacijos aptinkamos rečiau. Dviejų radinių iš Laivių kapinyno (Laiviai, k. 243 ir atsit. r.) pakraštėliai ornamentuoti įkartėlių eilutėmis. Vieno jų apačia papildomai išpuošta iškilų spurgelių eilute. Ataugėlių viduryje įspaustų duobučių ribojami spurgeliai, o liemenėlio centre iškilus stambus spurgelis, apsuptas duobučių apskritimu, sudarė gėlių motyvą (pav. 36:3). Antrojo dirbinio ataugėlės ornamentuotos akučių eile, o liemenėlio centre 2 dvigubų įkartėlių tiesėmis suformuotas „X“ motyvas, dalijantis laukelį į 4 dalis, kurių kiekvienoje buvo po 3 duobutes (pav. 36:2). Šalia tokių puošnių skardelių pasitaiko ir dirbinių be jokio ornamentu (pav. 34:1, 2, 8; 37:1, 3) (Grie-

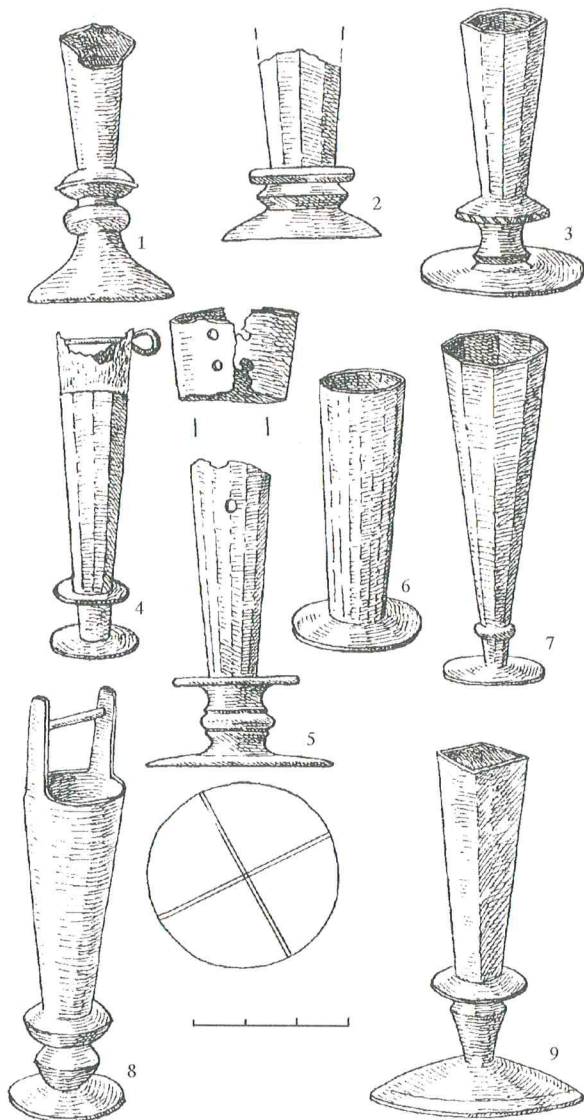
42 p a v. Profiliuoti „aštuoniukės“ pavidalo angos apkalai: 1 – Laiviai, dg. k. 227. LNM 2:1409; 2 – Gintališkė, kv.79. ŽMA 22.609. Piešė I. Kersulytė

žė, k. d. IX; Siraičiai, k. 1, atsit. r.).

Profiliuotųjų apkalų kategorijai priklauso vadinamieji *aštuoniukės formos* apkalėliai, kurių tvirtinimas prie ragų analogiškas pirmiesiems. Šių dirbinių žinoma tik 6: iš Gintališkės (1 vnt.), Griežės (4 vnt.) bei Laivių (1 vnt.) kapinyno (pav. 39; 40:1, 3; 41; 42). Aštuoniukės formos apkalai aptinkami kartu su „žalčiukais“ ir yra vienalaikiai radiniai. Tačiau kai kurios apkaustų stiliaus ypatybės verčia manyti, jog aštuoniukės formos dirbinių gamybai idėjinį impulsą bus davę „žalčiukai“. Griežės kapinyne, k. d. II ir XII rastos tarpinio pobūdžio plokštelės, kurių ataugėlės yra labai užsiritusios ir nuo 2 grupės radinių skiriasi tik nežymiu tarpeliu tarp galiukų ir išsišakojimo pradžios (pav. 40:2). Daug labiau pakitę Gintališkės ir Laivių kapinyuose rasti aštuoniukės formos apkaustai. Gintališkės kapinyne kv. 79 rastas 4,2×2,4 cm dydžio apkaustas, kurio vienas augas buvo pritvirtintas vidinėje rago pusėje, o iš išorės raga puošė dvigu-

43 p a v. Profiliuoti „dvigubų žalčiukų“ pavidalo ir briaunoti angos apkalai iš Griežės kapinyno, k.d.II. LNM 185:412. Nuotr. K. Vainoro

44 p a v. Vientisieji ragų smaigalių apkaustai: 1 – Kalniškiai, gr. k. 93, VDKM 2436:36; 2 – Maudžiorai, gr. k. 1; 3 – Krikštonys, gr. k. 1, LNM 74:8; 4 – Žviliai, gr. k. 143B; 5 – Vilkiautinis, pilk. XX, PMA IV/168:23, 24; 6 – Riklikai, pilk. VII, gr. k. A. LNM 499:31; 7 – Linksmėnai, atsit. r. ŠAM 222:8; 8 – Gibaičiai, ŠAM 289. 1–A 102:139; Linkaičiai, gr. k. 15, ŠAM 76

bos aštuoniukės formos skardelė. Jos centre, tarp aštuoniukių buvo iškilus spurgelis. Mažesni spurgeliai išspausti skardelės pakraščiais (pav. 42:2). Lavių kapinyno k. 227 rasta apvali plokštelė su 2 skylutėmis bei išlikusiais grandinėlių fragmentais (42:1). Taigi ir aštuoniukės formos apkalėliai nebuvo identiški, tačiau panašios stilistikos ypatybės liudija tapačią raidą.

Profiliuotieji apkaustai ne tik puošė ragą ar tvirtino cilindrinis apkaustus. Iš grandelių ar grandinėlių, prikabinutų prie šių apkalėlių, fragmentų galima spręsti, jog tai buvo jungiamoji rago angos ir rankenos dalis (pav. 30:5, 8; 35; 42:1) (Imbarė; Griežė, k. d. X; Laiviai, k. 227; Puodkaliai ir pan.).

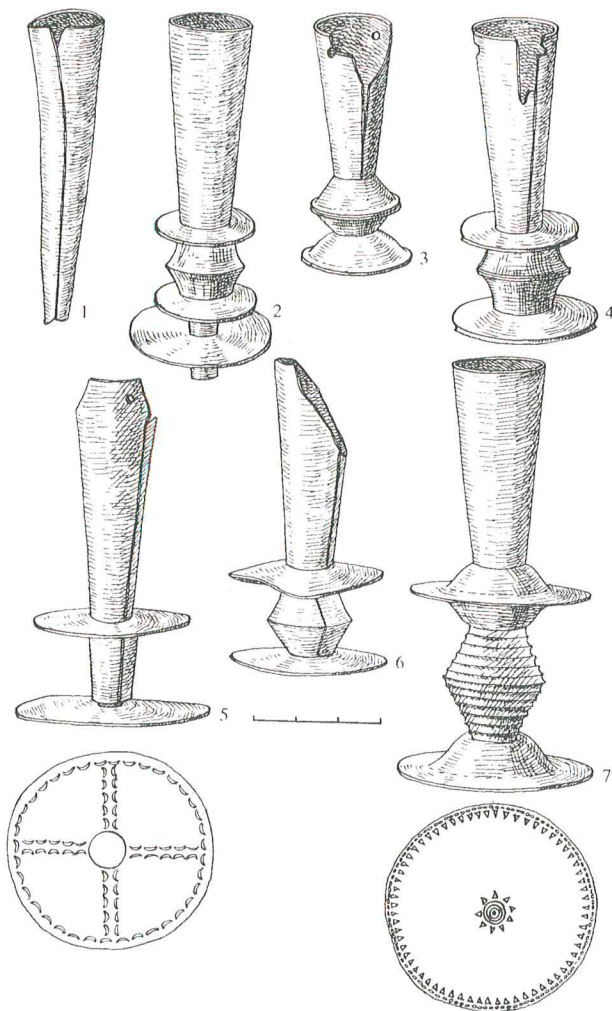
Šie pavyzdžiai paneigia nuomonę, esą geriamųjų ragų technologija vėlyvajame geležies amžiuje netobulėjusi. Lietuvos vakarinių sričių gyventojai sukūrė savitą profiliuotųjų apkaustų tipą, aptinkamą ir kaimyninėse teritorijose (Engel, 1931, p.110, pav. 16:a; Latvijas, 1974, p. 240, lent. 49:18; Nagevičius, 1935, p.111, pav. 21). Jais puošti ragai aptinkami daugiausiai kuršių kapuose ir yra vienas jų kultūrą reprezentuojančių elementų.

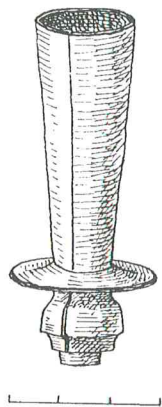
45 p a v. Vientisieji rago smaigalio apkaustai iš Krikštonių, gr. k. 1. LNM 74:8. Nuotr. K. Vainoro

SMAIGALIŲ APKAUSTAI

Smailiąją rago dalį puošusių metalinių apkaustų Lietuvos teritorijoje žinoma 20 vienetų iš 15 kapinytų. Visi datuojami ne vėliau kaip VI a., ir net 15 iš jų priklauso V–VI a. Iš jų 7 vienetai rasti drauge su plačiais angos apkalais (lent. 1) (Kalniškiai, k. 93; Krikštonys, k. 1; Pašušvys; Plinkaigalis, k. 54, 61, 332; Taurapolis, pilk. 5). 19 apkaustų – žalvariniai taurelės formos dirbinukai, prie rago tvirtinti įvairiomis vinutėmis, kniedėmis. Lietuvoje nėra visiškai identišių radinių. Pagal gamybos principus jie skirstomi į vientisus ir sudėtinius. **Vientisieji** dirbiniai buvo nulieti vienoje formoje (pav. 44; 45) (Gibaičiai; Kalniškiai, k. 93; Krikštonys, k. 1, Linkaičiai, k. 15; Linksmėnai, atsit. r.; Maudžiorai, k. 1; Riklikai, pilk. VII, k. A; Vilkiautinis, pilk. 20; Žviliai, k. 143B). **Sudėtiniai** gaminti iš plonos skardelės, ji susukta į tūtelę vienu siaurėjančiu galu. Ant galo užmauti diskeliai ir juos skiriančios įvairių formų ir dydžių metalinės dalys, kurios sudaro vadinamą liemenėlį (pav. 46–49) (Jakštaičiai–Meškiai, atsit. r.; Jauneikiai, k. 391; Pagrybys, atsit. r.; Plinkaigalis, k. 54, 61, 64, 332; Veršvai, k. 110). Smaigalių apkaustai vienas nuo kito skiriasi dydžiu, įmovos profiliuote, liemenėliu, nevienodu diskelių skaičiumi ir jų skersmeniu. **V i e n t i s i e j i** dirbinukai gan paprasti. Riklikuose rastą apkaustą sudarė tik įmova su 1 diskeliu apačioje (pav.44:6). Kitų radinių liemenėlių

46 pav. Sudėtiniai ragų smaigalių apkaustai ir jų fragmentai iš Plinkaigalio (1, 2, 5, 7), Pagrybio (3), Jakštaičių–Meškių (4), Jauneikių (6) kapinynų: 1 – gr. k. 64. LNM 700:304; 2 – gr. k. 332. LNM AR Plink.332; 3 – atsit.r. LNM 552:261; 4 – atsit.r. LNM 630:472; 5 – gr. k. 54. LNM 700:236; 6 – gr. k. 391. LNM 537:814; 7 – gr. k. 61. LNM 700:285

47 pav. Sudėtiniai ragų smaigalių apkaustai iš Veršvų kapinyno, gr. k. 110. VDKM 1590:466. Piešė I. Keršulytė

puošė 2 diskeliai (apatinis paprastai didesnio diametro) ir tarp jų arba gan netaisyklingas dvigubas nupjautas kūgis (pav. 46:8, 9) (Linkaičiai, k. 15, Gibaičiai), arba vos žymūs profiliavimai (pav. 44:3, 5; 45) (Krikštonys, k. 1; Vilkiautinis, pilk. 20). Linksmėnų ir Žvilių kapo 143B dirbinukų tarpdiskinės dalys buvo cilindrinės, be jokių profiliavimų (pav. 44:4, 7). Kalniškių k. 93, Linkaičių k. 15 ir Maudžiorių k. 1 „taurelės“ baigėsi ne disku, bet kūgio formos kojele (pav. 44:1, 2, 9).

Neretai vientisų apkaustų įmova briaunota – su 4, 8, 12 ir pan. briaunų (Krikštonys, k. 1; Linkaičiai, k. 15; Linksmėnai, atsit. r.; Maudžioriai, k. 1; Riklikai, pilk. VII, k. A; Vilkiautinis, pilk. 20; Žviliai, k. 143B). Sudėtiniai apkaustai nuo vientisųjų skyrėsi ne tik visuomet apskrita įmova, bet ir ryškio-
mis liemenėlio profiliuotėmis, kurias sudarė nupjauto kūgio ištemptais apatinės dalies pakraščiais kelių metalinių dalių kombinacijos. Tik radiniai iš Plinkaigalio k. 54 tarp diskelių ant

48 pav. Sudėtiniai ragų smaigalių apkaustai iš Jakštaičių–Meškių kapinyno, atsit.r. LNM 630:472. Nuotr. K. Vainoro

įmovos buvo užmautas paprastas cilindriukas (pav. 46:5). Sudėtinių apkaustų skydelių ne mažiau kaip 2. Be to, vientisieji dirbiniai paprastai šiek tiek mažesni – 4,5–6,5 cm, o sudėtiniai – 6,8–7,6 cm (išimtis – Pagrybio sudėtinis dirbinys, kurio aukštis buvo tik 5 cm). Ilgiausias apkaustas rastas Plinkaigalio k. 61, jo ilgis 9,6 cm (Kazakevičius, 1981, p.84). Minėtieji požymiai nėra vien tik dirbinių, kurie stilistiškai tarpusavyje skiriasi, grupių charakteristika. Skirtumai turi ir chronologinį atspalvį. Ankstyvose radimvietėse paprastai ap-
tinkama vientisų briaunotų smaigalių apkalų, tuo tarpu vėliau, maždaug V a. viduryje – VI a. išpopuliarėjo sudėtiniai masyvesni dirbinukai.

Atskirai reikėtų paminėti Taurapilio pilk. 5 radinį. Jis ypatingas tuo, kad turi tik cilindrinę, viename gale siaurėjančią sidabrinę tūtelę. Apkausto ilgis 2,8 cm, angelių skersmenys – 1,2 ir 1,6 cm (pav. 22:3b) (Tautavičius, 1981, p.30).

Kukių lobyje rastas žalvarinis ratukas su 4 stipinėliais. Jo paviršius vie-

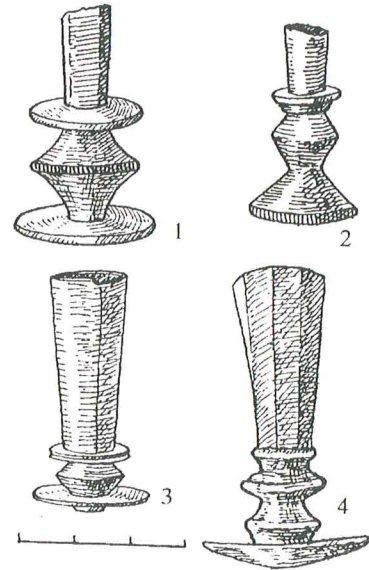
49 pav. Sudėtiniai ragų smaigalių apkaustai iš Pagrybio kapinyno, atsit.r. LNM 552:261. Nuotr. K. Vainoro

noje pusėje klotas iškiliais spurgeliais ornamentuota sidabro plokštele, kuri buvo atšokusi (pav. 20). Pasak tyrinėtojų (greičiausiai jie remiasi kartu rasta rago angos apkalais), tai turėtų būti smaigalio apkausto kojelės likučiai (Cholodinska, 1973š, p.26–27). Tačiau lobyje kojelės nebuvo, todėl šio dirbinio paskirtis kelia abejonių.

„Taurelių“ puošyba nebuvo labai paplitusi. Plinkaigalio k. 61 apkausto apatinio disko dugno pakraščiuose išpausta taškučių ir netaisyklingos formos trikampių eilė. Plokštelės vidury buvo keli koncentriniai apskritimai su aplink juos einančiais trikampiškais (pav. 46:7) (Kazakevičius, 1981, p.84). Dugnas ornamentuotas ir apkalus iš Plinkaigalio k. 54. Pusmėnulių motyvų dvigubos susikertančios eilutės sudarė kryžiaus formą. Toks pats ornamentas išpaustas ir diskelio pakraščiui (pav. 46:5). Ant Pašušvio apkalo dugno pritvirtinta sidabrinė plokštelė, pakraščiui ornamentuota išpaustų akučių eile, į kurią rėmėsi iš plokštelės centro einantys 5 lenkti spinduliai (Puzinas, 1983, p.142). Vilkautinio pilk. 20 rasto apkausto kojelės dugne įbrėžtas kryžiaus formos motyvas. Be to, šalia rasta sidabrinė 2x2,5 cm skersmens ir 1,7 cm ilgio tūtelė; ji, manoma, buvo pritvirtinta kiek aukščiau smaigalio apkalo (pav. 44:5). Šią detalę P.Kulikauskas laiko kovos peilio rankenos apkalais (Kulikauskas, 1977, p.10, pav. 13:6). Puošdami kitus dirbinius, meistrai pasitenkino „taurelės“ žiedų briaunoje įbrėždami įstrižus įkirtimus (pav. 44:3) (Krikštonys, k. 1) bei išilginius griovelius (Linkaičiai, k. 15; Jakštaičiai–Meškiai, atsit. r.).

Lietuvoje smailiosios ragų dalys kaustytos senojo geležies amžiaus antroje pusėje – viduriniojo geležies amžiaus pirmojoje pusėje. Vėliau šio papročio atsisakyta; tą liudija kai kuriuose vėlyvuose kapuose aptinkami nekaustyti ragų smaigaliai (Genčiai I, k. 11, 13, 26; Gintališkė, k. 43; Palanga, k. 283, 289, 294; Pryšmančiai, k. 43)⁹⁸.

Vidurio Europoje ragų smaigaliai buvo kaustomi dar pr. Kr. Žinoma daug įvairių dirbinių tipų ir potipių. Tyrinėtojai išskyrė apkaustus su mažiau ar labiau profiliuota liemenėlio dalimi (Andrzejowski, 1991, p.33–34, žem. 14). Jie paplitę baltų kraštuose ir Skandinavijoje. Latvijoje rasta Jauntēvenēns pilk. 10 (pav. 50:4), Strīki, Skripsti kapuose (III–IV a.); Salenieki pilk. 34 (IV a. vid.–V a. vid.); (Andrzejowski, 1991, p. 34, 81, 92; Bebre, 1996, p. 47; Latvijas, 1974, p.120.). Keletas apkaustų Latvijos teritorijoje aptikta kartu su puošniais sidabruotais ir spaustiniu geometriniu ornamentu puoštais apkalais. Jie labai panašūs į čia minėtuosius, tačiau datuojami VIII a. (Dreņģeri–Čunkāni k.41; Lejasbitēni, k.1) (Bebre, 1996, p.44–46, pav. 2). Keletas panašių apkaustų užfiksuota Prūsijoje – Guty, atsit. r. (II a. pab.–IV a. vid.), Liublin (Seerapen) k. 26 (IV a. vid.–V a.) ir Vidurio Europoje – Mistelbach k. 10/11 (I a.) (pav. 50:2) (Bezenberger, 1909, p.184, pav. 147; Gaerte, 1929, p.246, pav. 200e; Moora, 1938, p.482; Peiser, 1921, p. 117; Andrzejowski, 1991, p.22, 33, 85, 87.). Tačiau Vidurio Europoje dirbiniai buvo kitokio stiliaus, be to, III–VI a. ten jų jau negamino (Andrzejowski, 1991, p. 12–27). Daugiau analogijų aptikta

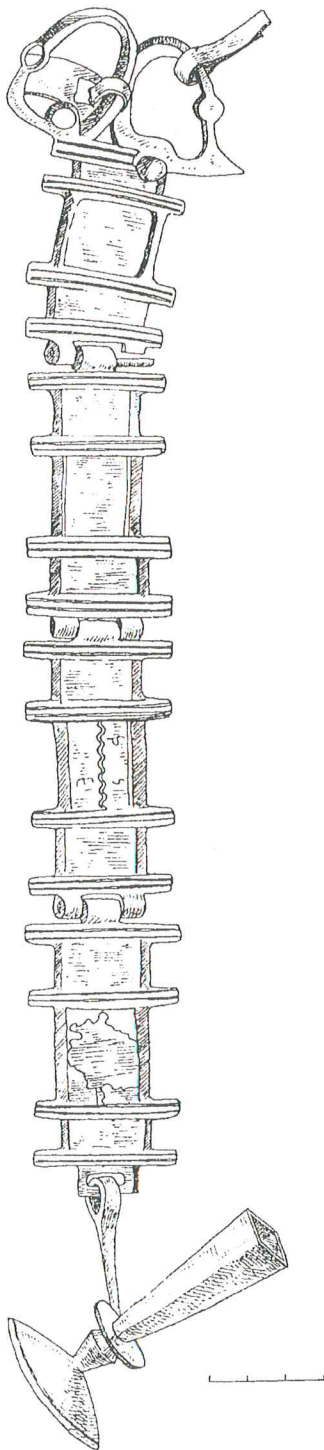
5 0 p a v. Smaigalių apkaustai: 1 – Bjärgene, k.185 (Gotlandas, Švedija); 2 – Mistelbach, k. 10/11 (Austrija); 3 – Skällhorns, k.3C (Gotlandas, Švedija); 4 – Jaun Tēvenēns, pilk.10 (Latvija). Piešė I. Keršulytė

Švedijoje – Bjällum Källegården, griautiniame kape (I a. pab.–II a. vid.) (Stjernquist, 1978, p.145, pav. 9), ypač Gotlando saloje – Bjärgene, atsit. r. (IV a. antroji pusė); Broa degintiniame kape (II a. antroji pusė – III a. vid.), Hade griautiniame kape (V a. pab.–VI a.); Havor k. 223B (III a. vid.–IV a. vid.), Skällhorns, k. 3 (II a. pab.–III a. vid) ir pan. (pav. 51:1, 3) (Almgren, Nerman, 1929, pav. 129, lent. 31:460; Andrzejowski, 1991, p. 33–34, 98).

RAGŲ JUOSTOS–RANKENĖLĖS

Trečių sudėtinę ragų apkaustų komplekto dalį sudaro rankenėlės. Jų priskaičiuota apie 35 vienetus, iš kurių 4 egzemplioriai priklauso romėniškajam periodui, 2 – V–VI a., o likusieji yra iš vėlyvesnio laikotarpio paminklų. Tikslesnį jų kiekį nustatyti sunku. Prie rago angų išlikusios kilputės, grandelės, apkalėliai, prie kurių, greičiausiai buvo tvirtinamos juostos, liudija šį skaičių esant negalutinį.

Ragų smailiųjų ir plačiųjų dalis jungiančius pasaitėlius galima išskirti į kelias grupes. Tai **plokštelinės juostos–rankenos**, būdingos senojo geležies amžiaus antrajai pusei ir vidurinio geležies amžiaus pirmajai pusei (išimtis – Žvilių k. 160 radinys, datuojamas VIII a.), bei **grandinėlės**, išplitusios VII–VIII. Pirmąją grupę sudaro juostos iš siaurų, metalinių plokštelių, šarnyriškai sukabintų tarpusavyje (Gibaičiai, Lieporiai, atsit. r., Linkaičiai, k. 15, Maudžiorai, Pašušvy). Plokštelės žalvarinės, kartais puoštos emale⁹⁹ (pav. 51) (Linkaičiai, k. 15; Maudžiorai, k. 1)

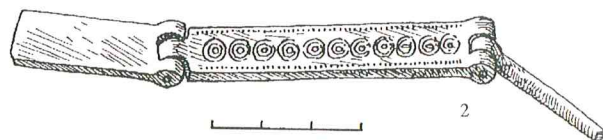
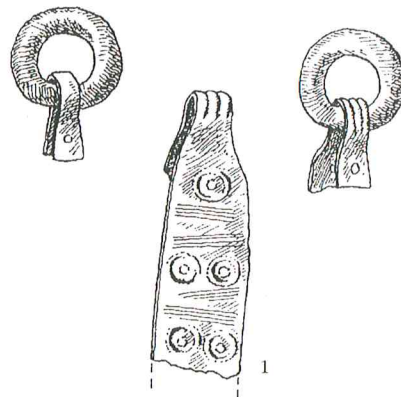
51 pav. Geriamųjų ragų apkaustai iš Linkaičių kapinyno, gr. k. 15. ŠAM 76. Piešė I. Keršulytė

juosta puošta stačiakampio formos apkalėliais, ornamentuotais skersinių brūkšnelių grupėmis. Dvigubos, sukabinimui skirtos dalys ornamentuotos ratukų poromis, brūkš-

ar sidabru (Lieporių ir Pašuvio radiniai).

Netipiškas pasaitėlis rastas V–VI a. Taurapilio pilk. 5. Čia rago rankeną vietoj įprastų pailgų plokštelių sudarė 3 sidabriniai 5,6 ir 6,5 cm ilgio vamzdeliai, užverti ant pintos juostelės (pav. 22:3a) (Tautavičius, 1981, p.30). VIII a. Žvilių k. 160 rasti 2 dvigubi pailgi apkalėliai, vienas pritaikytas įkabinti į grandelę. Prie vieno išlikę 1,5 cm odinės juostelės likučiai. Geriau išlikusio fragmento priekinė pusė puošta įspaustais; jų centre įkalta po vinutę, kad skardelė laikytųsi prie odos (pav. 52:1) (Vaitkunsienė, 1985š, p.65–66). Tad šių rankenų pagrindas buvo organinis, jungęs metalines dalis į vieną visumą.

Kalbant apie dirbinių puošybą, išpūdingiausios šioje kolekcijoje – emaliuotos Maužiorų k. 1 ir Linkaičių k. 15 bei sidabruota Pašuvio juosta–rankena; tyrinėtojų jos yra plačiai apžvelgtos (pav. 16; 51) (Michelbertas, 1968, p.40–42, pav. 1; Puzinas, 1983, p.142; Taryvas, 1933, p.4, 7, 11, pav. 2, 11; Valatka, 1984, p.14–16, pav. 9:1; Амброз, 1968, p.13–15, pav. 1:2, 8; Корзухина, 1978, p.40, 41, 82, lent. 30:2). Mažiau žinomi dirbiniai iš Žvilių k.160 ir Lieporių kapinyno. Žvilių kapo

52 p a v. Juostų – rankenų dalys: 1 – Žviliai, kapas 160; 2 – Lieporiai, atsit.r. ŠAM A–L 1:155. Piešė I. Keršulytė

neliais atskirtų viena nuo kitos. Kiekvieno ratuko centre – po vinutę apkalėliui pritvirtinti prie odinio rankenos pagrindo. Ant grandelės užlenkiamoje dirbinio dalyje įbrėžti 2 grioveliai (pav. 52:1) (Vaitkunsienė, 1985š, p.65–66). Lieporių kapinyne atsitiktinai rastą dirbinį, tyrinėtojai spėja buvus rago rankenos dalimi. Išlikęs strypelis, storėjantis į sujungimo su antrąja dalimi pusę. Antroji dalis – pailga keturkampė plokštelė su 2 lietimis kilpelėmis viename ir 1 kilpele kitame gale, pakraščiais dekoruota skersinių įkardėlių linijomis ir akučių eilute viduryje. Trečia dalis nulūžusi. Ji pailga, keturkampė, buvo sidabruota (pav. 52:2) (Salatkienė, 1993, p.29).

Be Lietuvos radinių, plokštelių juostų–rankenų žinoma ir kaimyninėse baltų žemėse. Emaliuotas, ankstyviausias šios kategorijos dirbiny, – jis, tiesa, stilistiškai gerokai skiriasi nuo Lietuvos radinių, – aptiktas Prūsijoje – Lapsau kapinyne (II a. pabaiga – III a.). Latvijoje taip pat rasta emaliuotų (Kėnteskalns, VI–VIII a.; Lielpuderi, V–VI a.) ir sidabruotų (pav. 24:2) (Dreņģeri–Čunkāni, k. 41, VIII a.; Lejasbitēni, k. 1, VIII a.) plokštelių juostų–rankenų (Andrzejowski, 1991, p.58–59, pav.13f, žem. 25; Bebre, 1996; Latvijas, p.162, pav. 88:1, 2; Амброз, 1968, p.15, pav.1:3, 4; Корзухина, 1978, p.80, 82, lent. 27:2,3; 30:3). Be to, labai panašios į Linkaičių radinį emaliuoto dirbinio detalės buvo rastos Čuprynovė (III a.) (Lenkijos, Baltarusijos ir Lietuvos paribyje) (Andrzejowski, 1995, p.39–42, pav. 1:e, d). Taip pat 1 emaliuota juosta–rankena rasta Kaukaze, Lezguro vietovėje (III–IX a.) bei Okos baseine, Moščino piliakalnio lobyje (V–VI a.) (Andrzejowski, 1991, p.58; Амброз, 1968, p.13, 15, pav. 1:1, 6; Корзухина, 1978, p.75, 77). Nei Skandinavijoje, nei Padneprėje ar Vidurio Europoje jų neužfiksuota.

Gausesnę grupę sudaro kapuose šalia ragų aptinkamos žalvarinės grandinės iš dvigubų grandelių. Tokios rankenėlės buvo paplitusios įvairiuose Europos regionuose. Dirbiniai labai sunykę, kartais išlikę tik paskiri, kelių centimetrų fragmentai. Grandinėls ar jų liekanos randamos nuo VII–VIII a.: Bikavėnų k. 69, 82, 109, 260; Genčų I k. 11; Griežės k. d. II, s. k. Nr. 13; Lavių k. 108, 116, dg. 227, 1 atsit. r.; Paežerės k. 76, 98, 112, 113; Paragaudžio k. 42, 51, 53, 55; Siraičių k. 18; Upynos k. 7; Žąsino k. 124; Žvilių k. 167, 254. Iš viso priskaičiuota apie 30 vienetų. Tikėtina, jog daugelis rankenėlių germanų genčių pavyzdžiu buvo gaminamos iš organinės medžiagos, kuri pritvirtinama prie rago grandelėmis. Tą patvirtintų dažniausiai prie angos apkalų randamos metalinės grandelės, galbūt tvirtinusios dabar jau sunykusias organinės medžiagos juosteles (Imbarė; Gintališkė, kv. 60; Griežė, k. d. II, X; Maudžiorai; Puodkaliai, atsit. r.; Žąsinas, k. 82, 135; Žviliai, k. 35, 172, 250 ir pan.). Pavyzdžiui, Lieporių kapinyno k. 91 prie ragų smaigalių buvo pritvirtintos mažos, labai sunykusios grandelės, matyti, naudotos tuo pačiu tikslu (Salatkienė, 1993, p.28). Tačiau dauguma radinių buvo be šių detalių, todėl galima daryti prielaidą, kad rankenėlės buvo kabinamos ne prie visų indų.

Tyrinėtojų manymu, įvairių detalių junginys galėjo būti kaip rankena. Spėjama, kad Žvilių k.176 prie rago rasta puošmena, kurią sudarė 2 žalvarinės įvijėlės ir tarp jų įkabinta 4,5–5 cm ilgio grandinė (Vaitkunskienė, 1986š, p.75) arba Jurgaičių k. 15 netoli rago apkalų aptiktos 3 žalvarinės įvijėlės (Nakaitė, 1967š, p.31) kaip tik ir atliko rankenos funkcijas.

Labai retai šalia metalinių apkaustų pavyksta užfiksuoti tam tikras detales, kurios tyrinėtojams kelia įvairių minčių. Pavyzdžiui, Siraičių k.1, 13 ir Stungių k.2 šalia ragų angų aptikti medienos pėdsakai. Juos tyrinėtojai traktuoja kaip medinio kamščio–dangtelio liekanas (Valatka, 1956š, p.9, 27–28; Dakanis, 1985š, p.12). Vilkų Kampo k. 6 rago viduje rasta organikos liekanų – odos gabalėlis (Nakaitė, 1968š, p. 24). Gal, įskilus ragui, kad neišbėgtų skystis, jo vidus buvo išklotas oda?

Pagal turimą medžiagą būtų galima bandyti atkurti buvusį geriamąjį ragą. Į kapus buvo dedami įvairiausių dydžių raguočių ragai. Vidutinis ragų dydis siekė 15–25 cm ilgio. Plinkaigalio kapo Nr. 61 radinio ilgis buvo 40–45 cm, o į jį tilpo 1,6 l skysčio. Tai vienas didžiausių iki šiol rastų tauro ragų (Kazakevičius, 1981, p.84).

GERIAMŪJŲ RAGŲ PASKIRTIS IR REIKŠMĖ

Ragai daugelio tautų mitologijoje reiškė gerovę, vaisingumą, jėgą, valdžią, turtą ir pan. Graikų pasaulyje – tai

neišsenkamo šaltinio simbolis – Amaltėja, gausybės ragas, kuriame galėjai rasti visko, ko tik širdis geidžia (Токарев, 1991, p.65). Antikinėje mitologijoje dievybės, vienaip ar kitaip susijusios su kūrybingumu, pomirtiniu pasauliu ir pan., vaizduotos su gausybės ragais rankose – Laros, Genijai, Priapas, Paksas ir pan. (Токарев, 1988, p. 38–39, 328, 335–336). Skandinavų legendose milžinas Mimiras iš tokiu indo gerė išminties šaltinio vandenį (Чернецов, 1988, p.150). Anglų pasakose ragas nuolat buvo sklidinąs jėgų teikiančio gėrimo (Stebuklingas, 1987, p.204).

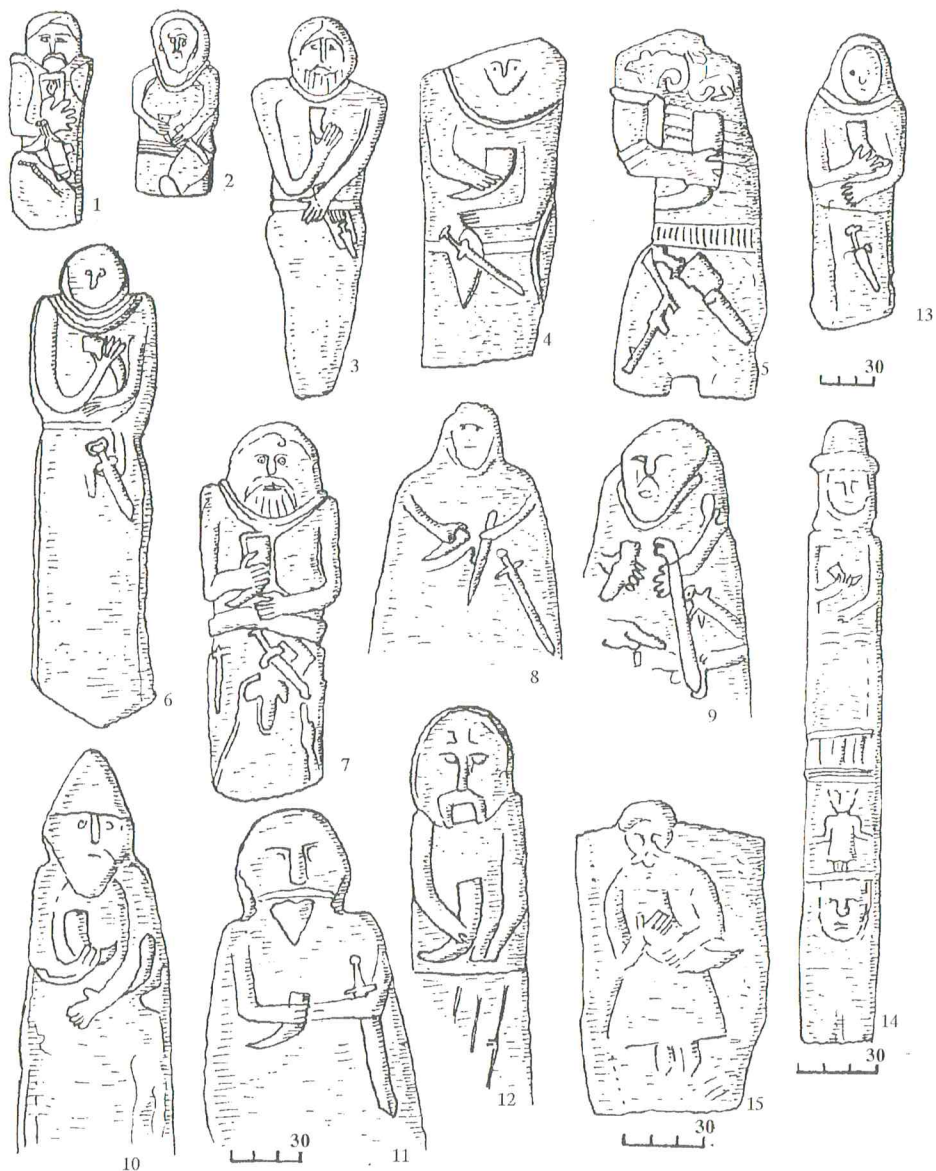
Per daugelį šimtmečių keičiantis visuomeninei ir kultūrinei situacijai, utilitarinė ragų funkcija išliko nepakitusi. Indų sąsajas su gėrimu liudija ne tik rašytiniai šaltiniai. Su vandeniu susijęs ir pats gyvūnas – tauras, jautis, iš kurių ragų Lietuvoje buvo gaminami šie indai ir kurie nuo seno buvo garbinami daugelyje tautų (Greimas, 1990, p.135). Istoriniai šaltiniai fiksuoja geriamųjų ragų vaidmenį gyvųjų pasaulyje. Archeologiniai duomenys suteikia žinių apie vieną žmogaus gyvenimo įvykį – mirtį. Tyrinėtojai įvairiai bando interpretuoti Lietuvos kapuose randamus kaustytus ragus. Manoma, jog jie buvo naudojami šermenų metu, po kurių sudedami į kapus (Butėnienė, 1964, p.94; Kulikauskienė, 1988, p.23; Vaitkunskienė, 1991, p.38; Рыбаков, 1949, p.46). Spėjama, jog ragai tuo metu būdavo sklidinį skysčio ir užkimšti mediniais kamščiais – dangteliais, kurių liekanų (?) rasta Siraičių k. 1,13 ir Stungių k. 2 (Valatka, 1956š, p. 9, 27–28; Dakanis, 1985š, p.12). Tačiau patvirtinti šią prielaidą turimų duomenų nepakanka.

Kapuose rastus kaustytus ragus galima traktuoti ne tik kaip šermenų indus. Pagal to meto žmonių supratimą mirusysis kitame pasaulyje gyveno tokį patį gyvenimą, kaip ir gyvųjų. Mirtis – tai prisikėlimas kitam, nemirtingam gyvenimui, kuriam žmogų prikelia šventas gėrimas iš šventųjų indų (Бессонова, 1983, p.104 – 105). Skitiškų juvelyrinių dirbinių siužetuose, kur pavaizduota sėdinti moteris su veidrodžiu rankoje ir prieš ją stovintis vyras su rago formos indu rankoje, perteikta geriamųjų ragų galia priartinti žmogų prie dievybės, t.y. prie nemirtingumo (Мелюкова, 1989, p.112; Раевский, 1985, p.120). Panašią reikšmę skandinavų mitologijoje vaidino pomirtinio pasaulio būtybės – Valkirijos, su ragu rankose pasitikdavusios įžengiančiuosius į jų veiklos erdvę (Токарев, 1991, p.211). Šie pavyzdžiai rodo tiesiogines ragų sąsajas su gyvybės palaikymo, tiksliau – atgaivinimo, šaltiniu – vandeniu. Neatsitiktinai dauguma dirbinių kapuose gulėjo galvos srityje, idant mirusysis galėtų lengviau pasiekti nemirtingumą teikiančio gėrimo. Sunku pasakyti, kas buvo tas sakralizuotas skystis baltų žemėse. Poros indų iš vieno germaniško kapo (germanai paprastai dėjo po 2 ragus) cheminė analizė parodė, jog viename būta alaus, o kitame – midaus. Dviejų rūšių gėrimai viename kape simbolizavo gyvybės (midaus) ir mirties (alaus) konfrontacijos suniveliavimą (Клейн, 1985, p.47).

Jau nuo seno buvo žinomos ragų gydamosios savybės. Jais buvo gydoma letargija, sergant peršalimo ligomis, nau-

dota vietoj dabartinių taurių (Петерс, 1986, p.13 – 15). Žmonės tikėjo, kad gyvulių ragai saugo nuo ligų, žaibo ir piktų dvasių. Ne veltui Lietuvoje trobų kraigus puošdavo jaučio ragais arba visa jo galva (Dundulienė, 1990, p.159). Todėl metalu kaustyti ragai apsauginę funkciją galėjo atlikti ir kapuose. Kelionėje į aną pasaulį ypač saugūs „jautėsi“ tie, kurie buvo palaidoti sidabru puoštais dirbiniais, nes sidabro sąlybės padvigubino ragų apsauginę galią.

Simbolinė geriamųjų ragų kapuose prasmė nepriklausė nuo mirusiojo amžiaus, lyties, turto ar socialinės padėties. Tačiau jiems teikta ir kita reikšmė, tiesiogiai susijusi su minėtais faktoriais. Sidabras – nuo seno žinoma turto ir galios išraiška. V–VIa. puošnūs, sidabru kaustyti ragai buvo neeilinių bendruomenės narių nuosavybė (Lietuvių, 1987, p.128; Vaitkunskienė, 1987b, p.52). Tai galėjo būti heroizuotų mirusiųjų įkapės, nes gyvulinis ornamentas, kuriuo puošti apkalai, simbolizavo valdžios sakralizaciją (Vaitkunskienė, 1987b, p.48). Ne tik platieji apkaustai buvo aukšto statuso visuomenėje rodiklis. Paprastas cilindrinis apkalas rastas Krikštonių k. 1, kur mirusysis palaidotas su dviašmeniu kalaviju (vienas iš dviejų Lietuvoje žinomų to meto dviašmenių kalavijų), antskydžiu, sidabruotais diržo apkalais ir pan. (Kulikauskas, 1959, p.74). Pagrybio k. 85 rastas vienašmenis kalavijas, žirgo auka, sidabrinė antkaklė, sidabruoti pentino dirželiai ir pana. (Vaitkunskienė, 1995, p.23). Tokie kapų su geriamaisiais ragais požymiai, kaip radinių gausa, sidabras, ypatingi dirbiniai: kalavijas, antkaklė, žirgo auka, rodo, jog didžiojo tautų kraustymosi metu šie indai buvo vienas iš prabangos daiktų, reprezentuojančių turtinę padėtį ir aukštą socialinį statusą visuomenėje. Gaila, tačiau dėl duomenų stokos faktiškai nieko negalima pasakyti apie senojo geležies amžiaus indų savininkų socialinę

53 pav. Akmeninės statulos iš skitų (1–7, 13), prūsų (8–12) ir vakarų slavų (14–15) teritorijų. Piešė I. Keršulytė

padėtį. Pasibaigus migracijų periodui, kurį laiką kaustyti gyvulių ragai dar buvo diduomenės nuosavybė. 2 geriamieji ragai gulėjo pačiame turtingiausiame Lieporių kapinyno k. 91 (Salatkienė, 1993, p.24). Jurgaičių kapinyne diduomenės kapai išsiskyrė žirgų aukomis; 4-iuose iš jų rasti geriamieji ragai (Nakaitė, 1972, p.119). Paežerės k. 98 su kaustytu ragu palaidotas turtingiausias mirusysis (Tautavičius, 1984, p.116). Tačiau didėjant indų skaičiui bendruomenės viduje, ryškėjo mirusiųjų su šiais dirbiniais turtinė diferenciacija: Žvilių k. 213 moteris palaidota su sidabrine antkakle, 2 smeigtukais, puoštais sidabru, ir kitomis įkapėmis, o k.254 rasta tik yla ir kaklo aparatėlis (Vaitkunskienė, 1987š, p.101–103; 1988š, p.61). Turtinė diferenciacija ypač išryškėjo vėlyvajame geležies amžiuje, kai

kuršiškuose paminkluose randama iki 30–40% kapų su gyvulių ragais. Kita vertus, jų naudojimo kulminacija sutapo su kuršių kariaunos (Mėguvos žemės paminklų rodikliai) kūrimusi X–XI a. (Žulkus, Klimka, 1989, p.32–33). Tarp karių indai buvo paplitę taip pat žiemgalių ir žemaičių teritorijose. Taigi I t-mečio pabaigoje ir II t-mečio pradžioje įkapiniai ragai visų pirma buvo karinio sluoksnio atributas. Tam pritaria ir kaimyninių kraštų tyrinėtojai, teigę, jog vėlyvojo geležies amžiaus puošnūs radiniai priklausė karinės diduomenės atstovams (Орлов, 1984, p.32; Рыбаков, 1949, p.45). Todėl kai kas juos laiko vyriškumo simboliais (Бессонова, 1983, p.104; Vaitkunskienė, 1987b, p.52). Lietuvos paminkluose jų rasta tiek moterų, tiek vaikų kapuose. Tarp ankstyvųjų dirbinių 3 (iš 7) yra iš moterų kapų. Tautų kraustymosi laikotarpiu moterys jų nenaudojo. Tačiau vidurinio ir vėlyvojo geležies amžių sandūroje, po dėl neaiškių priežasčių VII a. įvykusios indų apyvartos krizės, jos didele dalimi prisidėjo prie indų „populiarumo atgaivinimo“. Nestabilumą lėmė pokyčiai visuomenės struktūroje. Periodiškas karių luomo reikšmės sustiprėjimas lėmė geriamųjų ragų paplitimą tarp skirtingų lyčių. Kita priežastis, ypač svarbi interpretuojant ankstyvuosius radinius moterų kapuose, buvo pasaulėžiūros kaita. G.Beresnevičius atkreipė dėmesį į baltų religijos nevienalytiškumą, pasireiškusį Senosios Europos ir indoeuropiečių tikėjimų sistemos konfrontacija. I–IV a. suklostėjus ariamajai žemdirbystei, ne be keltų ir Romos imperijos įtakos, atgijo pusanro tūkstančio metų buvę užgniauzti chtoniniai kultai su Deive Motina priešakyje (Beresnevičius, 1994, p.175–178). Karine prasme ramus gyvenimas užtikrino palankias sąlygas kultūrinei ir ūkinei veiklai, iškelė moters reikšmę visuomenėje. Ankstyvieji radiniai moterų kapuose turėtų būti traktuojami kaip pagarbos ženklas moteriškajam pradui. Prancūzijoje, Lausel oloje, išlikęs bareljefas (aukštutinis paleolitas), kuriame Deivė Motina – „Venera“ pavaizduota su ragu rankoje. Šis indas buvo ir vienos iš romėnų Deivių Motinų (Bona Dea) atributas (Токарев, 1991, p.178, 182). Tokiais vaizdiniais stengiasi pabrėžti moteriškojo prado konstruktyvumą, vaisingumą ir gerovę.

IV–VI a. didysis tautų kraustymasis, etniniai ir kultūriniai pokyčiai turėjo įtakos baltų religinei sistemai, kurioje indoeuropietiškas trinaris vyriškas panteonas išelminavo moteriškas dievybes, tuo pačiu iškeldamas vyro – kario reikšmę (Beresnevičius, 1994, p.178).

Aptariamieji indai, palyginti su kitais dirbiniais, archeologiniuose paminkluose gana retas reiškinys. Todėl savaime kyla klausimas, ar reprezentaciniai – sakraliniai ragai negalėjo būti savotiškos „paradinės uniformos“ elementas. Būtent tokią mintį perša daugelis tyrinėtojų bei jų teiginių pagrindu sukurti rekonstrukciniai piešiniai, vaizduojantys karius su prie diržų prisegtais kaustytais ragais (Gimbutienė, 1985, pav. XIV; Kazakevičius, 1993, pav. 200; Lietuvių, 1987, pav. 32; LMM, 1958, pav. 566; Okulicz-Kozarin, 1983, p.158). Tam prieštarauja ragų apkaustų ir jų vietos kapuose analizė. Dauguma įkapių aptikta galvūgalio srityje. Ragų rankenų išlikę labai nedaug. Be to, anks-

tyvosios plokštelinės juostos nepatogios prisegti ir nešioti prie šono. Vargu ar iš viso būtų įmanoma 1,6 litro talpos ragą iš Plinkaigalio k. 61 pritvirtinti minėtu principu (Kazakevičius, 1981, p.90). Archeologinių duomenų nepakanka objektyviam šio klausimo sprendimui. Peržvelgus įvairių kraštų vaizduojamojo meno kūrinius, nelieka jokių abejonių, kad geriamieji ragai nebuvo „išeiginio rūbo“ dalis. Nuo Pakarpatės iki Mongolijos paplitusios antropomorfinės akmeninės stelos, kurių reikšmė aiškinama labai įvairiai. Baltų (prūsų) statulos tapatinamos su heroizuotų protėvių kultu arba su legendiniais prūsų vadais – Bruteniu ir Videvučiu (Okulicz-Kozarin, 1983, p.226; Vaitkunskienė, 1993, p.164; Кулаков, 1994, p.21). Kad ir kas jos būtų, daugeliui būdingas atributų rinkinys: kalavijas, antkaklė ir geriamasis ragas, kuris *laikomas* paprastai dešinėje rankoje (pav. 53). Skitų juvelyrinių dirbinių simboliškuose pakylėjimo, susibroliavimo ir panašiuose siužetuose geriamieji ragai taip pat laikomi rankose. Todėl nėra pagrindo šiuos indus priskirti aprangos daliai. Tikėtina, kad juostos-rankenos bei grandinės buvo skirtos ragams pakabinti specialiai skirtoje vietoje. Tai tik dar kartą įrodo, jog ir ne apeigų metu, t.y. nenaudojant kaustyto ragų pagal paskirtį, jie pagarbiai laikyti atokiau kasdieninių buities įnagių.

Geriamieji ragai buvo naudojami ne tik laidojimo apeigų metu. Pora apkaustų rasta Kukiuose, kur, be jų, vienoje vietoje dar buvo V–VI a. datuojami 2 ietigaliai, kirvis, peilis, žalvarinis cilindrelis, galastuvas, žiedas, 2 smeigtukai ir įvijėlė (Cholodinska, 1973š, p.26–27). Tyrinėtojai šiuos dirbinius interpretavo kaip paslėptą lobį, kuris galėjo būti auka dievams. Geriamųjų ragų lobiuose rasta ir Latvijos teritorijoje. Čia užfiksuota 7 apkalai 4-juose lobiuose: Kokmuižas 1 ir 2, Rūšiši, Tiras purvs (Urtāns, 1977, p. 57–58, pav. 45:17, 18; 48:2; 52:11, 12; 71:9). Tai dar kartą patvirtina, jog geriamieji ragai buvo universalūs dirbiniai ne tik laiko ar teritorijos atžvilgiu, bet ir savo vaidmens prasme.

GERIAMŪJŲ RAGŲ PAPLITIMAS LIETUVOJE

Daugelyje kraštų geriamieji įkapiniai ragai paplito daug anksčiau, nei jie pasirodė baltų žemėse. Halštato epochoje laidojimo apeigose juos naudojo skitai, sarmatai, iranėnai, ankstyvojo Lateno periodu – keltai, kiek vėliau – germanų gentys, baltai ir slavai. Iš čia savaime kyla lietuviškų dirbinių kilmės problema.

Senajame geležies amžiuje pasirodę baltų žemėse, kaustyti ragai išplito ne iš karto. Tą patvirtina ankstyviausių dirbinių Lietuvoje radimviečių retumas. Iš viso tėra žinoma 10 radinių iš 9 radimviečių (pav. 54). Neretai teigiama, kad geriamieji ragai atsirado Lietuvos pajūryje (ankstyviausias radinys – Palangos k. 16, III a.) (Tautavičius, 1968,

p.133; 1996, p.270). Tačiau Vakarų Lietuvoje, be Palangos dirbinio, žinoma tik dar viena radimvietė – Užpelkių k. 24 (III a. pab.–V a. pr.) (Bliujienė, 1987ša, p.30, 50). Tad kalbėti apie ankstyvųjų dirbinių koncentraciją ir jų plitimą iš Vakarų Lietuvos nėra pagrindo. Juo labiau kad senajame geležies amžiuje šie indai rasti ir kituose regionuose: vidurio Lietuvoje (Marvelė, Seredžius), Žemaitijoje (Maudžiorai, Žviliai) ir vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje (Gibaičiai, Linksmėnai, Linkaičiai). Žemaitija ir vidurio Lietuvos šiaurinė dalis buvo pagrindinis ankstyvųjų smaigalių apkaustų (pav. 54:b) ir juostų-rankenų gamybos centras.

Ieškant šių indų atsiradimo akstino, visų pirma reikėtų atsižvelgti į vietos tradicijas. Tikėtina, jog nekaustyti gyvulių ragai gėrimui vartoti jau nuo seno. Gyventojai per beveik 2000 metų buvo gerai susipažinę su žalvario sąvybėmis, įgiję nemažą jo apdirbimo patirtį. 6 iš 10 ankstyvųjų radinių puošti paprastomis cilindrinėmis juostelėmis. Tokiam rago apkalimui daug igūdžių bei fantazijos nereikėjo. Techninės žmonių galimybės galėjo suponuoti mintį puošti ragus metalu, bet novacijoms įdiegti papročių ir pasaulėžiūros sistemoje buvo būtinas postūmis iš svetur. Senasis geležies amžius – prekybinių santykių su Romos imperija laikotarpis, kurio metu buvo palaikomi ryšiai tarp baltų ir Europos barbarų genčių. Su šiais veiksniais reiktų sieti ir geriamųjų ragų, kurie pirmaisiais amžiais po Kr. plito iš Pietų Europos į šiaurę, atsiradimą baltų žemėse (Michelbertas, 1986, p.184). Ankstyvieji rago apkaustai rasti komplektuose su baltiškais įkapėmis, todėl galima kalbėti tik apie kultūrinę idėjinę įtaką. A. Tautavičiaus manymu, idėja kaustyti gyvulių ragus naudoti laidojimo apeigose Lietuvą pasiekė iš Gotlando (Tautavičius, 1968, p.134). Įtakos kilmės kryptį pagal cilindrinis apkaustus nustatyti gan sudėtinga, nes šio tipo dirbiniai paplitę įvairiuose regionuose (Andrzejowski, 1991, p.43–45)¹⁰⁰.

Taurelės formos smaigalių apkaustų gausu Vidurio ir Šiaurės Europoje. Čia intensyviausia gamyba vyko tūkstantmečių sandūroje, o jų morfologija gerokai skyrėsi nuo Lietuvos meistrų produkcijos. Be to, kai tarp lietuvių bei latvių genčių paplito naujos idėjos, Vidurio Europoje mada ragų smaigalius puošti apkalais jau buvo praėjusi (Andrzejowski, 1991, p.11–27). Lietuviškų III–IV a. dirbinių analogų daugiausiai žinoma dab. Latvijos teritorijoje ir Gotlande (Andrzejowski, 1991, p.33–34, žem. 14). Visos Lietuvos „taurelės“ rastos Žemaitijoje ir šiaurės vidurio Lietuvoje, t.y. sąlyginai šiauriau esančiose teritorijose. Ir tai neprieštarauja nuomonei, pagal kurią, remiantis tipologiniu bei chronologiniu baltų ir Gotlando smaigalių panašumu, kultūrinė įtaka atėjusi per Dauguvos baseiną iš Gotlando salos (Andrzejowski, 1991, p.34; Bitner-Wróblewska, 1992, p. 259).

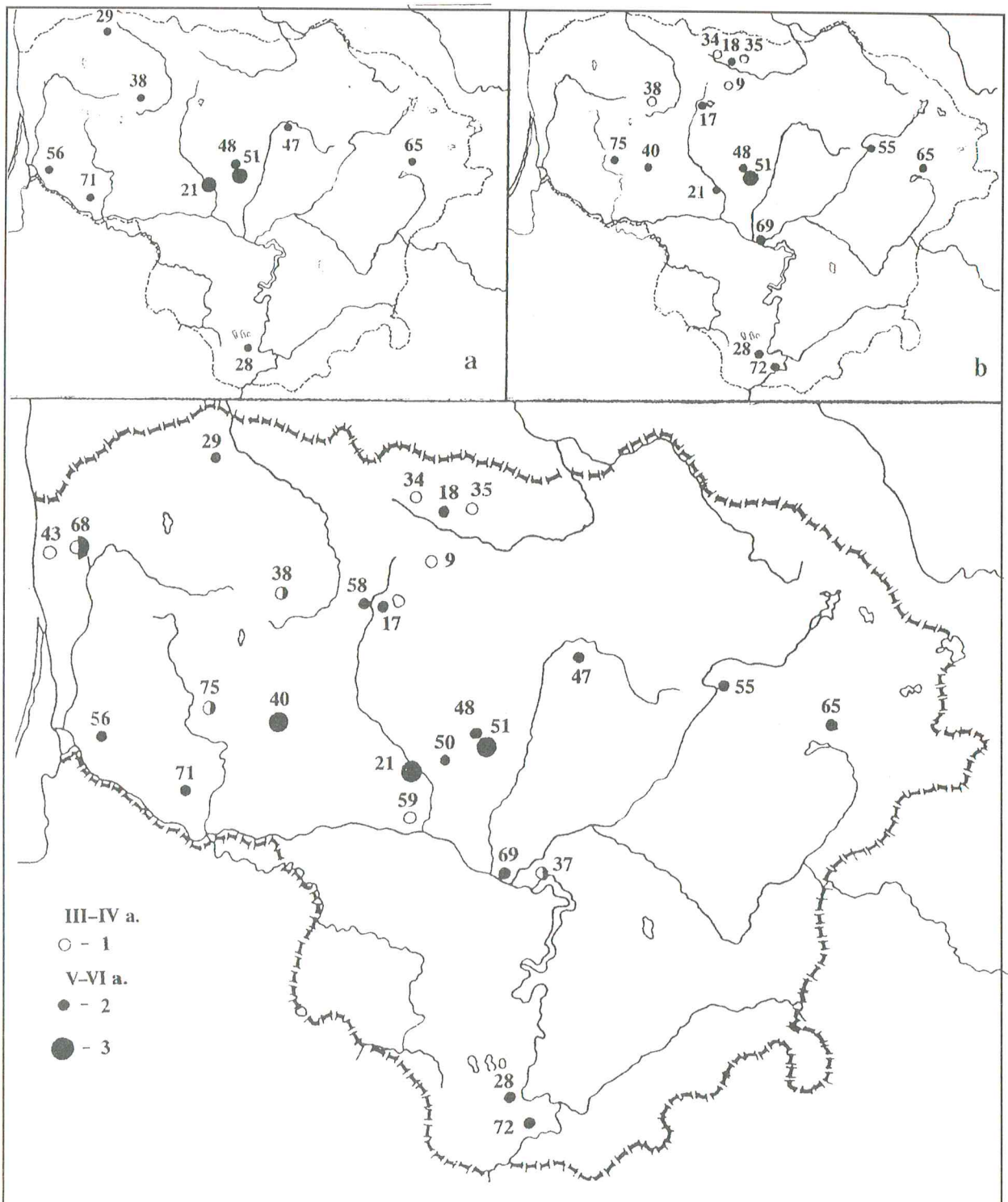
Ankstyvuosiuose komplektuose kartu su smaigalių apkalais rasta juostų-rankenų. 3 iš 4 – puoštos emaliu, kurioms analogijų nėra nei Padnieprėje, nei Padunojuje ar Šiaurės Europos barbarų genčių teritorijose. Tokios juostos senajame geležies amžiuje buvo gaminamos tik Pabal-

tijo meistrų dirbtuvėse, iš kurių viena svarbiausių buvo Žemaitijoje ir vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje. Manoma, kad iš čia juostos galėjo patekti ir į Latvijos bei Vielbarko kultūros teritoriją (Andrzejowski, 1995, p.41; Michelbertas, 1968, p.39, 42; Michelbertas, 1986, p.184–185). Vietiniai emaliuotieji dirbiniai atsirado Romos provincijų kultūrų įtakoje (Michelbertas, 1968, p.37–38). Ankstyviausia (150–300 m. po Kr.) emaliuota juosta-rankena, tiesa, ji stilistiškai gerokai skiriasi nuo dirbinių iš Lietuvos teritorijos, – rasta Kenigsbergo srityje, Lapsau vietovėje (Andrzejowski, 1991, p.58–59; Амброз, 1968, p.15, pav.1:4; Корзухина, 1978, p.82, lent. 27:2). Prisiminus H. Mooros teiginį apie pirminę vietinės gamybos emaliuotų dirbinių koncentraciją pietryčių Pabaltijy ir jų plitimą iš ten į pietų Rusiją bei šiaurės Pabaltijį (Moora, 1938, p.100), tampa akivaizdus įtakos iš pietų galimybė.

Taigi vietoje gaminti III–IV a. dirbiniai atspindi dviejų kultūrinių įtakų iš Šiaurės ir Pietų sintezę. Tai neprieštarauja J. Andrzejowskio, nagrinėjusio ragų paplitimą barbarų kraštuose vėlyvojo lateno – didžiojo tautų kraustymosi periodu, analizei. Jis pateikė logišką slinktį iš Pietų į Šiaurę ir Šiaurės Rytus: „...geriamieji ragai plito iš Pietų Barbarijos dalies A₂–B₁ periodu per Vidurio Europos šiaurinę dalį ir Daniją (B₁–B₂) link Skandinavijos (B₂–C₃) ir baltų žemių (C₃–D)“ (Andrzejowski, 1991, p.63, žem. 31–33).

Kaustyti ragų didžiausio paplitimo Lietuvoje laikotarpis (net 20-ye radimviečių užregistruoti 39 radiniai) sutapo su tautų kraustymosi periodu (pav. 54). Jų rasta visuose Lietuvos regionuose. Ypač ryški dirbinių koncentracija vidurio Lietuvoje (Kalniškiai, Pašiliai, Pašūsvys, Pernarava, Plinkaigalis, Veršvai), iš kur kilę 47% smaigalių apkalų ir 65% plačiųjų angos apkaustų. Čia, pasak tyrinėtojų, „jau I tūkstantmečio viduryje gyveno meistrai, gaminsieji sidabro papuošalus“ (Vaitkunskienė, 1981a, p.79).

V–VI a. puošnūs apkalai susilaukė didelio tyrinėtojų dėmesio. Kultūrinės įtakos, dėl kurios senajame geležies amžiuje Lietuvoje paplito kaustyti ragai, kryptiniai nustatyti pagrindiniai rodikliai buvo juostos-rankenos ir smaigalių apkaustai. Vidurinio geležies amžiaus pirmojoje pusėje Lietuvą pasiekė antroji idėjų banga. Atsiradę platieji angos apkaustai bei jų ornamentika tapo pagrindiniu kriterijumi tos bangos kilmei nustatyti. Kai kurie tyrinėtojai mano, jog tai importas iš Skandinavijos ir Padunojės sričių (Bezenberger, 1909, p. 185–190; LGPR, 1972, p.138, 140; Tautavičius, 1981, p. 23, 31; 1996, p. 272, 273). Kiti teigia, kad Lietuvoje rasti dirbiniai – vietinių amatinkų darbo vaisius, o Pašūsvio ir Plinkaigalio apylinkės – vienas iš pagrindinių gamybos centrų, kur sekant kitų šalių pavyzdžiais, buvo gaminami puošnūs geriamieji ragai (Andrzejowski, 1991, p. 49; Bitner-Wróblewska, 1992, p.260; Kazakevičius, 1993, p.136). Apkaustų ornamento motyvų reitai pasitaiko baltų žemėse. V.Kazakevičius teigia, kad jie atsiradę iš „niekur“ ir taip pat staiga išnykę. Todėl tyrinėtojas ornamento kilmės ištakų ieško Skandinavijoje, kur 250–350 m. paplito panašus dekoravimo stilius (Kazake-

54 p a v. Geriamųjų ragų paplitimas Lietuvoje III-VI a.: 1 - III-IV a. (1 radinys); 2 - V-VI a. (iki 2 radinių); 3 - V-VI a. (daugiau kaip 2 radiniai). (a) plačiųjų angos apkaustų radimvietės; b) smaigalių apkaustų radimvietės. Skaičiai žemėlapiuose atitinka kataloge pateiktų radimviečių eilės numerius

vičius, 1993, p.136). Savo nuomonę grindžia ne tik puošybos analogijomis, bet ir Plinkaigalio kapinyno, kur rasta daugiausiai puošnių to meto apkalų, dirbiniais, liudijančiais Lietuvos–Skandinavijos ryšius I t-mečio viduryje (Kazakevičius, 1981, p. 90). Skandinaviškos kilmės teorijai pritaria ir užsienio mokslininkai. J.Andžejowski, A.Bitner-Vrublevska, lygindami Gotlando ir baltų, daugiausiai Lietuvos, ragų apkaustus, pastebi šiokių tokių skirtumų. Gotlande šie dirbiniai paplito kiek anksčiau, jie gaminti iš žalvario ir gana kukliai ornamentuoti, tuo tarpu baltiškieji apkalai – dengti sidabru ir gausiai dekoruoti. Tačiau šių regionų indai, jų gamybos stilius, palyginti su Vidurio Europos dirbiniais, turi daugiausiai panašumo. Todėl tyrinėtojai mano, jog baltiškųjų apkalų gamybai didžiausią poveikį darė Gotlando salos tradicijos (Andrzejowski, 1991, p. 34, 51; Bitner-Wróblewska, 1991, p. 237; 1992, p.259–260).

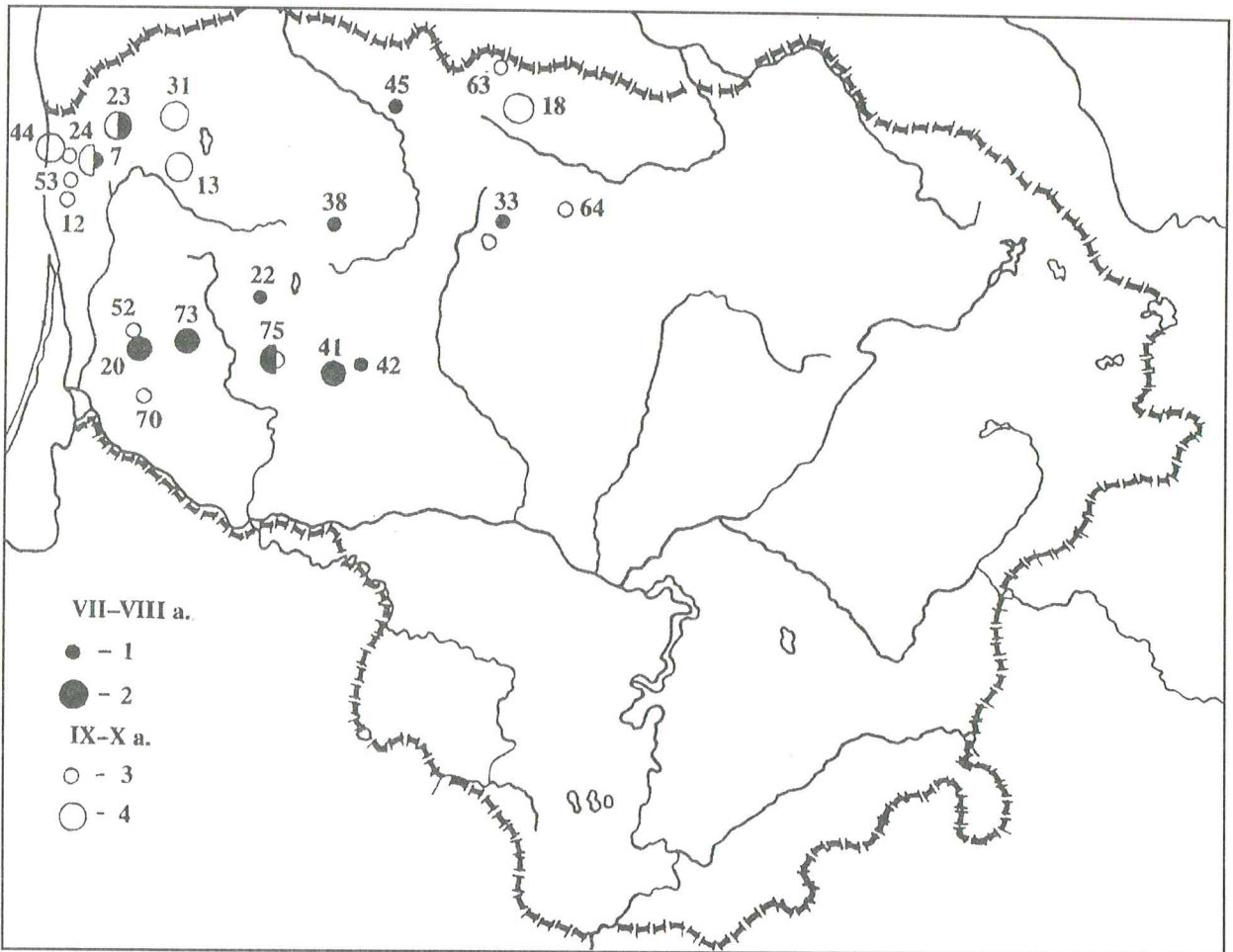
Taurapilio pilk. 5 ir Vidgirių k.30 radinių analogų tyrinėtojai randa Vidurio Europos medžiagoje. Taurapilio pilk. 5 ne tik sidabrinis rago apkalas, bet ir kai kurios kitos įkapės – kalavijo makštų apkalai ir sagtys kildinami iš Padunijos sričių (LGPR, 1972, p. 140; Tautavičius, 1981, p. 23, 31; 1996, p. 273). V. Šimėnas šiame regione ieško ir Vidgirių k. 30 radinio protėvynės. Tyrinėtojo nuomone, tiek Nemuno deltos, tiek vidurio Lietuvos teritorijose kai kurie radiniai, iš jų ir geriamieji ragai, galėjo atsirasti dėl kultūrinės įtakos, kuomet „iš Dunojaus vidurupio atsikėlė Didžiojo tautų kraustymosi žygiuose dalyvavęs polietninis junginys, turintis klajoklišką, gotišką bei Romos provincijų kultūros bruožų. Pietų Skandinavijos ir Gotlando kultūriniai bendrumai su Nemuno žemupio regionu gali būti paaiškinami šių kultūrų susidarymo panašumais ir artima kilme. Toliau Nemuno žemupio kultūra plėtojosi vietoje, galbūt asimiliavosi ir darė didelę įtaką visiems baltų kraštams. Dauguma unikalinių dirbinių čia pagaminta naudojant įvairias Vidurio Europoje paplitusias gamybos technologijas ir ornamentiką, taip pat atvežtinį sidabrą, kurio, matyt, turėta labai daug [...]. Panašūs, nors ir žymiai sudėtingesni procesai vyko Vidurio Lietuvoje“ (Šimėnas, 1992, p. 32). Tą patvirtintų Plinkaigalio kapinyno radiniai, kur šalia skandinaviško, aptikta ir Vidurio Europos stiliaus dirbinių (Kazakevičius, 1982).

Paminėtina ir L. Vaitkunskienės vietinės V–VI a. ragų apkalų kilmės teorija. Pagrindinis ginčo objektas – zoomorfinis ornamentas. Tyrinėtoja bando paneigti nuostatą, pagal kurią aptariamame laikotarpyje gyvuliniai motyvai baltams nebuvo būdingi. Jos manymu, nuo pat akmens amžiaus egzistavo genetinės sąlygos minėtojo ornamentoidaidai. Gyvulinių motyvų įvaizdžiai atliko ne vien meninę, bet ir maginę paskirtį. Be to, jais išpuošti dirbiniai buvo diduomenės atributas. Todėl tokių daiktų Lietuvos archeologinėje medžiagoje nėra daug. Tačiau tai nereiškia, kad jų kilmės reiktų ieškoti svetur (Nakaitė, 1991, p.97–105; Vaitkunskienė, 1987b, p.52–53). Kita vertus, tyrinėtoja nėra kategoriška ir neatmeta kitų regionų poveikio galimybes: „...tam tikros įtakos gali turėti ir išoriniai veiksniai, kaip,

pavyzdžiui, tarpentiniai kontaktai su Vidurio, Pietų Europa, kur buvo paplitę indai, metaliniai dirbiniai, geriamieji ragai, puošti soliariniais ženklais, gyvulių roplių figūromis“. Pritardama antrosios teorijos šalininkams, L. Vaitkunskienė neigia poveikį iš Šiaurės, nes „dėl archeologinių duomenų stokos [...] Lietuvos gyventojų ryšiai su Skandinavijos šalimis iki šiol tebėra neaiškūs“ (Nakaitė, 1991, p.104; Vaitkunskienė, 1987b, p.53). Vertėtų atkreipti dėmesį, jog V–VI a. Vidurio Europoje panašiai kaustytų ragų nerasta. Didžiojo tautų kraustymosi metu Padunijos sričių gyventojai (buvęs vienas iš pagrindinių pirmaisiais amžiais po Kr. dirbinių gamybos centrų) kaustytų ragų beveik nebenaudojo (Andrzejowski, 1991, p. 64). O dėl ornamentoidmotyvų panašumo, tai jau nuo metalų epochos pradžios nemažai dirbinių puošta panašiais simboliais (Jażdżewski, 1981, pav. 170:14, 15; 171:5, 6; Li, szl6, 1971, pav. 33).

Taigi tyrinėtojai V–VI a. apkaustų ornamentoidprotėvynės ieško tiek Skandinavijoje, tiek kontinento barbarų teritorijose, iškelta ir vietinės kilmės teorija. Vieningą nuomonę priėti neįmanoma dėl objektyvių priežasčių. Kiekviena epocha turėjo daugeliui kultūrų visoms vaizduojamojo meno rūšims bendrą stilių, kuris savaip interpretuotas lokalinėse grupėse. V–VI a. buvo plačiai paplitęs germaniškasis animalistinis stilius, ankstyvuosiuose savo egzistavimo etapuose net pavadintas „migraciniu stiliumi“ (Федоров-Давыдов, 1988, p.172). Todėl nenuostabu, kad Didžiojo tautų kraustymosi metu šis stilius plito, transformuodamas savyje lokalius bruožus. Geriamųjų ragų apkaustai V–VI a. Lietuvoje buvo kelių kultūrų simbiozės rezultatas. Tai, ką mes matome, yra romėnų, germanų ir baltų genčių kultūrinių elementų daiktinė išraiška.

VII–VIII a. geriamųjų ragų paplitimo teritorija vėl siaurėjo (pav. 55). Jie koncentravosi Žemaitijoje (Kaštaičiai, Lieporiai, Maudžiorai, Paežerė, Pailgotis, Žviliai), taip pat Minijos ir Jūros tarpupyje (Jurgaičiai, Vilkių Kampas). Tik kelios radimvietės užfiksuotos šiaurės vakarų Lietuvoje (Genčiai) ir vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje (Pailė). Kituose regionuose ragų apkaustų nerasta. Pažymėtina, jog iki pat apkaustų išnykimo rytinė ir pietinė jų paplitimo riba neperžengė Nevėžio ir Nemuno upių baseinų. Kadangi tose srityse vidurinio geležies amžiaus antrojoje pusėje jau buvo paplitusi kremacija, tokių reiškinį būtų galima paaiškinti ragų sudeginimu apeiginiame lauze. Bet, kaip parodė dirbinių degintiniuose kapuose analizė bei nesudegę dirbiniai iš vienalaikių degintinių Vilkių Kampo kapinyno kapų, šios įkapės nebuvo ugnyje. Beje, geriamieji ragai nebuvo paplitę to meto žiemgalių ir kuršių žemėse, t.y. srityse, kur VII–VIIIa. dar gyvavo griautinių kapų tradicijos. Todėl reiktų atsižvelgti į VII a. vykusį kaustytų ragų vertės ir reikšmės kitimą, kurio metu daugumoje vietų buvo atsakyta šių įkapių. Priešingu atveju būtų sunku paaiškinti staigų puošnių apkaustų išnykimą vidurio Lietuvos regione, kur yra gausiausia šių V–VI a. dirbinių. Žemaitijoje ir vakarų Lietuvoje geriamieji ragai ir toliau buvo dedami į kapus, o jų gamybos mastas priklausė nuo

55 p a v. Geriamųjų ragų paplitimas Lietuvoje VII-X a.: 1 – VII–VIII a. (iki 3 radinių); 2 – VII–VIII a. (4 ir daugiau radinių); 3 – IX–X a. (iki 3 radinių); 4 – IX–X a. (4 ir daugiau radinių)

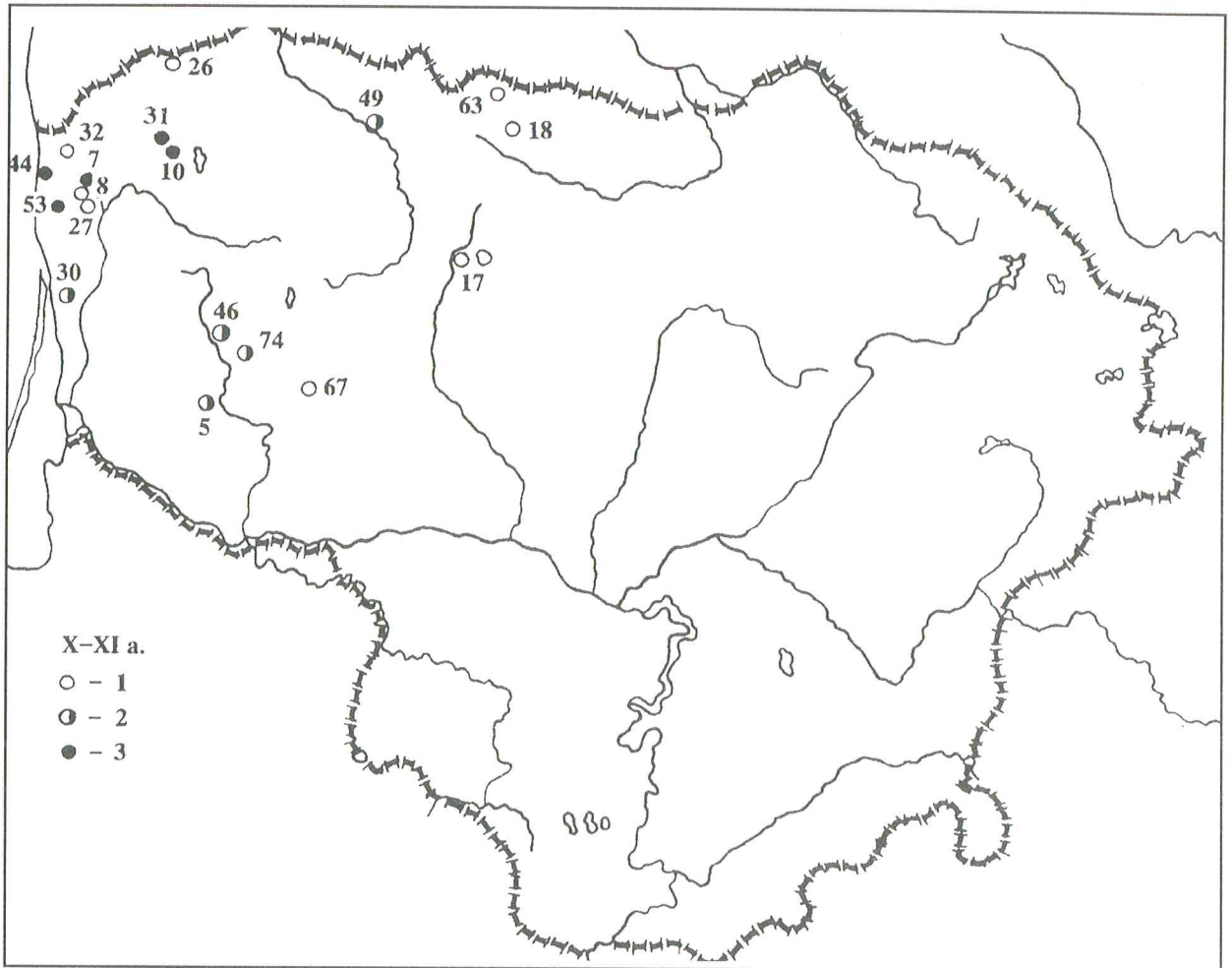
bendruomenės pareikalavimo. Tuo metu indai jau buvo pradėję plisti bendruomenių viduje. Lietuvos pietiniame pajūryje, Jurgaičių kapinyne rasti 7 kapai su šiais dirbiniais (30% visų ištirtų kapų), Vilkų Kampe – 4 kapai (44%); Žemaitijoje, Paežerės kapinyne, – 7 kapai (7%), Žviliuose – 15 kapų (15%). A. Tautavičius, remdamasis Paežerės kapinyno duomenimis, konstatavo, kad VII–XII a. žemaičiams nebuvo būdinga laidoti mirusiuosius su ragais (Tautavičius, 1984, p.115). Tačiau radimviečių ir radinių kiekis rodo, jog vidurinio geležies amžiaus antroje pusėje kaip tik šios gentys, tiksliau – vakarų žemaičiai juos labiausiai mėgo. Čia rasta 62% visų VII–VIII a. radinių.

Vėlyvojo geležies amžiaus pradžios radimviečių kartografavimas atskleidžia naujus pokyčius (pav. 55). Žemaitijoje geriamųjų ragų rasta tik keliuose Žvilių kapinyne kapuose. Turime duomenų apie vieną kitą radinį iš pietiniame pajūryje esančių Pocių ir Vėžaičių kapinyne (Puzinas, 1983, p.453, 601). Daugiausiai dirbinių koncentruojasi Kretingos ir Joniškio rajonuose, t.y. kuršių (Genčiai, Girkaliai, Godeliai, Kašučiai, Kiauleikiai, Liviai, Palanga, Prysmančiai) ir žiem-

galių (Jauneikiai, Stungiai, Šukionys) paminkluose. Tikėtina, jog šiaurinės krypties radinių slinktis buvo susijusi su tuo metu vykusių kuršių genčių, gyvenusių Minijos žemupyje, migracija į šiaurę (Озере, 1987, p.18–19).

Geriamieji ragai X–XI a. buvo naudojami ypač dažnai. Jų randama ne tik pagrindinių vartotojų – kuršių (Genčiai I ir II, Gintališkė, Klaišiai, Kretingos miestas, Liviai, Lazdininkai, Nausodis, Palanga, Prysmančiai) bei žiemgalių (Jauneikiai, Pavirvytė-Gudai, Stungiai) paminkluose. Šios įkapės vėl gausiau paplito žemaičių teritorijose (Bikavėnai, Jakštaičiai–Meškiai, Paragaudis, Upyna, Žašinas) (pav. 56). Kaustytus ragus, kartodami ankstesnes tradicijas, į kapus dėjo tik vakarų žemaičiai (išimtis – Jakštaičiai–Meškiai). Greičiausiai tai susiję su kuršių įtaka, kuri prasidėjo X a. ir ypač sustiprėjo XI a. (Вайткунскене, 1985). Tačiau šis renovacinis periodas truko neilgai. XI a. pab. žemaičiai atsisakė geriamųjų ragų. XII a. kapuose jų neberandama. Noliko šių indų ir žiemgališkuose kapuose.

Tuo tarpu kuršiai toliau tęsė savas tradicijas (pav. 57). Kita vertus, kaustyto ragų paplitimas šiaurės vakarų Lietu-

56 pav. Geriamųjų ragų paplitimas Lietuvoje X-XI a.: 1 – iki 3 radinių; 2 – 4–13 radinių; 3 – 14 ir daugiau radinių

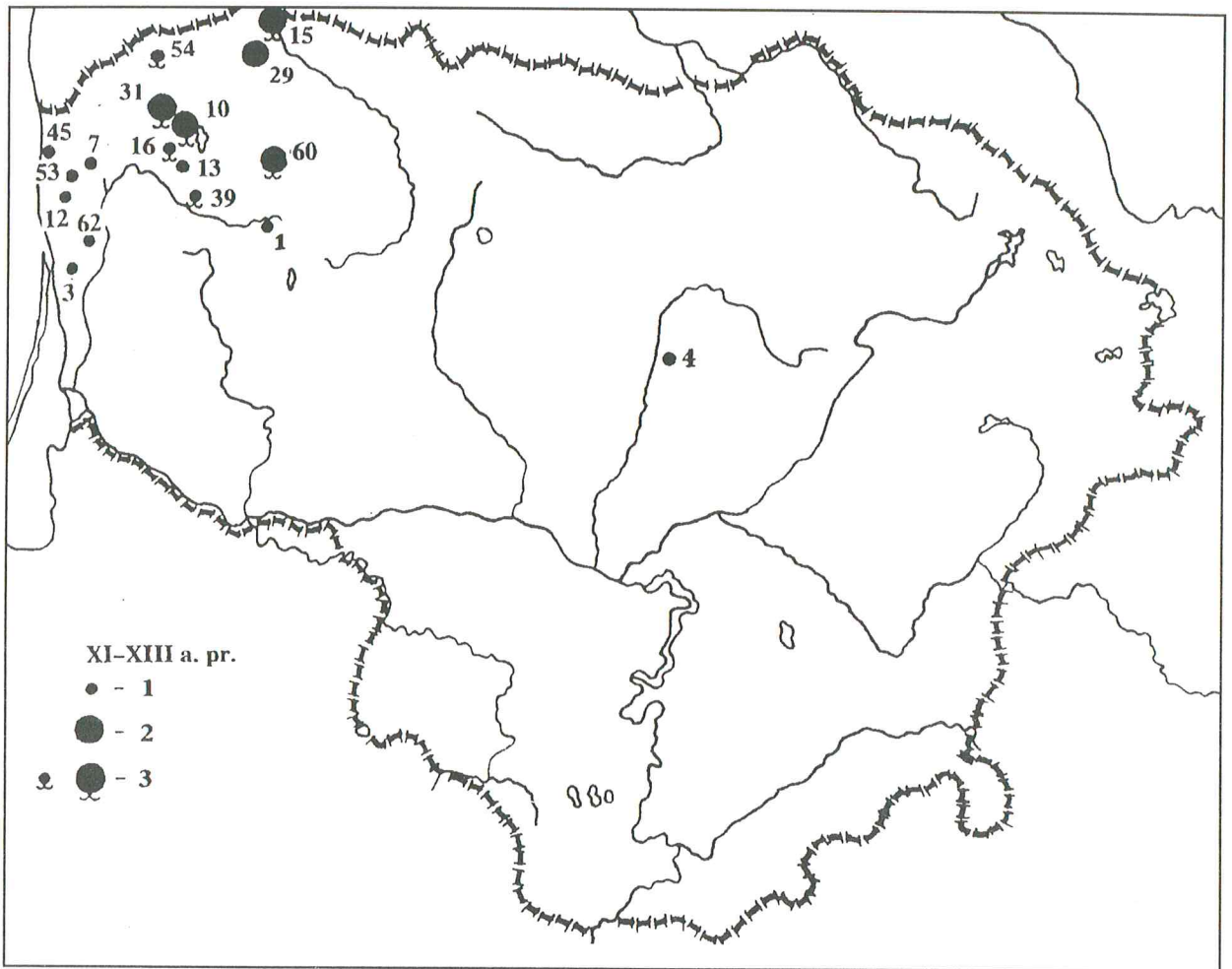
voje nebuvo tolygus. Iki XI a. antrosios pusės daugiausiai radinių užfiksuota Mėguvos žemėje (Dimitravas, Genčiai I ir II, Gintarai, Girkaliai, Jazdai–Negarba, Kašučiai, Klaišiai, Kiauleikiai, Lazdininkai, Palanga, Pryšmančiai). Daug mažiau radimviečių Kėklyje (Gintališkė, Godeliai, Laiviai) ir vos keli dirbinukai aptikti Pilsote (Laistai). Vėliau centras persikėlė į Kėklio žemę (Akmenskinė, Gintališkė, Godeliai, Griežė, Imbarė, Kukiai, Laiviai, Nausodis, Puodkaliai, Siraičiai, Skėriai), kur atsirado ir išplito profiliuoti apkalai. Pilsote dirbiniai, kaip ir anksčiau, didesnio populiarumo neįgavo (Bandužiai, Slengiai). Mėguvos žemėje taip pat rasta kur kas mažiau ragų apkalų (Genčiai, Girkaliai, Palanga, Pryšmančiai). Šis pokytis, matyt, susijęs su XII a. gyventojų skaičiaus, o drauge ir kapų sumažėjimu Mėguvos žemėje (Žulkus, Klimka, 1989, p.10, pav. 3).

Tarp vėlyvųjų radinių paminėtinas Barinės kapinyno rago apkaustas. Tai ryčiausia vėlyvojo geležies amžiaus radimvietė, išsiskirianti iš bendro konteksto.

Lyginant geriamųjų ragų iš skirtingiems kultūriniais gentiniams arealams priklausančių paminklų statistiką, iš-

ryškėja tam tikros tendencijos. Iki pat vidurinio geležies amžiaus pabaigos didelio kiekybinio skirtumo tarp viena laikų radimviečių nebuvo, o vėliau tai tapo akivaizdu. Vėlyvojo geležies amžiaus kapai su geriamaisiais ragais kuršių kapinyuose sudarė 30–40%: Genčių I kapinyne iš 271 ištirto kapo 100 iš jų rasti ragų apkalai (37%); Gintališkėje (1940 m.) – 11 iš 33 (33%); Godeliuose – 5 iš 13 (38%); Laiviuose – 126 iš 373 (34%); Palangoje – 116 iš 373 (31%); Pryšmančiuose – 31 iš 82 (38%). Tuo tarpu žemaičių ir žiemgalių paminkluose rasta iki 10–12 radinių: Jau-neikiuose – 11-oje kapų iš 330 (3%); Bikavėnuose – 11 iš 272 (4%); Pavirvytėj–Guduose – 6 iš 145 (4%); Paragaudyje – 9 iš 77 (12%); Upynoje – 3 iš 105 (3%); Žąsine – 8 iš 203 (4%). Įvairių genčių ir geriamųjų ragų santykių savitumus patvirtina ir geriamųjų ragų vieta ir skaičius kapuose. Kuršiai, kaip minėta, laidojo mirusiuosius su 1–2 ragais galvūgalyje, tuo tarpu žemaičiai ir žiemgaliai į kapus dėjo tik po vieną indą, neretai aptinkamą ties mirusiojo šonais.

Beje, tai nereiškia, jog visose kuršiškose bendruomenėse aptariamųjų įkapių populiarumo mastas buvo vienodas. Pa-

57 p.a.v. Geriamųjų ragų paplitimas Lietuvoje XI–XIII a. pr.: 1 – iki 10 radinių; 2 – 11 ir daugiau radinių; 3 – profiliuotų angos apkaustų radimvietės

vyzdžiui, Mėguvoje, be masinių geriamųjų ragų radimviečių, žinoma nemažai paminklų tik su vienu ar keliais dirbiniais (Dimitravas k. I; Jazdai, k. 4; Kiauleikiai, k. 10, 30; Kretiniga, k. 6; Lazdininkai, k. 265). Genčių II kapinyne, esančiame už poros šimtų metrų nuo Genčių I kapinyno, vieno gausiausio šiais radiniais, taip pat tik vienam mirusiajam įdėtas ragas – įkapė (Stankus, 1983š, p.1, 48). Tą sunku paaiškinti vien chronologiniais paminklų ar archeologinių tyrimų masto skirtumais. Matyt, egzistavo apeigų tradicijų įvairovė ne tik tarp genčių ar jų žemių, bet ir tarp viena šalia kitos gyvenusių bendruomenių.

Geriamųjų ragų išnykimo kapuose klausimas ne mažiau painus nei kilmės problema. Paminklai su vėlyvais kaustytais ragais (Akmenskinė, Barinė, Gintališkė, Griėžė, Siraičiai ir pan.) funkcionavo dar ir XIII a. pradžioje. Tuo remdamiesi tyrinėtojai teigia, jog geriamieji ragai išnyko XIII a. viduryje (Kazakevičius, 1987, p.45; 1993, p.134; Казакевичюс, 1984, p.498). Didžiausias jų kiekis minėtuose paminkluose yra XI–XII a. Tačiau susiduriama su dirbinių datavimo problemomis. Kadangi nėra

tikslios chronologijos, tad nurodomos plačios ribos. Todėl pabandyta šių įkapių išnykimo ribą nustatyti kitu būdu, aiškinantis reiškinio priežastis.

Vėlyviausi dirbiniai rasti degintiniuose kuršių kapuose. Nustačius, jog geriamieji ragai nebuvo deginami, t.y. atmetus natūralaus sunykimo ugnyje galimybę, priežasčių tenka ieškoti kitur, visų pirma bendroje politinėje, kultūrinėje ir ekonominėje situacijoje. Tyrimo eigoje paaiškėjo, kad geriamųjų ragų kiekybė ir kokybė tiesiogiai koreliuoja su vėlyvojo geležies amžiaus kuršių visuomenės raida. I tmečio pabaigoje karių kapų kuršių kapinyuose (Mėguvos žemės rodikliai) mažėjo (Žulkus, Klimka, 1989, p.32–33). Tai lėmė geriamųjų ragų išpopuliarėjimą tarp moterų. Nuo X a. antrosios pusės, ypač XI a. karių vėl daugėja, nes X–XI a. – kuršiškos kariaunos kūrimosi laikotarpis, kurį atspindi maksimalus ragų paplitimas (ten pat, 1989, p. 32–33). Kaip tik X–XI a. vyko intensyvus kuršių veržimasis į žemaičių žemes; su tuo galima sieti aptariamųjų įkapių renovaciją žemaičių paminkluose (Вайткунскене, 1985). Didžiausias pakilimas kuršių kultūroje įvyko XI–XII a.

pirmojoje pusėje, kai Kėklyje atsirado ir paplito puošnūs profiliuoti apkalai. Vėliau ryškėja tos kultūros nuosmukio požymiai (Žulkus, Klimka, 1989, p.62). Vienas iš tų požymių buvo kaustytų ragų išnykimas.

Šimtmečius trukusių tradicijų neįmanoma atsisakyti per metus ar net per dešimtį metų. Tai turėjo vykti palengva. Šį procesą spartino XII a. vykę pokyčiai Baltijos jūros baseine. Geriamųjų ragų išnykimas sutapo su vikingų epochos pabaigos atgarsiais rytinėje Baltijos pakrantėje. Įtakos turėjo XII a. vykusi kova tarp vokiečių ir Gotlando pirklių, neigiamai veikusi daugelio baltų genčių ekonomiką, užkirtusi metalo importo kelius (Žulkus, 1992, p.9). Kita priežastis – kuršių ankstyvojo valstybinio junginio irimas, sutapęs su kaimyninių genčių ekonominiu ir socialiniu pakilimu. Nuo XII a. pabaigos kuršius pradėjo spausti žemaičiai, XII a. pabaigoje – XIII a. pradžioje mėginę sukurti vals-

tybę (Lietuvinkų, 1995, p.71–73; Žulkus, Klimka, 1989, p.62). XIII a. viduryje žemaičiai jau buvo pajungę pietines kuršių žemes. Ordino kovos su žemaičiais, prie kurių prisidėjo ir pavergtieji kuršiai, ištuštino kraštą. Minėtieji procesai, nuolatinė kova nesudarė palankių sąlygų materialinių gėrybių kūrimui. Be abejonės, šių reiškinių įtakoje vyko pokyčiai ir žmonių pasaulėžiūroje. Nors geriamieji ragai apyvartoje išliko ir vėlesniais laikais, tačiau viduramžių Lietuvos senkapiuose jų jau neberandama. Rašytiniai šaltiniai liudija, jog metalu kaustyti ragai tapo puotų ir ceremonijų indais, kaip iš kartos į kartą perduodama relikvija.

Geriamųjų ragų išnykimo priežasčių gija veda prie išvados, kad pereinamasis laikotarpis, kurio metu atsisakyta šių įkapių, buvo XII a. pabaiga – XIII a. pradžia. Turint galvoje vykusius tokio masto pokyčius, neatrodo keista, jog per visai trumpą laiką nustojo gyvuoti šimtmečius trukusios tradicijos.

¹ Kalniškiai, k.140.

² Plinkaigalis, k.50.

³ Plinkaigalis, k.332.

⁴ Plinkaigalis, k.61.

⁵ Nesutariama dėl Rubokų k. 39 palaidoto asmens lyties. V.Kazakevičius, A.Tautavičius linkę manyti, jog tai moters kapas, o L.Vaitkunskienė, remdamasi rastais žirgo griaučių fragmentais, jį skiria vyrui (Kazakevičius, 1981, p.85; LGPR, 1972, p.138; Nakaitė, 1991, p.30; Vaitkunskienė, 1987b, p.55).

⁶ Maudžiorai, k. 265; Vilkų Kampas, k. 4.

⁷ Jurgaičiai, k. 15, 16, 20; Vilkų Kampas, k. 3.

⁸ Paežeris, k. 76; Vilkų Kampas, k. 6.

⁹ Genčiai, k. 182; Paežeris, k.98; Žviliai, k. 160.

¹⁰ Jurgaičiai, k. 9; Žviliai, k. 213.

¹¹ Paežerė, k. 76.

¹² Žviliai, k. 174, 197, 213.

¹³ Stungiai, k. 15.

¹⁴ Palanga, k. 87.

¹⁵ Kašučiai, k.7; Palanga, k. 34a, 334.

¹⁶ Genčiai, k. 160; Palanga, k. 11; Stungiai, k. 15.

¹⁷ Genčiai, k. 168; Kiauleikiai, k. 10; Palanga, k. 34a, 311, 357–358.

¹⁸ Genčiai, k. 130, 159; Palanga, k. 20, 100, 112, 113, 123, 144, 357–358.

¹⁹ Laiviai, k. 15, 168; Palanga, k. 334.

²⁰ Laiviai, k. 57, 58, 68 /1940 m./.

²¹ Kašučiai, k. 7; Palanga, k.144.

²² Palanga, k. 20, 34a, 92, 96, 100, 103, 112, 113, 123; Prysmančiai, k. 21.

²³ Genčiai, k. 159, 176; Laiviai, k. 168; Palanga, k. 357–358.

²⁴ Palanga, k. 34a.

²⁵ Žviliai, k. 172.

²⁶ Kašučiai, k. 7; Laiviai, k. 26, 43, 92 /1940 m./; Palanga, k. 34a, 151, 331, 334.

²⁷ Genčiai, k. 176; Kašučiai, k. 7.

²⁸ Genčiai, k. 170.

²⁹ Palanga, k. 8, 21, 22.

³⁰ Genčiai, k. 146, 190; Girkaliai, k. 50; Laiviai, k. 35; Palanga, k. 8, 21, 47, 243, 245; Žviliai, k. 167.

³¹ Genčiai, k. 173; Jauneikiai, k.82; Stungiai, k. 2.

³² Genčiai, k. 159, 170.

³³ Genčiai, k. 171; Stungiai, k. 2; Šukionys, k. 88.

³⁴ Genčiai, k. 171, 173, 190; Girkaliai, k. 50; Kašučiai, k. 11, 14; Palanga, k. 47; Stungiai, k. 2; Žviliai, k. 167.

³⁵ Palanga, k. 309.

³⁶ Jauneikiai, k. 28.

³⁷ Genčiai, k. 97.

³⁸ Jauneikiai, k. 100.

³⁹ Palanga, k. 109, 309.

⁴⁰ Genčiai, k. 145; Palanga, k. 309, 353.

⁴¹ Laiviai, k. 174; Palanga, k. 72, 97, 354.

⁴² Palanga, k. 15.

⁴³ Palanga, k. 23, 42.

⁴⁴ Jauneikiai, k. 28.

⁴⁵ Palanga, k. 90.

⁴⁶ Bikavėnai, k. 260; Gintališkė, k. 17, 18 (1940 m.); Palanga, k. 34, 231, 252; Paragaudis, k. 42, 56.; Pavirvytė–Gudai, k. 15; Prysmančiai, k. 2 (1958 m.); Žąsinas, k. 13,124.

⁴⁷ Genčiai, dg. k. 36, k. 127; Paragaudis, k. 1, 15; Palanga, k. 49, 98.

⁴⁸ Pavirvytė–Gudai, k. 48; Prysmančiai, k. 5.

⁴⁹ Prysmančiai, k. 36.

⁵⁰ Genčiai, k. 53.

⁵¹ Genčiai, k. 142; Palanga, k. 146, 351; Prysmančiai, k. 2 (1958 m.), 61.

⁵² Palanga, k. 43.

⁵³ Palanga, k. 351; Prysmančiai, k. 5.

⁵⁴ Genčiai, dg. k. 36.

⁵⁵ Palanga, k. 34, 231, 321.

⁵⁶ Bikavėnai, k. 63; Genčiai, k. 23, 24, 53, 72, 84a, dg. k. 29; Palanga, k. 91, 117, 312; Paragaudis, k. 1, 51; Pavirvytė–Gudai, k. 15; Prysmančiai, k. 2 (1958m.), 25; Žąsinas, k. 135.

⁵⁷ Bikavėnai, k. 36, 63, 260; Genčiai, I k.1, 23, 24, 84a; Genčiai, II, k. 21; Jauneikiai, k. 48; Klaišiai, k. 8; Palanga, k. 49, 97, 98, 43, 91, 101, 105, 114b, 159, 312, 321, 340; Paragaudis, k. 31, 56; Pavirvytė–Gudai, k. 1, 2; Prysmančiai, k. 5, 25; Upyna, k. 7, 79; Žąsinas, k. 65, 79, 82.

⁵⁸ Genčiai, dg. k. 29; Lazdininkai, k. 6; Palanga, k. 98, 175, 195, 294, 254.

⁵⁹ Genčiai, k. 53; Lazdininkai, k. 6; Palanga, k. 175, 195, 252, 294, 340.

⁶⁰ Bikavėnai, k. 171A, Genčiai, k. 23, 24, 72; Palanga, k. 34, 175, 252.

⁶¹ Bikavėnai, k. 69; Genčiai, k. 62, dg. k. 36; Palanga, k. 117, 146, 252.

⁶² Genčiai, k. 12, 53, 72, dg. k. 29; Palanga, k. 171, 175, 231, 254, 294.

- ⁶³ Genčiai, k. 84; Palanga, k. 31.
- ⁶⁴ Genčiai, dg. k. 36; Palanga, k. 4, 13, 108, 119, 162.
- ⁶⁵ Paragaudis, k. 53, 59.
- ⁶⁶ Bikavėnai, k. 14; Palanga, k. 31, 108, 119; Paragaudis, k. 59; Žašinas, k. 124.
- ⁶⁷ Upyna, k.44.
- ⁶⁸ Bikavėnai, k. 69, 171A; Genčiai, k. 62, 99, 142; Jauneikiai, k. 48; Laiviai, k. 17, 114; Palanga, k. 254, 321; Paragaudis, k. 15, 31, 56; Pryšmančiai, k. 61; Stungiai, k. 16; Upyna, k. 7; Žašinas, k. 65.
- ⁶⁹ Bikavėnai, k. 36; Genčiai, k. 1, 10, 12, 40; Jakštaičiai-Meškiai, k. 5; Palanga, k. 49, 97, 98, 101, 105, 254, 321; Paragaudis, k. 15, 31, 56.
- ⁷⁰ Bikavėnai, k. 63; Genčiai, k. 13, Palanga, k. 195; Žašinas, k. 135.
- ⁷¹ Genčiai, k. 12, 40, 99; Laiviai, k. 31.
- ⁷² Genčiai, k. 100; Gintališkė, k. 17, 18 (1940 m.); Laiviai, k. 187; Palanga, k. 168, 195, 252.
- ⁷³ Genčiai, k. 12, 118; Gintališkė, k. 23; Laiviai, k. 17, 114; Palanga, k. 175, 340.
- ⁷⁴ Palanga, k. 49–H tipas; Pryšmančiai, k. 61–M; Gintališkė, k. 2(1940 m.) – T; Palanga, k. 195 – Z.
- ⁷⁵ Genčiai, k. 127, dg. k. 4; Gintališkė, k. 2, 6, 8.
- ⁷⁶ Gintališkė, k. 6, 38, 39.
- ⁷⁷ Genčiai, dg. k. 4; Palanga, k. 248.
- ⁷⁸ Bandužiai, k. 43B; Genčiai, dg. k. 37; Gintališkė, k. 4, 8; Palanga, k. 248; Siraičiai, k. 17, 20.
- ⁷⁹ Genčiai, k. 86; Gintališkė, k. 8; Palanga, k. 201.
- ⁸⁰ Genčiai, dg. k. 4; Gintališkė, k. 8, 33, 38; Girkaliai, k. 20, 21; Laiviai, k. 195; Palanga, k.137.
- ⁸¹ Akmenskinė, k. 4; Gintališkė, k. 2, 4, 6, 8, 33, 38; Girkaliai, k. 20, 21; Laiviai, k. 152; Palanga, k. 137.
- ⁸² Laiviai, dg. k. 152; 224; Palanga, k. 201, Slengiai, k. XXIV.
- ⁸³ Gintališkė, k. 4, 6; Girkaliai, k. 20; Palanga, k. 167, 201.
- ⁸⁴ Genčiai, k. 127.
- ⁸⁵ Bandužiai, k. 43B; Genčiai, dg. k. 9, dg. k. 12, dg. k. 37, 86; Gintališkė, k. 4, 6; Laiviai, dg. k. 57; Palanga, k. 167; Slengiai, k. XXIV.
- ⁸⁶ Genčiai, dg. k. 4; Gintališkė, k. 4.
- ⁸⁷ Laiviai, dg. k. 59; Siraičiai, k. 17.
- ⁸⁸ Akmenskinė, k. 4; Genčiai, dg. k. 37; Laiviai, dg. k. 195.
- ⁸⁹ Genčiai, dg. k. 37; Gintališkė, k. 4; Siraičiai, k.13.
- ⁹⁰ Akmenskinė, k. 4; Gintališkė, k. 2, 33; Palanga, k. 137, 167, 195; Siraičiai, k. 13, 17.
- ⁹¹ Gintališkė, k. 2, 8, 33; Palanga, k. 201; Slengiai, k. XXIV.
- ⁹² Laiviai, k. 195.
- ⁹³ Palanga, k. 167, 196.
- ⁹⁴ Palanga, k. 283.
- ⁹⁵ Bandužiai, k. 43B.
- ⁹⁶ Cilindrinų angos apkaustų tipas kataloge žymimas c.a. Kadangi dauguma apkaustų gaminti iš žalvario – ši savybė, kaip ir cilindrinų apkaustų būklė, nedetalizuota. Kartais nurodomas ne tik apkausto skersmuo (5×4 cm), bet ir paties cilindričio pjūvio skersmuo (5×4 cm×0,7 cm)
- ⁹⁷ Paprastai šie dirbiniai randami kartu su cilindriniais apkaustais, todėl kaip savarankiška detalė kataloge neaprašinėjama. Išimtiniais atvejais (Akmenskinės, Gintališkės kapinynei) jų radimvietės detalizuojamos, tačiau į bendrą statistiką paprastos tvirtinamosios plokštelės patenka kaip cilindrinų angos apkalų kategorija.
- ⁹⁸ Genčių k. 128 dirbiny su pagamintas iš žalvarinės, 0,7 cm pločio juostelės, iš kurios susukta tūtelė su 1 cm skersmens anga (Merkevičius, 1986š, p.90). Šiame kape kartu aptiktas cilindrinis angos apkaustas galėjęs būti nuo to paties rago. Tačiau neįprasta dirbinio forma verčia abejojti, ar tikrai minėtoji tūtelė buvo rago apkausto dalis. Juo labiau kad daugiau tokių dirbinių tipų neaptikta ne tik Genčių, bet ir kitose radimvietėse.
- ⁹⁹ M.Gimbutienė ir A.Ambrozus Vilniaus apylinkėse rastą emaliuotą dirbinį priskiria ragų juostų kategorijai (Gimbutienė, 1985, pav. 56:4; Амброз, 1968, p.15).
- ¹⁰⁰ Reikėtų atkreipti dėmesį į kartais literatūroje pasitaikančią klaidą. Sprendžiant pirmųjų kaustyčių ragų kapuose kilmės klausimus, disponuojama V–VI a. angos apkalų duomenimis, neatsižvelgiant, jog šie dirbiniai mūsų teritorijoje pasirodė vėliau už ankstyviausius neišvaizdžius apkaustus.

KATALOGAS

- 1. AKMENSKINĖ**, Plungės r.: 5 geriamųjų ragų apkaustai: dg. k. 4 – **1 šono** apkaustas, 2,7×3,1 cm dydžio, buvęs dvigubai didesnis, pagal išlenkimą prie išlenktojo rago šono iš viršaus ir apacios prikaltas vinutėmis, išlikę rago fragm. Chr.: XI–XIII a. pr. atsit. r. (II perk., 22 kv.) – **1 juostinis a.**, ilg. 8,2 cm, pl. 0,6 cm, su rago fragm. atsit. r. (II perk., 38 kv.) – **1 juostinis a.**, sk. 5,4 cm, pl. 0,7 cm. atsit. r. (II perk., 46 kv.) – **1 c.a. tvirtinamoji** plokštelė, su rago likučiais atsit. r. (II perk., 91–94 kv.) – **1 c.a. tvirtinamoji** juostelė, 1,1×0,95 cm dydžio
Šalt.: Valatka V. 1967š.
- 2. APUOLĖ**, Skuodo r. Iš Latvijos gauta medžiaga: **3 nekaustyti rago smaigaliai** ir 3–4–ių c. a. fragmentai. LNM AR 428:51, 52, 55, 56, 57, 58.
- 3. BANDUŽIAI**, Klaipėdos r. 2 geriamųjų ragų apkalai: dg. k. 43B – **1 c.a.**, išlikę rago fragm.. Chr.: XI–XII a. atsit.r. (plt. 44, kv. 4A) – **1 c.a.**, ilg. 1 cm, puoštas skersiniais ranteliais.
Lit.: Stankus J. 1995, p.89; 110.

- 4. BARINĖ**, Panevėžio r. 1 geriamojo rago apkaustai: dg. k. 27 – **1 c.a.** Chr.: XII–XIII a. pr.
Lit.: Petruilienė A. 1995, p.57; 63–64.
- 5. BIKAVĖNAI**, Šilutės r. 11 geriamųjų ragų apkaustai: gr. k. 14 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.
gr. k. 36 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.
gr. k. 63 – **1 c.a.**, sk. 8 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 69 – **1 c.a.** ir **grandinėlės** fragm. Chr.: XI a.
gr. k. 70 – **1 c.a.** Chr.: X–XII a.
gr. k. 74 – **1 c.a.** Chr.: X–XII a.
gr. k. 82 – **rago** pėdsakai ir **grandinėlės** fragm. Chr.: X–XII a.
gr. k. 101 – **1 c.a.** X–XII a.
gr. k. 109 – **1 grandinėlės** fragm. Chr.: X–XII a.
gr. k. 171A – **1 c.a.**, sk. 8,2 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 260 – **1 rago** žymės ir **grandinėlės** fragm. Chr.: X–XI a.
Šalt.: Tautavičius A. 1967š.
Lit.: Tautavičius A 1984, p.115.
- 6. DIMITRAVAS**, Kretingos r. 1 geriamojo rago apkaustai: dg. k. 1 – **1 c.a.**, sk. 6,9 cm, su rago pėdsakais, nedegintas. Chr.: IX–XII a.
Šalt.: Baleniūnas P. 1941ša, p.9.

7. *GENČAI* I kap., Kretingos r. 164 geriamųjų ragų apkaustai:
Griautiniai kapai

- gr. k. 1 – 2 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: X a.
gr. k. 2 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 4 – 1 c.a., sk. 4,7 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 6 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 8 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 9 – 1 juostinis a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 10 – 1 juostinis a. Chr.: X a.
gr. k. 11 – nekaustytas *smaigalys*, ilg. 7,4 cm ir *grandinėlės* fragm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 12 – 1 juostinis a. (pav. 10:1) Chr.: XI a.
gr. k. 13 – 2 nekaustyti *smaigaliai*, ilg. 10,3 ir 8,6 cm, angų sk. 3,3 ir 3,5 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 23 – 1 c.a., sk. 4,9 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 24 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 26 – 2 c.a. ir 2 nekaustyti *smaigaliai*. Chr.: X–XI a.
gr. k. 27 – 1 juostinis a., pl. 0,8 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 34 – 1 c.a., sk. 4,2 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 36 – 1 c.a. ir 2 *šonų* apkalai, ornamentuoti spurgeliais (pav. 25:1). LNM AR 694:307. Chr.: X–XI a.
gr. k. 37 – 1 juostinis a., pl. 0,7 cm. Chr.: IX–XI a.
gr. k. 40 – 1 c.a., sk. 5,1 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 44 – 1 c.a. Chr.: ?
gr. k. 48 – 2 c.a., sk. 7,1 cm. Chr.: ?
gr. k. 52 – 2 c.a., sk. 6,8 cm. Chr.: ?
gr. k. 53 – 2 c.a. ir 1 juostinis a. (Pav. 11:1–3) Chr.: XI a.
gr. k. 58 – 1 juostinis a. Chr.: ?
gr. k. 62 – 2 c.a., sk. 5,8 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 63 – 1 c.a., sk. 6,2 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 64 – 2 c.a., sk. 5,6 ir 6,1 cm. Chr.: ?
gr. k. 66 – 1 c.a., sk. 6,7 cm. Chr.: ?
gr. k. 72 – 1 juostinis a. Chr.: XI a.
gr. k. 75 – 1 juostinis a. Chr.: ?
gr. k. 80 – 1 c.a., sk. 8,9 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 84a – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: X a.
gr. k. 85 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 86 – 2 c.a., sk. 4,3 cm. Chr.: XI–XII a.
gr. k. 93 – 1 c.a., sk. 5,2 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 97 – 2 c.a., sk. 6 ir 6,6 cm. Chr.: IX–Xa.
gr. k. 99 – 2 c.a., sk. 6 ir 6,6 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 100 – 1 juostinis a., sk. 5,4 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 101 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 103 – 1 c.a., sk. 5,8 cm. Chr.: ?
gr. k. 105 – 2 c.a., sk. 6 cm ir *šono* apkalas, trikampio f., su pakraščiuose įrėžtom linijomis, 3×1,7 cm dydžio (pav. 25:5). LNM AR 694:952. Chr.: ?
gr. k. 113 – 2 c.a., sk. 5,4 ir 6,2 cm, ir *šono* apkalas, stačiakampio f., 2×2,2 cm dydžio (pav. 25:2). LNM AR 694:999. Chr.: ?
gr. k. 115 – 1 c.a., sk. 6,2 cm. Chr.: X a.
gr. k. 116 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 118 – 2 c.a., sk. 6,2 ir 6,7 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 119 – 1 c.a., sk. 6,4 cm. Chr.: ?
gr. k. 120 – 1 c.a. Chr.: ?
gr. k. 121 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 125 – 1 c.a. ir tariamas *smaigalio* apkalas. Chr.: ?
gr. k. 126 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 127 – 2 juostiniai a. Chr.: XI–XII a.
gr. k. 129 – 1 c.a., sk. 4,6 cm. Chr.: ?
gr. k. 130 – 2 c.a. Chr.: IX a.
gr. k. 131 – 2 c.a. Chr.: IX–XI a.

- gr. k. 134 – 2 c.a. Chr.: IX–XI a.
gr. k. 141 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 142 – 2 c.a., sk. 10,5 cm. Chr.: XI a.
gr. k. 143 – 2 c.a., sk. 4,8 cm. Chr.: X–XI a.
gr. k. 144 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 145 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 146 – 1 c.a., sk. 4,5 cm. Chr.: IX a.
gr. k. 148 – 1 c.a. Chr.: IX–XI a.
gr. k. 159 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 160 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 163 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 163 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
gr. k. 168 – 1 c.a. Chr.: IX a.
gr. k. 169 – 2 c.a. Chr.: ?
gr. k. 170 – 2 c.a. (pav. 8:3,4) Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 171 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 172 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 173 – 2 c.a. Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 175 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 176 – 1 c.a. ir 1 juostinis a. Chr.: VIII–IX a.
gr. k. 178 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.
gr. k. 182 – 1 c.a., sk. 5 cm. Chr.: VII–VIII a.
gr. k. 190 – 1 c.a., sk. 4 cm. Chr.: IX a.
gr. k. 195 – 1 c.a. Chr.: X a.
gr. k. 197 – 1 c.a. Chr.: VII–VIII a.

Degintiniai kapai

- dg. k. 3 – 2 c.a., su rago fragm. Chr.: X–XI a. (1940 m.)
dg. k. 4 – 1 c.a., su rago fragm. Chr.: ? (1940 m.)
dg. k. 5 – 1 c.a., su rago fragm. Chr.: ? (1940 m.)
dg. k. 1 – 1 c.a. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 7 – 1 c.a. ir 1 juostinis a. Chr.: ?
dg. k. 9 – 1 juostinis a. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 10 – 1 c.a. Chr.: ?
dg. k. 12 – 1 c.a. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 16 – 2 *briaunoti* a., sk. 6,3 ir 6,5 cm., su rago fragm. Chr.: X–XI a.
dg. k. 21 – 1 c.a., sk. 6,8 cm su *šono* apkalu (pav. 25:4) ir 1 juostinis a., sk. 5,8 cm. Chr.: XI a.
dg. k. 22 – 1 juostinis a., pl. 0,8 cm. Chr.: X–XI a.
dg. k. 27 – 1 c.a. Chr.: ?
dg. k. 29 – 1 juostinis a. Chr.: XI a.
dg. k. 31 – 1 juostinis a. Chr.: XI a.
dg. k. 34 – 2 juostiniai a. Chr.: ?
dg. k. 36 – 2 juostiniai a. Chr.: XI a.
dg. k. 37 – 1 juostinis a. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 38 – 2 c.a., sk. 5,4 ir 5,7 cm. Chr.: X–XIa.
dg. k. 45 – 1 juostinis a., sk. 6,4 cm. Chr.: ?
dg. k. 49 – 1 c.a. Chr.: ?
dg. k. 63 – 1 c.a. Chr.: X–XI

Atsitiktiniai radiniai:

- plt. 5, kv.3A, g.45 cm – 1 c.a.
plt. 5, kv.5A, g.70 cm – 1 c.a.
plt. 5, kv.8B, g.60 cm – 1 c.a.
plt. 6, kv.7B, g.70 cm – 1 c.a., sk. 6 cm
plt. 9, kv.4A, g.60 cm – 1 c.a., sk. 4,6 cm
plt. 12, kv.7B, g.50 cm – 1 c.a.
plt. 12, kv.8C, g.80 cm – 1 c.a.
plt. 17, kv.1B, g.60 cm – 1 c.a., sk. 6,4 cm
plt. 18, kv.A,B,C–2,3, g.70–90 cm – 1 c.a., sk. 5,7 cm

plt. 18, kv.1C, g.40 cm – **1 c.a.**, sk. 5,5 cm
 plt. 18, išmestose žemėse – **1 c.a.**, sk. 5,6×5,1 cm
 plt. 22, kv.5C, g.60 – **1 juostinis a.**, pl. 0,8 cm
 plt. 23, kv.3C, g.70 cm – **1 c.a.**
 plt. 23, kv.5C, g.60 cm – **1 c.a.**, sk. 6,4 cm
 plt. 23, išmestose žemėse – **1 c.a.**
 plt. 26, kv.7A, g.30 cm – **1 c.a.**
 plt. 27, k.5C, g.40 cm – **1 c.a.**, sk. 4,8 cm
 plt. 28, kv.7A, g.40 cm – **1 c.a.**, sk. 5,2 cm
 plt. 32, kv.4C, g.40 cm – **1 c.a.**, sk. 4,1 cm
 plt. 32, išmestose žemėse – **1 c.a.**
 plt. 40, kv.7C, g.60 cm – **1 c.a.**, sk. 4,5 cm
 plt. 41, kv.1B, g.45 cm – **1 c.a.**, sk. 7,8 cm
 plt. 61, k.5B, g.40 cm – **1 briaunotas a.**, ilg. 6,8 cm
 plt. 61, kv.5C, g.50 cm – **1 briaunotas a.**, ilg. 3,7 cm kapinyno paviršiuje – **1 juostinis a.**, pl. 0,9 cm.

Šalt.: Baleniūnas P. 1940ša; Merkevičius A. 1983š, 1984š, 1985š, 1986š, 1987š; Stankus J. 1993š, 1994š, 1995š.

8. **GENČAI II**, Kretingos r. 1 geriamojo rago apkaustai
 gr. k. 21 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

Šalt.: Stankus J. 1983š.

9. **GIBAIČIAI**, Šiaulių r. 1 geriamojo rago apkaustai: prie c.a. buvo pritvirtintas lenktas siauras apkalėlis, kuriame iš išorės išlieto 2 stambios ašelės su grandelėmis. Į jas įkabintas pasagos formos pakabutis iš storos žalvarinės skardos. Abu pasagos galai praplatinti į abi puses ir prie jų vinutėmis pritvirtintos 2 ašelės. Pasagos puslankis puoštas tolygiai išsidėsčiusiomis skylutėmis. Puslankio viršuje išlieta siaura ašelė, į kurią įkabintas pirmasis **rankenėlės** narelis. Iš viso yra 3 nareliai, stačiakampiai, sunerti šarnyriškai. Puošti dvigubomis taškelių išilginėmis eilėmis. Prie apatinio narelėlio – **smaigalio apkalas** vientisas, 6,5 cm. Viršuje nuo taurelės kraštų į viršų eina 2 strypeliai (pav. 44:8). ŠAM 289, I–A 102:139. Chr.: III–IV a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p. 33, 59; Michelbertas M. 1968, p. 42; 1986, p. 183; Tarvydas B. 1933, p.11, pav. 10–11.

10. **GINTALIŠKĖ**, Plungės r. 72 geriamųjų ragų apkaustai:

1940 m. tyrinėjimai:

gr. k. 1 – **1 c.a.**, sk. 8 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 2 – **2 c.a.**, sk. 6 cm. Chr.: XI a.

gr. k. 3 – **2 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 6 – **2 c.a.**, sk. 7 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 17 – **1 c.a.** Chr.: XI a.

gr. k. 18 – **1 c.a.**, sk. 9 cm. Chr.: XI a.

gr. k. 19 – **2 c.a.** Chr.: X–XI a.

dg. k. 23 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

dg. k. 24 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

dg. k. 25 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

dg. k. 26 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

1968, 1969, 1971 m. tyrinėjimai:

dg. k. 2 – **1 c.a.**, sk. 6,45×6,3 cm×0,7–0,8 cm, su rago fragm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 4 – **1 juostinis a.**, sk. 6,4×7,5 cm, pl. 1,1 cm, su rago fragm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 6 – **1 juostinis a.**, sk. 5×4,8 cm, pl. 0,8 cm, su rago fragm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 8 – **1 c.a.**, sk. 7,4 cm, ir šono plokštelė, pusapskritimio

formos (pav. 25:10). Chr.: XI–XII a. ŽMA 21.509

dg. k. 20 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 23 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 33 – **raginės** medžiagos fragm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 36 – **2 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 38 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 39 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 43 – **nekaustyto rago smaigalio** fragm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 49 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 52 – **1 c.a.**, sk. 5,7 cm. Chr.: XI–XII a.

Apkaustai iš suardytų degintinių kapų. Chronologija XI–XIII a. pr.:

1kv., 20 cm g. – **1 c.a.**, sk. 4,1 cm×0,6 cm

7kv., 46 cm g. – **1 c.a.**, ilg. 3,3 cm, su rago fragm.

10kv., 80 cm g. – **1 juostinis a.**, sk. 6,1×3,4 cm, pl. 0,55 cm

13kv. – **1 c.a.**

17kv., 40 cm g. – **1 c.a.**, sk. 5,5 cm×0,7 cm, su rago fragm.

26kv., 40 cm g. – **1 juostinis a.**, sk. 5,8 cm, pl. 0,9 cm.

30kv., 40 cm g. – **1 profiliuoto** „žalčiukų“ formos apkalas dalis, paviršius palei kraštus puoštas trikampių eilutėmis, 1,9×2,5 cm dydžio (pav. 34:4). ŽMA 21.949

40kv., 53 cm g. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 1,5×0,8 cm dydžio, su rago fragm.

43kv., 90 cm g. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 3,8×3,2 cm dydžio, su rago fragm.

49kv., 31 cm g. – **1 c.a.**, sk. 6,2 cm.

60kv. – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, puoštas taškučių, trikampių ir akučių eilėmis, 2,2×4 cm dydžio. Ties ataugėlių atsišakojimais per apkalą buvusi perverta **grandelė** (rago juostos prikabinimui–?). ŽMA 22.333

60kv. – **1 c.a.**, sk. 7,2 cm×0,9 cm, šiek tiek **briaunotas**, viršutinėje plokštumoje – kelios įkartelių eilutės. ŽMA 22.337

61kv. – **1 profiliuoto** „žalčiukų“ apkalas, puoštas trikampių ir įkartelių ornamentu, dalis. Išlikę 3 kniedžių pėdsakai, 2,1×1,8 cm dydžio (pav. 34:5). ŽMA 22.309

61kv. – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, puoštas trikampių eilutėmis, 1,9×4,8 cm dydžio (pav. 34:6). ŽMA 22.372

61kv. – **1 c.a.**, 2 fragm. – ilg. 3,4 ir 2,8 cm, apdege

61kv. – **1 c.a.**

61kv. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 2×1,25 cm dydžio, puošta 2 ranteliais

62kv. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 2,2×1,5×0,9 cm dydžio, puošta 2 ranteliais

62kv. – **1 c.a.** 2 fragmentai, ilg. 6,2 ir 2,7 cm, pl. 1,7 cm, iškilai iškalinėti. Apatinė pusė pjūkliškai iškarpyta (pav. 17:1). ŽMA 22.438

73kv., 32 cm g. – **1 c.a.**, sk. 7,8 cm×0,7 cm.

75kv., 40 cm g. – **1 c.a.**, ilg. 4,5 cm×0,74 cm ir **profiliuoto** „žalčiukų“ apkalos dalis, ornamentuota spurgeliais, 3,4 cm ilgio (pav. 34:10). ŽMA 22.534

76kv., 36 cm g. – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, 5,3 cm ilgio, deformuotas, be ornamento. ŽMA 22.537

79kv. – **1 profiliuotas** dvigubos „aštuoniukės“ apkalas. Apkalas centre stambus iškilimas, pakraščiai dekoruoti mažais spurgeliais, 4,2×2,4 cm dydžio (pav. 42:2). ŽMA 22.609

87kv., 30 cm g. – **1 juostinis a.**, sk. 10 cm, pl. 0,6 cm, su rago fragm.

91kv., 98 cm g. – **1 c.a.**, sk. 7–7,9 cm×0,8 cm.

93kv., 75 cm g. – **1 c.a.**, su rago fragm.

104kv. – **1 c.a.**

104kv. – **1 c.a.** su profiliuota tvirtinamąja juoste

cm dydžio (pav. 34:5). ŽMA 22.309

61kv. – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, puoštas trikampėlių eilutėmis, 1,9×4,8 cm dydžio (pav. 34:6). ŽMA 22.372

61kv. – **1 c.a.**, 2 fragm. – ilg. 3,4 ir 2,8 cm, apdege

61kv. – **1 c.a.**

61kv. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 2×1,25 cm dydžio, puošta 2 ranteliais

62kv. – **1 c.a. tvirtinanti** plokštelė, 2,2×1,5×0,9 cm dydžio, puošta 2 ranteliais

62kv. – **1 c.a.** 2 fragmentai, ilg. 6,2 ir 2,7 cm, pl. 1,7 cm, iškilai iškalinėti. Apatinė pusė pjūkliškai iškarpyta (pav. 17:1). ŽMA 22.438

73kv., 32 cm g. – **1 c.a.**, sk. 7,8 cm×0,7 cm.

75kv., 40 cm g. – **1 c.a.**, ilg. 4,5 cm×0,74 cm ir **profiliuoto** „žalčiukų“ apkalas dalis, ornamentuota spurgeliais, 3,4 cm ilgio (pav. 34:10). ŽMA 22.534

76kv., 36 cm g. – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, 5,3 cm ilgio, deformuotas, be ornamento. ŽMA 22.537

79kv. – **1 profiliuotas** dvigubos „aštuoniukės“ apkalas. Apkalo centre stambus iškilimas, pakraščiai dekoruoti mažais spurgeliais, 4,2×2,4 cm dydžio (pav. 42:2). ŽMA 22.609

87kv., 30 cm g. – **1 juostinis a.**, sk. 10 cm, pl. 0,6 cm, su rago fragm.

91kv., 98 cm g. – **1 c.a.**, sk. 7–7,9 cm×0,8 cm.

93kv., 75 cm g. – **1 c.a.**, su rago fragm.

104kv. – **1 c.a.**

104kv. – **1 c.a.** su profiliuota **tvirtinamąja** juoste

105kv., 50 cm g. – **1 c.a.**

110kv., 22 cm g. – **1 c.a.**

119kv., 59 cm g. – **1 c.a.**, su rago fragm.

136kv., 45 cm g. – **1 c.a. tvirtinamoji** plokštelė

138kv. – **1 c.a.**

band.perk. – **1 c.a.**, ilg. 6 cm.

144kv., 57 cm g. – **1 c.a.**, išorinėje pusėje dantytas. Dantukai puošti iškiliais spurgeliais, kiekviename po 3; ilg. 3,6 cm. ŽMA 16.438

152kv., 43 cm g. – **1 juostinis a.**, sk. 7×6,5 cm.

153kv., 62 cm g. – **1 c.a.**, ilg. 5,3 cm.

156kv., 90 cm g. – **1 c.a.**, ilg. 3,4 cm.

157kv., 70 cm g. – **1 juostinis a.**

162kv. – **1 c.a.**, sk. 5,6×6,6 cm.

atsit.r. (iš žvyroduobės) – **1 c.a.**, 4,3 cm×0,6 cm.

atsit.r. (iš už saugomo paminklo ribų) – **1 c.a.**, sk. 4–4,5 cm, su rago fragm.

atsit.r. (iš už saugomo paminklo ribų) – **1 c.a.**, su rago fragm.

Šalt.: Bliujienė A. 1987šb, 1989š; Valatka V. 1968šb, 1968šc, 1969ša, 1969šb, 1971ša, 1971šb.

Lit.: Vaitkunskienė L. 1979, p.50–51, 67.

11. GINTARAI, Kretingos r. M. Michelbertas mini kelių ragų apkaustus. Taip pat atsitiktinis radinys – **1 šono** apkaustus, 4,3×3,8–2,3 cm dydžio, į apačią siaurėjantis, dalis nulūžusi. Iš apačios į viršų išorinė dalis ornamentuota 3,2 cm pločio ornamentu, susidedančiu iš 5 lygiagrečių linijų. Šios linijos – iš stačiakampėlių. Toliau trikampėlių eilė. Virš jos dviguba zigzaginė eilė (iš stačiakampėlių). Virš jos – analogiška zigzaginė linija, smulkūs trikampėliai. 6 lygiagrečios linijos. Kompozicija užbaigiama trikampėlių eile. Vidinėje apkalo pusėje pakraščiuose įrėžtos linijos ir yra 3 skylutės, vienoje iš jų – išlikusi geležinė kniedė. Chr.: vėlyvasis geležies amžius.

Šalt.: Bliujienė A. 1987šb, p.6.

Lit.: Michelbertas M. 1982, p.39.

12. GIRKALIAI, Kretingos r. 8 geriamųjų ragų apkaustai: gr. k. 41 – **2 c.a.** Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 50 – **1 c.a.**, sk. 7 cm. Chr.: VIII–IX a.

dg. k. 20 – **2 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 21 – **1 c.a.** Chr.: XI–XII a.

dg. k. 48 – **1 c.a.** Chr.: VIII–XII a.

atsit. r. – **1 c.a.**

Šalt.: Kulikauskas P., Kulikauskienė R. 1966š.

13. GODELIAI, Plungės r. 8 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 4 – **1 c.a.**, ilg. 5,7 cm×0,7 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 8 – **1 c.a.**, sk. 10 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 11 – **2 c.a.**, sk. 6 ir 6 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 12 – **1 c.a.** Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 13 – **1 c.a.**, ilg. 4,8 cm×0,45 cm. Chr.: VIII–IX a.

I s. k. – **1 c.a.** Chr.: XI–XIII a. pr.

II s. k. – **1 c.a.**, sk. 6,5 cm×0,6 cm, išlikę rago liekanų. Chr.: XI–XIII a. pr.

Šalt.: Baleniūnas P. 1940šb; Valatkienė L. 1986š.

14. GONDINGA, Plungės r. 2 geriamųjų ragų apkaustai:

1 c.a., sk. 8 cm. ŽMA s.i.4420. Arch.576

1 c.a., sk. 5,3 cm. ŽMA s.i.4421. Arch. 577

15. GRIEŽĖ, Mažeikių r. 63 geriamųjų ragų apkaustai: kapų duobė II

1 c.a. dalis ir **šono** apkalas, nulūžęs, stačiakampio formos, puoštas dvigubų įkartėlių eilučių suformuotu zigzaginiu ornamentu; 4×4,5 cm dydžio (pav. 25:6; 28) – iš sampilo, perk. XVII, g. 25–35 cm. LNM AR 185:185;

1 c.a., sk. 8 cm. ir **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, puoštas įspausiais kvadrateliais, įkartėlėmis, duobutėmis; su rago liekanomis, – dugne, perk. XII, kv.A,B–9,10, kv.B–10 („kilpa“). LNM AR 185:223;

2 briaunoti a., sk. 5 ir 5,8 cm, kurių 2 viršutinės plokštumos briaunelės ribojamos įkartėlių eilučių (pav. 18) – dugne, perk. XII, kv.A,B–8,9, kv.B–10 („kilpa“). LNM AR 185:287;

1 c.a. ir **1 briaunotas a.**, su įkartėlių eilutėmis, ribojamomis 2 briaunelėmis, ir **2 profiliuoti** apkalai aštuoniukės formos, 2×1,7 cm dydžio, puošti spurgeliais (pav. 41) – dugne, perk. XII, kv.A,B–8,9, kv.B–10 („kilpa“). LNM AR 185:224–227;

1 c.a., sk. 7×6 cm – dugne, perk. XII, kv.B9. LNM AR 185:248;

1 c.a. 7,5 cm su išlikusia **grande**le – perk. XII, kv.C–8,9. LNM AR 185:256;

1 c.a. 5,7 cm. – dugne, dugne, perk. XVII, kv.B–7;

1 šono apkalas, nulūžęs, stačiakampio formos, puoštas dvigubų įkartėlių eilučių suformuotu zigzaginiu ornamentu; 4×4,2 cm dydžio (pav. 25:12) – dugne, perk. XVII, kv.A–3;

2 c.a., sk. 6 cm, apdege – dugne, perk. XVII, kv.A–1 (tvirtinamosios plokštelės galai puošti įkartėlėmis. Dirbinys anksčiau buvo puoštas profiliuotu apkalu) ir B–3. LNM AR 185:308, 316;

3 profiliuoti „žalčiukų“ formos apkalai, puošti spurgeliais – iš sampilo: perk. XVI, kv.A–4, g.15 cm. LNM AR 185:336; perk. XI, kv.A–3, g.10 cm. LNM AR 185:398; perk. XVI, kv.A–2, g. 20 cm. LNM AR 185:337;

1 briaunotas a., sk. 7 cm, su įkartėlių eilutėmis ribojamomis 2 briaunelėmis, ir **profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, nulūžęs, puoštas trikampiiais (pav. 43) – dugne, perk. XVI, kv.A–8,9. LNM AR 185:412;

1 c.a., sk. 6 cm – dugne, perk. XI, kv.C–6. LNM AR 185:455;

Kapų duobė IV

1 c.a., sk. 6,8 cm ir **šono** apkalas-skardelė, trikampio formos, 4×1,5 cm dydžio (pav. 26) – dugne, perk. XXXIV, kv.B–4. LNM AR 185:559;

Kapų duobė V

1 c.a., sk. 8 cm – iš sampilo, perk. XXXV. LNM AR 185:587;

1 c.a., sk. 7 cm ir **profiliuotas** apkalas „žalčiukų“ formos, ilgu liemenėliu (pav. 31) – dugne, perk. XXXV, kv.B–3. LNM AR 185:591, 592;

1 c.a., sk. 6,5 cm – dugne, perk. XXXV, kv.C–3. LNM AR 185:609;

Kapų duobė VI

2 briaunotas a., sk. 7,5 cm, viršutinės plokštumos briaunelės puoštos dvigubomis įkartėlių linijomis, sudarančiomis 2 briauneles – dugne, perk. XXXVIII, kv.B–10. LNM AR 185:618, 619;

1 c.a., sk. 5,8 cm ir **profiliuotas** „aštuoniukės“ apkalas, kurio vienas ratas puoštas įspaustomis duobutėmis, kitas – iškilais spurgeliais (pav. 39; 40:3) – dugne, perk. XXXVIII, kv.B–10. LNM AR 185:617;

Kapų duobė VIII

1 c.a., sk. 8,3 cm×0,9 cm; **šono** apkalas, trapecijios formos. Viršutinės dalies ilg. 2,8 cm, apatinės – 5,3 cm, pl. 1,1 cm. Priekinė pusė puošta susikertančiomis dvigubų įkartėlių eilėmis; **profiliuotas** apkalas „žalčiukų“ formos, neornamentuotas – dugne, perk. XL. LNM AR 185:781, 786;

Kapų duobė IX

1 briaunotas a., sk. 7 cm×0,9 cm, viršutinės plokštumos 2 briaunelės ribojamos įkartėlių; **šono** apkalas, stačiakampio formos, puoštas įkartėlių eilutėmis; **1 profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, karpyta apatine ataugėlių dalimi (pav. 33) – dugne, perk. XXXVIII. LNM AR 185:757;

Kapų duobė X

1 c.a., sk. 7,1 cm×0,7 cm, išlikę nežymūs buvusios **šono** plokštelės fragmentai – iš šiaurinės sampilo pusės, perk. XLVI. LNM AR 185:902;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ f. apkalas, pakraščiais puoštas dvigubomis įkartėlių eilutėmis (pav. 30:11) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:908;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių, kiek deformuotas, galiukai puošti eglutės formos ranteiliais; **profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, per vidurį puoštas įkartėlių eilutėmis. Prie apkalo pritvirtinta **grandelė** (pav. 30:7) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:909;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas dvigubomis įkartėlių eilutėmis (pav. 12) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:910;

1 briaunotas a., sk. 7,5 cm×0,7 cm su įkartėlių eilių ribojamomis 2 briaunelėmis; **šono** apkalas, trikampio formos (pav. 25:7);

profiliuotas „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas dvigubomis įkartėlių eilutėmis (pav. 30:10) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:911;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:912

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:913;

1 c.a., sk. 6,5 cm×0,75 cm – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:914;

1 c.a., sk. 6 cm×0,6 cm ir **2 šono** apkalai, trikampio formos. Tvirtinanti plokštelė puošta spurgeliais – Š duobės pusėj, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:915;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas dvigubomis įkartėlių eilutėmis (pav. 30:8) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:916;

1 briaunotas a., su 2 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais (pav. 30:2) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:917;

1 briaunotas a., su 3 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais (pav. 30:1) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:918;

1 briaunotas a., sk. 7,5 cm×0,7 cm, viršutinės plokštumos 2 briaunelės puoštos dvigubomis įkartėlių eilėmis; **šono** apkalas, pailgas, 4×1,2 cm dydžio; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas dvigubomis įkartėlių eilutėmis (pav. 30:5) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:919;

1 briaunotas a., su 3 briaunelėmis, ribojamomis įkartėlių eilučių, galai ties sudūrimų puošti eglutės formos ranteiliais; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais, o viduryje – įkartėlių eilute. Išlikusi pritvirtinta **grandelė** (pav. 30:6) – Š duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:920;

1 c.a. – 1/3 lankelio – P duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:956;

1 briaunotas a., sk. 6,5 cm×0,7 cm, viršutinės plokštumos 2 briaunelės ribojamos įkartėlių eilučių – P duobės pusėje, dugne, perk. XLVI. LNM AR 185:957;

1 c.a. – 7 cm., apdegęs – P duobės pusėje, dugne, perk. XLVI;

Kapų duobė XI

1 briaunotas a., sk. 8,3 cm×0,8 cm, su 3 briaunelėmis ribojamomis įkartėlių eilučių, tvirtinanti plokštelė išorinėje pusėje puošta spurgelių eilute – dugne, perk. XLVIII. LNM AR 185:1106;

1 briaunotas c.a., sk. 9 cm×0,8 cm, viršutinės plokštumos briaunelės puoštos dvigubomis įkartėlių eilėmis; **šono** apkalas-skardelė, trikampio formos, ornamentuota trikampiiais ir įkartėlėmis; **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, neornamentuotas – dugne, perk. XLVIII. LNM AR 185:1110;

1 briaunotas a., sk. 8,3 cm×0,75 cm, viršutinės plokštumos briaunelės puoštos dvigubomis įkartėlių eilėmis; ir **profiliuotas** „žalčiukų“ formos apkalas, pakraščiais puoštas spurgeliais (pav. 30:4) – dugne, perk. XLVIII. LNM AR 185:1111;

1 c.a., sk. 9×10 cm×0,75 cm; **šono** apkalas, trikampio formos,

gr. k. 56 – 2 c.a., sk. 6,3 cm. Chr.: ?
 gr. k. 57 – 2 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: IX a.
 gr. k. 58 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: IX a.
 gr. k. 59 – 1 c.a., sk. 4,7 cm. Chr.: ?
 gr. k. 60 – 2 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 62 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.
 gr. k. 66 – 1 c.a., sk. 4 cm. Chr.: ?
 gr. k. 68 – 2 c.a., sk. 4 cm. Chr.: ?
 gr. k. 71 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 72 – 1 c.a., sk. 6,7 cm. Chr.: ?
 gr. k. 73 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 77 – 2 c.a., sk. 7,2 cm. Chr.: ?
 gr. k. 78 – 2 c.a., sk. 10 ir 9,5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 79–80 – 2 c.a. Chr.: IX a.
 gr. k. 83 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 84 – 2 c.a., sk. 4,3 cm. Chr.: VIII–IX a.
 gr. k. 85 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 90 – 1 c.a., sk. 7,3 cm. Chr.: ?
 gr. k. 91 – 1 c.a., sk. 6 cm. Chr.: VIII–IX a.
 gr. k. 92 – 2 c.a., sk. 7 ir 7,5 cm. Chr.: VIII–IX a.
 gr. k. 94 – 2 c.a., sk. 8 cm. Chr.: VIII–IX a.
 gr. k. 95 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 97 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 98 – 2 c.a., sk. 6,8 ir 7,2 cm. VDKM 1689:401. Chr.: ?
 gr. k. 99 – 2 c.a., sk. 6,1 ir 6 cm. Chr.: X–XI a.

1948–1951, 1956 m. tyrinėjimai

Griaustiniai kapai

gr. k. 7 – 2 c.a., sk. 4 cm. Chr.: ?
 gr. k. 10 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 11 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 14 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 15 – 1 c.a. Chr.: IX a.
 gr. k. 17 – 2 c.a. ir šono apkalas, trikampio formos. Chr.: XI a.
 gr. k. 18 – 1 c.a., sk. 4 cm. Chr.: ?
 gr. k. 21 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 23 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 27 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 28 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 29 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 31 – 1 c.a. Chr.: XI a.
 gr. k. 34 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 35 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 40 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 44 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 45 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 47 – 1 c.a. Chr.: ?
 perk. I, kv.25, gyl.20 cm – 1 c.a.
 gr. k. 50 – 2 c.a., sk. 9 ir 10 cm. Chr.: ?
 gr. k. 51 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 57 – 1 c.a., sk. 7,1 cm ir **profiliuotas** apkalas, aptrupėjęs (pav. 37:1). LNM AR 2:265. Chr.: ?
 gr. k. 78 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 89 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 95 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 96 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 99 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 101 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 102 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 104 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 105 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 107 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 108 – 2 c.a. ir **grandinėlis** fragm., ilg. 6,5 cm Chr.: ?
 gr. k. 111 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 113 – 2 c.a., sk. 7 cm. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 114 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 115 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 116 – 1 c.a. ir **grandinėlis** fragm. Chr.: ?
 gr. k. 117 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 118 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 119 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 121 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 122 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 123 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 124 – 2 c.a., sk. 8 cm. Chr.: IX–X a.
 gr. k. 126 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 127 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 128 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 139 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 161 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 162 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 163 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 164 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.
 gr. k. 165 – 3 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 166 – 2 c.a., sk. 9,5 cm. Chr.: ?
 gr. k. 167 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 168 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: IX a.
 gr. k. 169 – 1 c.a., sk. 7 cm. Chr.: ?
 gr. k. 170 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 174 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.
 gr. k. 187 – 1 c.a. su įkartelių eilėmis ribojamomis briaunelėmis ir **profiliuoto** „žalčiukų“ apkalo dalis, neornamentuota (pav. 34:8). LNM AR 2:1007. Chr.: XI a.
 gr. k. 236 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 237 – 2 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 238 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 240 – 1 c.a. Chr.: ?
 gr. k. 243 – 1 **profiliuotas** „žalčiukų“ f. apkalas, pakraščiaus ornamentuotas įkartelėmis, apatinė dalis papildomai išpušta iškilų spurgelių eilute. Ataugėlių viduryje įspaustų duobučių ribojami spurgeliai, o liemenėlio centre iškilus stambus spurgelis, apsuptas duobučių apskritimu, sudarė gėlių motyvą (pav. 36:3). LNM AR 2:1483. Chr.: XI–XII a.

Degintiniai kapai

dg. k. 1(1948 m.) – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.
 dg. k. 19 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
 dg. k. 59 – 2 c.a. Chr.: XI–XII a.
 dg. k. 143 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: X–XI a.
 dg. k. 152 – 1 c.a. Chr.: XI–XII a.
 dg. k. 182 – 1 c.a. Chr.: ?
 dg. k. 184 – 1 c.a. Chr.: ?
 dg. k. 195 – 2 c.a., sk. 7 cm. Chr.: XI–XII a.
 dg. k. 224 – 1 c.a., sk. 4,5 cm. Chr.: XI–XII a.
 dg. k. 225 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
 dg. k. 227 – 1 c.a., sk. 7 cm ir **profiliuotas** „aštuoniukės“ apkalas, į kurį įverta **grandinėle** (pav. 42:1). LNM AR 2:1409. Chr.: XI a.

Atsitiktiniai radiniai

1 tvirtinančios juostelės, puoštos grioveliais, fragm. Ir **1 profiliuoto** „žalčiukų“ apkalo 1 atšakelė (pav. 34:7). LNM AR 2:1671
1 profiliuotas „žalčiukų“ apkalas, ornamentuotas akytėmis (pav. 36:1). Ilg. 3 cm. LNM AR 2:1675

1 **profiluotas** „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas įkartėlėmis (pav. 34:9). Pl. 4,7 cm. LNM AR 2:1676

1 **profiluotas** „žalčiukų“ apkalas, pakraščiais puoštas įkartėlėmis. Atšakėlių viduryje įspaustos akutės. Liemenėlio centre 2 dvigubos įkartėlių eilutės suformuoja „X“ motyvą, dalijantį laukelį į 4 dalis, kurių kiekvienoje buvo po 3 duobutes (pav. 36:2). LNM AR 2:1674

perk. H, kv.26, g.35 cm – 1 c.a., apdegęs

perk. H, kv.27, g.35 cm – 1 c.a. ir **grandineles** fr.

perk. H, kv.28, g.25 cm – 1 c.a., sk. 4,5 cm

perk. I, kv.37, g.35 cm – 1 c.a.

plt. (pav. 37:1) 4, kv.A1 – 1 c.a.

32. **LAZDININKAI**, Kretingos r. 1 geriamojo ragų apkaustai: dg. k. 1 – 1 c.a. Chr.: XI a.

Šalt.: Baleniūnas P. 1940še, p.14.

33. **LIEPORIAI**, Šiaulių r. 3 geriamųjų ragų apkaustai: gr. k. 91 – 2 c.a., sk. 7,7 cm×0,4 cm (pav. 3:5, 6). Chr.: VII a. atsit.r. – 1 **juostos–rankenos** (?) dalis iš 3 plokštelių: a) apvalus strypelis, storėjantis į sujungimo pusę, ilg. 3,3 cm; b) pailga keturkampė juostelė su lietomis kilpelėmis abiejuose galuose. Puošta skersinių įkartėlių linijomis pakraščiais ir akučių eile viduryje, 6,7×1,2 cm dydžio; c) pailga, keturkampė juostelė, nulūžusi, buvusi sidabruota, 3,5×1,1 cm dydžio (pav. 52:2). ŠAM A–L :155. Chr.: IV–VII a.

Lit.: Salatkienė B. 1993, p.24, 29, pav. 3.

34. **LINKAIČIAI**, Joniškio r. 1 geriamojo ragų apkaustai: gr. k. 15 – 1 geriamojo ragų apkaustus sudarė: **smaigalio** apkaustas, vientisas, briaunota įmova. Taurelė 6,6 cm aukščio, baigėsi žiedeliu, sk. 2,2 cm ir apatine į vidų įgaubta kojele, sk. 4,3 cm (pav. 44:9). Viršutinis žiedelis puoštas 3 išilginiais grioveliais; ir **juostos–rankenos**, iš 3 plokštelių, kurios buvo puoštos raudonu emaliu su baltu vingiuotu ruoželiu viduryje (emalė geriau išlikusi tik ant vienos plokštelės). Juostos ilgis – 32 cm (pav. 51). ŠAM 76. Chr.: III–IV a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.33, 58; Michelbertas M. 1968, p.40, pav. 1; Moora H. 1938, p. 483, pav. 69:1; Nakaitė L. 1991, p.101, pav. 41:1; Puzinas J. 1983, p.89; Tarvydas B. 1933, p.4, 7, pav. 2; Амброз А.К. 1968, p.15; Корзухина Г.Ф. 1978, p. 82, pav. 30:2.

35. **LINKSMĖNAI (KURMAIČIAI)**, Joniškio r. 1 geriamojo ragų apkaustai:

atsitiktinių radinių, patekusių į ŠAM 1924 m. (?) kasant žvyrą ir ieškant senienų, žinomas 1 geriamojo ragų **smaigalio** apkaustas, taurelės formos, vientisas, su vienu diskeliu, sk. 2,3 cm bei labai neryškiu gunkleliu 0,7 cm virš kojelės. Taurelė devynbriaunė. Dirbinio aukštis 6,2 cm, angos skersmuo – 1,9 cm (pav. 44:7). ŠAM 222:8. Chr.: III–IV a. (?).

36. **LINKSMUČIAI**, Pakruojo r. 1 geriamojo ragų apkaustai: gr. k. 64 (84) – 1 c.a. Chr.: VII–XI a.

Šalt.: Kulikauskienė R. 1948š, p.85.

37. **MARVELĖ**, Kauno m. 1 geriamojo ragų apkaustai: gr. k. 420 – 1 c.a., ilg. 4 cm×0,4 cm. Chr.: senojo geležies amžiaus antroji pusė – viduriniojo geležies amžiaus pradžia.

Šalt.: Astrauskas A. 1993š, p.5, 84.

38. **MAUDŽIORIAI**, Kelmės r. 5 geriamųjų ragų apkaustai: gr. k. 1 – 2 **smaigalio** apkaustai, daugiakampės taurelės formos, vientisi (pav. 44:2) ir 2 **žalvarinės juostos**, kiekvieną jų sudarė po 3 plokšteles. Plokštelės puoštos raudonu emalio fonu, kurio viduryje – vingiuotos geltono ir baltos spalvos ruoželiai. Šių skardelių kampai baigiasi nedideliais atsišakojimais. Chr.: IV a.

suardyto kapo vietoje – 1 c.a., sk. 9,3 cm. Kiek žemiau prie rago buvo pritvirtintas **juostos** galas, kurios išliko tik apkalas šiam ragui pritvirtinti. Rago **šonai** puošti dviem pailgomis plokštelėmis, ornamentuotomis mažų iškilimų eilėmis, ilg. 8,5 cm, pl. 2,2 cm. Chr.: IV–V a.

suardyto kapo vietoje – 1 c.a. ir **platesnė** juosta, pl. 2 cm, puošta koncentrinė ratukų grupėmis. Viename šone per ragą ir skardelę perkalta **kilpelė** (rankenėlės likučiai–?) (pav. 22:2). Ties rago viduriu aplinkui prikalta siaura juostelė – **šono** apkalas. Chr.: V a.

gr. k. 265 – 1 c.a., sk. 7,3 cm, pl. 2 cm (pav. 4:5). Chr.: VIII a. Šalt.: Valatkienė L. 1983š.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.33, 49, 58; LLM, 1966, p.VIII, pav. 5–9; Michelbertas M. 1962, p. 41–42; Valatka V. 1984, p.14–16, pav. 9; Амброз А.К. 1968, p.15, pav. 1:5; Корзухина Г.Ф. 1978, p.82;

39. **NAUSODIS**, Plungės r. 2 geriamųjų ragų apkaustai: atsit.r. (perk. B) – 1 **juostinis a.** LNM AR 7:6.

atsit.r. (perk. A) – 1 c.a., sk. 7,9–8,2 cm, prie angos pritvirtintas siaura juoste, kurios viename gale buvo buvusios **profiluoto** apkalo – „žalčiukų“ ataugėlės (pav. 37:2) /Tyrinėjimų ataskaitoje radimo vieta nurodomas suardytas degintinis kapas – perk. B, kv.1/. LNM AR 7:20. Chr.: XI–XII a.

Šalt.: Kulikauskas P., Kulikauskienė R. 1949ša, p.14, 18.

40. **PAGRYBIS**, Šilalės r. 4 geriamųjų ragų apkaustai: gr. k. 85 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr. VI a.

gr. k. 184 – 1 c.a., sk. 7,8 cm. Chr.: V–VI a.

atsit.r. (perk. XV, kv.B7, g.25 cm) – 1 c.a., ilg. 3 cm.

atsit.r. (perk. XII, kv.A10, g.40 cm) – 1 **smaigalio** apkalas, taurelės formos, sudėtinis, pagamintas iš plonos metalinės skardelės, susuktos į tūtelę, vienu siaurėjančiu galu, ant kurio užmautos kelios geometrinių formų plokštelės. Apatinė dalis neišlikusi. Taurelės viršutinėje dalyje – 2 skylutės, per kurias buvo pervertas nitas, dirbinio pritvirtinimui prie rago. Aukštis – 5 cm (pav. 46:3; 49). LNM AR 552:261. Chr.: V–VI a.

Lit.: Vaitkunskienė L. 1995, p.137–138.

41. **PAEŽERĖ**, Šilalės r. 7 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 67 – 1 c.a. Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 76 – 1 **šono** plokštelė, 2,5 cm pločio, siaurėjančiais galais, prie rago šono pritvirtinta 4 cm toliau angos. Prie skardelės pritvirtinta **grandinė**, ilg. 29 cm. Chr.: VIII a.

gr. k. 80 – 1 c.a. VII–VIII a.

gr. k. 98 – 1 c.a., sk. 6–7 cm ir **grandinė**. Chr.: VIII a.

gr. k. 110 – 1 c.a. Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 112 – 1 c.a. ir **grandinė** liekanos. Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 113 – 1 c.a., sk. 8 cm ir **grandinė**. Chr.: VII–VIII a.

Šalt.: Tautavičius A. 1966ša;

Lit.: Tautavičius A. 1984, p.100, 115–116, pav. 9:6.

42. *PAILGOTIS*, Šilalės r. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 2 – 1 c.a. Chr.: VIII a.

Šalt.: Stankus J. 1989š, p.5, pav. 5–3.

43. *PALANGA I*, Kretingos r. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 16 – 1 c.a. Chr.: III a.

Lit.: Tautavičius A. 1968, p.133, 136.

44. *PALANGA*, Kretingos r. 179 geriamųjų ragų apkaustai:

Griautiniai kapai

gr. k. 4 – 1 c.a. Chr.: Xa.

gr. k. 6 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 7 – 2 c.a., sk. 6,1 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 8 – 2 c.a., sk. 6,4 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 11 – 2 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 12 – 1 c.a., sk. 5 cm. Chr.: IX–XI a.

gr. k. 13 – 1 c.a., sk. 7,2 cm. Chr.: X a.

gr. k. 15 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 17 – 1 c.a. Chr.: ?

gr. k. 20 – 2 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 21 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 22 – 2 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 23 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 31 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 34a – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 39 – 2 c.a., sk. 6,3 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 42 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 43 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 44 – 1 c.a. Chr.: ?

gr. k. 45 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 47 – 1 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 49 – 2 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: X a.

gr. k. 66 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 72 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 78a – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 79b – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 87 – 1 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 88 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 89 – 1 c.a. Chr.: ?

gr. k. 90 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 91 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 92 – 2 c.a., sk. 5 ir 5,5 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 96 – 1 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 97 – 2 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 98 – 1 c.a., sk. 6,2 cm. Chr.: Chr.: X a.

gr. k. 100 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 101 – 2 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 102 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 103 – 2 c.a., sk. 4 ir 4,5 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 104 – 2 c.a., sk. 5 ir 5,5 cm. Chr.: IX–Xa.

gr. k. 105 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 108 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 109 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 112 – 2 c.a., sk. 5,5 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 113 – 1 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 114b – 4 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 117 – 2 c.a., sk. 6 cm. Chr.: XI a.

gr. k. 118 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 118a – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 119 – 2 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 120 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 123 – 2 c.a. Chr.: IX a.

gr. k. 127a – 1 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 128 – 2 c.a., sk. 7 cm. Chr.: IX–XI a.

gr. k. 135 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 141 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 144 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 146 – 1 c.a. Chr.: XI a.

gr. k. 148 – 1 c.a., sk. 8 cm. Chr.: ?

gr. k. 149 – 2 c.a. Chr.: ?

gr. k. 151 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 156 – 2 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 159 – 2 c.a., sk. 5,5×6 cm. Chr.: X a.

gr. k. 160 – 2 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 162 – 1 c.a., sk. 5,5 cm. Chr.: X a.

gr. k. 164 – 2 c.a., sk. 8 cm. Chr.: X a.

gr. k. 195 – 1 c.a. Chr.: XI a.

gr. k. 236 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 243 – 2 c.a., sk. 7×8 cm. Chr.: VIII–IXa.

gr. k. 245 – 2 c.a., sk. 9 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 254 – 1 c.a. Chr.: XI a.

gr. k. 281 – 2 c.a., sk. 7 cm. Chr.: IX–X a.

gr. k. 306 – 2 c.a., sk. 4,5 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 307 – 2 c.a., sk. 4×4,5 cm. Chr.: ?

gr. k. 309 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 311 – 2 c.a., sk. 6 cm. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 312 – 2 c.a., sk. 4 cm. Chr.: X a.

gr. k. 313 – 2 c.a., sk. 6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 319 – 2 c.a., sk. 5 cm. Chr.: ?

gr. k. 321 – 2 c.a., sk. 6 cm. Chr.: XI a.

gr. k. 322 – 2 c.a., sk. 6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 323 – 1 c.a., sk. 7 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 331 – 1 c.a. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 334 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: VIII–IXa.

gr. k. 336 – 1 c.a. Chr.: ?

gr. k. 337 – 1 c.a., sk. 6×7 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 344 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 348 – 1 c.a. Chr.: IX–XI a.

gr. k. 349 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 351 – 1 c.a. Chr.: X a.

gr. k. 353 – 2 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 354 – 1 c.a. Chr.: IX–X a.

gr. k. 357–358 – 4 c.a., sk. 5,8×0,6 ir 5,5×0,7 cm. Chr.: IX a.

gr. k. 365 – 1 c.a., sk. 7×0,8 cm, ir šono plokštelės dengusios ragą iš vidaus ir išorės. Išlikęs 3,5 cm aukščio plokštelės fragmentas. **Tvirtinamoji** plokštele puošta lietu (?) pynutės ornamentu ir akutėmis (pav. 25:8). Chr.: IX–XI a.

Degintiniai kapai

dg. k. 34 – 1 c.a. Chr.: XIa.

dg. k. 63 – 1 c.a. Chr.: ?

dg. k. 73 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

dg. k. 137 – 2 šonų apkaustai. 1 – 3×5 cm, vienu platejančiu galu. 2 – likusi tik dalis. Chr.: XI–XIIa.

dg. k. 167 – 2 c.a., sk. 8 cm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 168 – 1 c.a. Chr.: XI a.

dg. k. 171 – 2 c.a. Chr.: XI a.

dg. k. 175 – 2 c.a. Chr.: XI a.

dg. k. 191 – 1 c.a. Chr.: ?

dg. k. 196 – 1 c.a., sk. 7 cm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 201 – 2 c.a. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 203a – 1 c.a. Chr.: ?
dg. k. 231 – 1 c.a. Chr.: XI a
dg. k. 248 – 1 c.a. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 252 – 1 c.a. Chr.: XI a.
dg. k. 256 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.
dg. k. 283 – 1 nekaustytas **smaigalys**, ilg. 10 cm. Chr.: XI–XII a.
dg. k. 289 – 1 nekaustytas **smaigalys**. Chr.:?
dg. k. 294 – 2 nekaustyti **smaigaliai**, ilg. 4,5 ir 5,8 cm. Chr.: XI a.
dg. k. 340 – 1 c.a. Chr.: XI a.
dg. k. 359 – 1 c.a., sk. 7 cm. Chr.: XI a.
atsit. r. – 1 c.a., sk. 6,6 cm.
atsit. r. – 1 c.a., sk. 5,5 cm.

Šalt.: Tautavičius A. 1961ša, 1961šb, 1962ša, 1962šb; Žul-kus V. 1987š;

Lit.: Tautavičius A. 1984, p.116.

45. PAPILĖ, Akmenės r. 2 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 1 – 1 c.a., sk. 10×9,5 cm. ŠAM I–A 95:3. 202:4. Chr.: VII–VIII a.

atsit. r. – 1 c.a., ilg. 6 cm. ŽMA s.i.6105.

Šalt.: Naudužas J. 1955š, p.8.

46. PARAGAUDIS, Šilalės r. 12 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 1 – 1 šono apkalas – trapecijos formos plokštelė, kuri nutrupėjusi, išlikusi tik vinučių vieta ir pažaliavusi vieta ant rago, 4,2×2,5 cm dydžio. ŽMA s.i. 18273. E. 14. Chr.: XI a.

gr. k. 15 – 1 juostinis a., 1×4,7 cm dydžio. Chr.: XI a.

gr. k. 31 – 1 šono apkalo fragmentai, sunykę. Chr.: X–XI a.

gr. k. 42 – 1 juostinis a. ir grandinė. Chr.: X–XI a.

gr. k. 51 – 1 c.a. ir grandinė. Chr.: IX–XII a.

gr. k. 53 – 1 šono apkalas, sidabruotas, 2×1,5 cm dydžio, ornamantuotas įkartėlėmis ir trikampiškais, bei grandinė – ŽMA s.i.18773. E.520. Chr.: X–XI a.

gr. k. 55 – 1 c.a., sk. 6,5×5,9 cm ir grandinė. Chr.: IX–XII a.

gr. k. 56 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 59 – 1 juostinis a., sidabruotas, apatinė dalis pjūkliškai iškarpyta, puoštas duobučių ir spurgelių eilutėmis. ŽMA s.i. 18849. E. 583 (pav. 17:3). Chr.: X–XI a.

atsit. r. (iš bandomosios perkasos už kelio) – 1 c.a., sk. 6,5 cm.

atsit. r. (kv.93) – 1 c.a.

atsit. r. (kv.96) – 1 juostinis a., 4,7×1,7 cm dydžio, palei pa-kraštį ornamentuotas 3 grioveliais.

Šalt.: Valatka V. 1972š.

47. PAŠILIAI, Panevėžio r. 1 geriamojo rago apkaustų fragmentai:

gr. k. 1 – plačios sidabrinės juostos fragmenteliai su juose išspausiais paukščių, gyvūnų, koncentrinų ratukų, puslankių su juos ribojančių spurgelių motyvais (pav. 21:1). Chr.: V–VI a.

Lit.: Kazakevičius V. 1981, p.87–88, pav. 6:3; Markelevičius J. 1977, p. 105; Nakaitė L. 1991, p.31.

48. PAŠUŠVYS, Kėdainių r. 1 geriamojo rago apkaustai:

Radimo aplinkybės neaiškios. Aptikti 1 geriamojo rago apkaustai, susidedantys iš 1 c.a., plataus sidabruoto rago apkausto, iškilų linijų suskirstyto į 9 laukelius (10–tas nutrupėjęs). Viršutinis lankelis be ornamento, 2 – spurgelių eilute, 3, 5, 7, 9 – krantinčių lašų motyvais, 4, 6, 8 – stilizuotomis raguočių galvų (?) motyvais. Rankenėlė susidedanti iš 5 plokštelių, puošta spaustine sidabro plokšte. Smaigalio apkaustas, tau-

relės f., vientisas (?), įmova briaunota. Siaurasis galas užsibai-gia 3 diskeliais, su juos skyrusiomis metalinėmis dvigubo nu-pjauto kūgio ištemptu viduriniu pakraščiu dalimis. Prie apati-nio dugno pritvirtinta sidabrinė plokštelė, pakraščiais ornamentuota išpaustų akučių eile. Į ją rėmėsi iš plokštelių centro einantys 5 lenkti spinduliai (pav. 16). Chr.: V–VI a.

Lit.: Puzinas J. 1983, p.142, pav. 71; LAB, 1961, p.350, pav. 257; LLM, 1958, pav. 356; LGPR, 1972, p.139, pav.14; Vait-kunskienė L. 1981, p. 70; Kazakevičius V. 1993, p.134–135; Nakaitė L. 1991, p.30; Andrzejowski J. 1991, p.34, 49, 59.

49. PAVIRVYTĖ–GUDAI, Akmenės r. 9 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 1 – 1 c.a., sk. 8,1 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 2 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

gr. k. 6 – 1 c.a., sk. 7,5 cm, su tvirtinančiomis profiliuotomis plokštelėmis (pav. 25:3). Chr.: X–XIa.

gr. k. 15 – 1 c.a., sk. 6,5 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 48 – 1 c.a., sk. 5,1 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 75 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 91 – 1 c.a. Chr.: X–XI a.

atsit. r. – 1 c.a.

atsit. r. – 1 c.a., geležinis, sk. 6 cm.

Šalt.: Cholodinska A. 1977š, 1978š, 1979š.

50. PERNARAVA, Kėdainių r. 2 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 53 – 1 c.a., sk. 7,5 cm. Chr.: V–VI a.

gr. k. 55 – 1 c.a., sk. 9,5×0,7 cm. Chr.: V–VI a.

Lit.: Rickevičiūtė K. 1990, p.87.

51. PLINKAIGALIS, Kėdainių r. 8 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 2 – 1 c.a., 6,5 cm. ir plačios sidabruotos angos juostos fragmentai, puošti spurgeliais. LNM AR 700:12, 13, 14, 15. Chr.: VI a.

gr. k. 50 – 2 tvirtinamosios juostelės, profiliuotos, prie rago pritvirtintos šiek tiek užlenkiant jas ant rago angos; puošnus apatinės rago šoninės dalies apkalas, 6,94 cm ilgio, į vieną galą plátėjantis, prie rago prikaltas vinutėmis, ornamentuotas išil-gai einančių akyčių ir taškučių eilėmis (pav. 29:2). LNM AR 700:202. Chr.: V–VI a.

gr. k. 54 – 1 c.a., sk. 8,74×7,15 cm; ir plataus metalinio angos apkalo dalys – 6 kiek deformuotos stačiakampės plokštelės, puoštos aktytėmis. Didžiausios išlikusios plokštelės dydis – 3,7×3 cm (pav. 22:1). Rago smaigalio apkalas, taurelės for-mos, sudėtinis, pagamintas iš plonos skardelės susuktos į tūtelę, vienu siaurėjančiu galu, ant kurio užmautos 2 plokšte-lės, sk. 3,72 ir 4,54 cm. Plokšteles skiria siaurajį tūtelės galą gaubiantis cilindriukas. Apatinė plokštelė ornamentuota pa-kraščiu einančia vingiuota linija, o jos dugnas puoštas centre susikertančiais spinduliais iš dvigubų pusmėnulių eilučių. To-kių motyvų eilutė puošia ir diskelio pakraščius. Apkalo aukš-tis – 7,69 cm (pav. 46:5). Visas ragas turėjo būti 20 cm. LNM AR 700:236. Chr.: V–VI a.

gr. k. 59 – 1 c.a., sidabruotas, sk. 6,9 cm, ir platus angos apkalas, sidabruotas, pl. 4,49 cm, ornamentuotas geometriniais ornamen-tu, iškilų išilginių linijų suskirstytas į 4 laukelius: 1 ir 4 laukelis – rumbuotais stulpeliais, 3 – vandens paukščio motyvais; IV – „X“ raidės formos motyvais (pav. 19:4). Išlikę rago pėdsakai lenkta linija siekia 27 cm. LNM AR 700:276. Chr.: V–VI a.

gr. k. 61 – 1 c.a., sk. 11,3 cm; ir platus angos apkaustas sidab-

ruotas, pl. 10,9 cm. Iškilų linijų suskirstytas į 13 juostelių, iš kurių 1, 5, 9, 13 (nuo viršaus) neornamentuotos; 2 puošta 2 eilėmis iškilų kvadratėlių; 3, 10, 12 – rumbuotais stulpeliais; 4 – keturkojų gyvūnų figūrėlėmis; 6 ir 8 – stilizuotas X formos motyvas; 7 – vandens paukščių figūrėlėmis; 11 – atvirksčios „S“ raidės motyvu (pav. 19:2). Rago **smaigalio** apkalas 9,6 cm, pagamintas iš plonos skardelės, susuktos į tūtelę siaurėjančiu galu, ant kurio užmautos kelios kūgio formos metalinės dalys bei 2 diskeliai, 4,62 ir 4,8 cm sk. Apatinės plokštelės dugnas ornamentuotas pakraščiu einančių smulkių akyčių ir trikampėlių eilutėmis. Viduryje yra keli koncentriniai ratai su pami trikampėlių (pav. 46:7). LNM AR 700:285. Chr.: V a.

gr. k. 64 – **1 smaigalio** apkalas, padarytas iš 7,09 cm pločio juostelės susuktos į tūtelę, platėjančiu vienu galu, kurio sk. 1,87 cm, perkaltu vinute. Ant apatiniojo galo žymūs buvusio diskelio pėdsakai (pav. 46:1). LNM AR 700:304. Chr.: V–VI a. gr. k. 80 – **1 c.a.**, sidabrinis, sk. 8 cm; ir **platus** angos apkaustas, sidabrinis, pl. 5,5 cm. Apkaustas iškilų linijų suskirstytas į 7 laukelius: 2 ir 5 ornamentuotas „S“ formos ornamentu; 3 ir 6 – rumbuotų stulpelių eilutėmis; 1, 4, 7 – neornamentuoti (pav. 22; 19:3). LNM AR 700:354. Chr.: V–VI a.

gr. k. 332 – **1 c.a.**, sidabrinis, sk. 9,6 cm; ir **platus** angos apkaustas, sidabrinis, aukštis 9 cm, ornamentuotas geometriniu ir gyvuliniu ornamentu. Plokštelė iškilų linijų padalinta į 9 laukelius, kurių 3, 5, 7 neornamentuoti; 1 – taškučių eile; 2 – išspaustom keturkojų gyvūnų figūrėlėmis; 4 – figūriniais stulpeliais; 6 – vandens paukščių figūrėlėmis; 8 – „S“ raidės formos ornamentu; 9 – trim eilėm taškučių (pav. 19:1). **Smaigalio** apkalas, taurelės formos, sudėtinis, iš išlietos tūtelės, aukštis 7,56 cm, su 3 apskritomis plokštelėmis siaurajame gale. Plačiausia jų – 3,43 cm (pav. 46:2). Chr.: V a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p. 33, 49, pav. 6:a, 11:a; Kazakevičius V. 1981; 1987; 1993, p.125–136; Lietuvių, 1987, p.127, pav. 25:1; Nakaitė L. 1991, p.32–33, pav. 9:1; Vaitkunskienė L. 1981a, p.19–20, pav. 4:1; 1987b; Казакевичюс В. 1984.

52. POCIAI, Šilutės r. 1 geriamojo rago apkaustai: dg. k. – **1 geriamojo rago apkalas**. Chr.: VIII–IX a.

Lit.: Puzinas J. 1983, p.601.

53. PRYŠMANČIAI, Kretingos r. be V.Nagevičiaus minimų kelių geriamųjų ragų apkalų, rasti dar 55 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 2 – **1 c.a.**, sk. 4,5 cm. Chr.: IX–XI a.

gr. k. 2 – **2 c.a.** (1958 m.). Chr.: X a.

gr. k. 5 – **1 c.a.**, sk. 7 cm. Chr.: X a.

gr. k. 6 – **3 c.a.**, sk. 6 ir 6 cm. Chr.:X–XIa.

gr. k. 20 – **2 c.a.**, sk. 6 cm×0,6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 21 – **2 c.a.**, sk. 7 cm×0,7 cm. Chr.: IXa.

gr. k. 22 – **2 c.a.**, sk. 4×5 cm. Chr.: IX–XIa.

gr. k. 24 – **1 c.a.**, sk. 6 cm×0,6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 25 – **2 c.a.**, sk. 6; 6×0,6 cm. Chr.: Xa.

gr. k. 26 – **1 c.a.** Chr.: IX a.

gr. k. 28 – **1 c.a.** Chr.: IX–XI a.

gr. k. 29 – **1 c.a.** Chr.: IX–XI a.

gr. k. 30 – **2 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 32 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 33 – **2 c.a.**, sk. 6,3 cm×0,6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 36 – **2 c.a.**, sk. 5 cm×0,6 cm. Chr.:Xa.

gr. k. 38 – **2 c.a.**, sk. 4,5 cm×0,6 cm. Chr.: X–XI a.

gr. k. 43 – **1 nekaustyta** rago **smaigalys**. Chr.: IX–XIa.

gr. k. 45 – **1 c.a.** Chr.: XI a.

gr. k. 46 – **1 c.a.**, sk. 7,8 cm×0,9 cm. Chr.: XI a.

gr. k. 47 – **1 c.a.**, sk. 7,7 cm×0,9 cm. Chr.:X–XIa.

gr. k. 59 – **2 juostiniai a.**, sk. 6,7 cm×0,7 cm. Chr.:X–XI a.

gr. k. 60 – **2 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 61 – **2 c.a.**, sk. 8 cm×1,2 cm. Chr.: X a.

gr. k. 63 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 64 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 65 – **1 c.a.**, sk. 6,5×0,6 cm. Chr.: IX–XI a.

gr. k. 66 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 71 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 72 – **2 c.a.** Chr.: IX a.

gr. k. 74 – **1 juostinis a.**, sk. 6,3 cm×0,9 cm

atsit.r.(pl. XII, kv. N–2) – **1 c.a.**, sk. 4,5×0,6 cm

atsit.r.(pl. XIII) – **1 c.a.**, sk. 4,5×5 cm×0,5 cm

atsit.r.(pl. XIV, kv.S–31) – **1 c.a.**

Šalt.: Kulikauskienė R. 1984š; 1986š; Kulikauskienė R., Jankauskas K. 1990š; Šimėnas V. 1985šb;

Lit.: Kulikauskienė R. 1988, p.23; Navickaitė O., 1961, p. 86; Nagevičius V. 1935, p.24.

54. PUODKALIAI, Skuodo r. 1 geriamojo rago apkaustai: atsit. r. (degintinių kapų teritorijoje) – **1 c.a.**, sk. 7,5–7×0,7 cm ir **profiluotas** „žalčiuku“ apkalas su **grandele** ragui pakabinėti. Profiliuotas apkalas 2,9×1,3 cm dydžio, aptrupėjęs. Išlikę rago fragm. Chr.: XI–XII a.

Šalt.: Zabiela G. 1987š.

55. RIKLIKAI, Anykščių r. 1 geriamojo rago angos apkaustai: pilk.VII, gr. k. A – **1 smaigalio** apkalas, vientisas, briaunotos taurelės formos. Siaurasis galas baigiasi diskeliu, sk. 2,6 cm. Taurelės angos sk. 1,8 cm. Apkalo aukštis 5 cm (pav. 44:6). LNM AR 499:31. Chr.: V a.

Lit.: Kazakevičius V. 1981, p.89; Tautavičius A. 1970, p.59; 1984, p.29.

56. RUBOKAI, Šilutės r. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 39 – **1 c.a.**, sidabruotas; **platus** sidabruotas angos apkaustas, iškilų linijų suskirstytas į 6 laukelius (6 – tas išlikęs fragmentiškai) ir dekoruotas geometriniu ir gyvuliniu ornamentu: 1 ir 4 – nepuošti; 2 ir 6 – puošti iškilais spurgeliais; 3 – lašelių formom; 5 – keturkojais gyvūnais (pav. 19:5). Chr.: V–VI a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.49–50; Bezenberger A. 1909, p.165, 183–193, pav. 141; Kazakevičius V. 1993, p.134–135; LAB, 1961, p.350, pav. 258; Lietuvių, 1987, pav. 25:2; LGPR, 1972, p.138, pav. 13; Nakaitė L. 1991, p.30, pav. 9:2; Peiser F. 1921, p.183; Puzinas J. 1983, p.580, pav. 27; Vaitkunskienė L. 1987b; Vaškevičiūtė I. 1978, p.25.

57. RUKUIŽIAI II, Joniškio r. 1 geriamojo rago apkaustai: atsit. r. – **1 c.a.**

Šalt.: Dakanis B. 1985š, p.24.

58. SAUGINIAI, Šiaulių r. 1 geriamojo rago apkaustai:

atsit. r. (plt. XII) – **1 c.a.** Chr.: V–VI a.

Lit.: Merkevičius A. 1984, p.59.

59. SEREDŽIUS, Jurbarko r. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 50 – **1 c.a.** Chr.: III–IV a.

Lit.: Michelbertas.M. 1986, p.183.

60. SIRAIČIAI, Telšių r. 17 geriamųjų ragų apkaustai: dg. k. 1 – **1 c.a.** ir **profiluotas** „žalčiukų“ apkalas; išlikę rago fragmentai (pav. 37:3); tarp metalinių apkaustų pastebėta medienos pėdsakų – rago angos medinio kamščio (?) liekanos. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 3 – **1 c.a.**, išlikę rago fragmentai. Chr.: X–XIII a.

dg. k. 6 – **1 tvirtinamoji** plokštelė, briaunota, 1,9×1,7 cm dydžio, su išlikusiais rago fragmentais. ŽMA 7443. Chr.: X–XIII a.

dg. k. 11 – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, nulūžęs, ornamentuotas įkartėlėmis, 2,8×2,2 cm dydžio (pav. 34:2). ŽMA 7501. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 12 – **1 c.a.**, ilg. 5,2 cm. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 13 – **2 c.a.**, sk. 8,4×7 cm ir 8,6×7,3 cm ir **2 šono** apkalai–plokštelės. Išlikę rago fragmentai, t.p. ir medžio liekanos vieno rago viduje (medinio kamščio (?) liekanos). ŽMA 7663, 7664. Chr.: XI–XII a.

dg. k. 17 – **1 c.a.**, sk. 7,4 × 6,9 cm, su rago fragmentais. Chr.: XI–XII a.

gr. k. 18 – **2 c.a.**, sk. 6,1 × 5,5 cm ir **grandinė**lė, ilg. 24 cm, matyt, buvusi pritvirtinta prie vieno iš ragų. Chr.: XI–XIII a. pr.

dg. k. 20 – **1 c.a.**, sk. 6,4 × 6,6 cm. Chr.: X–XIII a.

atsit. r. (II perk., kv. 5–10, velėna) – **1 c.a.**, ilg. 6,2 cm.×0,8 cm.

atsit. r. (II perk., kv.A7, g.15 cm) – **1 c.a.**, sk. 6,3 cm.×0,9 cm ir **profiluotas** „žalčiukų“ apkalas, ornamentuotas spurgeliais (pav. 34:3). ŽMA 7348. Chr.: XI–XII a.

atsit. r. (III perk., kv. D.13, g. 40 cm) – **1 profiliuotas** „žalčiukų“ apkalas, ornamentuotas skrituliukais, 2,5×2,6 cm (pav. 34:1). ŽMA 7374. Chr.: XI–XII a.

atsit. r. (II perk., kv. M7) – **1 c.a.**

atsit. r. (IV perk., kv.A1, g.20 cm) – **1 šono** apkalas, nulūžęs, netaisyklingos keturkampės formos, 3×2,5 cm dydžio, kiek gaubtas. Viduje išlikę rago pėdsakų.

atsit. r. (IX perk., kv.14, g.50 cm) – **1 c.a.**

Šalt.: Valatka V. 1956š;

Lit.: Butėnienė E. 1959, p.161, 162, 174, 176.

61. SKĖRIAI, Mažeikių r. 1 geriamojo rago apkaustai: V.Nagevičius tarp IX–XIII a. dirbinių paminėjo **1 geriamojo rago** apkaustą.

Lit.: Nagevičius V. 1935, p.108.

62. SLENGIŲ kap., Klaipėdos r. 2 geriamųjų ragų apkaustai:

dg. k. XXIV – **1 c.a.**, sk. 8 cm. Chr.: XI–XII a.

atsit.r. (perk. 4) – **1 c.a.**, sk. 7 cm.

Šalt.: Žulkus V. 1977š, p.10, 61.

63. STUNGIAI, Joniščio r. 3 geriamųjų ragų apkalai:

gr. k. 2 – **1 c.a.**, sk. 7 cm, su išlikusiais medienos pėdsakais (medinio dangtelio (?) liekanos). Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 15 – **1 c.a.**, sk. 6,2 cm (pav. 9:6). Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 16 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

Šalt.: Dakanis B. 1985š; Vaškevičiūtė I. 1986š.

64. ŠUKIONYS, Pakruojo r. 3 geriamųjų ragų apkalai:

gr. k. 4 – **1 c.a.**, sk. 5 cm. Chr.:VIII–IX a.

gr. k. 88 – **1 c.a.** Chr.: VIII–IX a.

atsit.r. (perk. XXX, kv.A,B–15) – **1 c.a.**

Šalt.: Šimėnas V.1988š; Vaškevičiūtė I. 1989š.

65. TAURAPILIS, Utenos r. 1 geriamojo rago apkaustai: pilk.5, gr. k. 1 – 1 rago apkaustus sudarė **1 c.a.**, sidabrinis, sk. 7,5 cm; **platus** sidabrinis angos apkaustas (apatinė dalis neišlikusi), 4,5 cm pločio. Juostos apatinis kraštas puoštas akučių eile. Tokių pat akučių vertikalus stulpelis puošė ir dalį viršutinės apkausto plokštumos. Likusi dalis suskirstyta įspaustais 3×3 cm dydžio keturkampiais, kuriuos kerta 2 įstrižainės, nuo kurių atsiskiria spiralinės linijos. **Rankenėlė** sudaryta iš 3 sidabrinų 5,6–6,5 cm ilgio vamzdelių, užvertų ant pintos juostelės. **Smaigalio** apkalas – 2,8 cm ilgio sidabrinės skardos vamzdelis, 1,2 ir 1,6 cm. skersmens angomis (pav. 22:3). LNM 540:21. Chr.: V–VI a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.49; LGPR, 1972, p.140; Tautavičius A. 1981, p.22–23, 29–30, pav. 31–32; Vaitkunskienė L. 1981, p.70, pav. XII.

66. TRŪBAKIAI, Skuodo r. 1 geriamojo rago apkaustas: atsit. r. (iš kv.5A–B išmestose žemėse) – **1 c.a.** fragmentas. Šalt.: Zabiela G. 1996š, p.39–40, pav. 32:5.

67. UPYNA, Šilalės r. 3 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 7 – **1 c.a.**, sk. 7 cm ir ties juo rasta **grandelė** bei sunykusios **grandinė**lės dalis. Chr.: X–XI a.

gr. k. 44 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

gr. k. 79 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a.

Šalt.: Tautavičius A. 1966šb.

Lit.: Tautavičius A. 1984, p.115.

68. UŽPELKIAI, Kretingos r. 8 geriamųjų ragų apkaustai:

gr. k. 24 – **1 c.a.** Chr.: III a. pab. – V a. pr.

gr. k. 40 – **2 c.a.**, sk. 4,5–5,5 cm ir 5,4–6,4 cm. Vieno iš jų tvirtinimo plokštelę puošia 2 grioveliai. Chr.: V a.

gr. k. 41 – **1 c.a.**, sk. 4,6 cm. Chr.: V a.

gr. k. 50 – **1 c.a.** Chr.: V–VI a.

gr. k. 78 – **1 c.a.** Chr.: V–VI a.

atsit. r. (plt. X., kv.A–3, g.31 cm) – **1 c.a.**, sk. 6 cm.

atsit. r. (plt. X, kv.E–7, g.57 cm) – **1 tvirtinamoji** juostelė.

Šalt.: Bliujienė A. 1987ša, 1990š, 1991š.

69. VERŠVAI, Kauno m. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 110 – **1 smaigalio** apkaustas. Dirbinio aukštis – 7,3 cm. Pagamintas iš tūtelės vienu siaurėjančiu galu, ant kurio užmautas dvigubas diskelis bei profiliuota į apačią siaurėjančio gumbelio pavidalo metalinė dalis (pav. 47). VDKM 1590:466. Chr.: V–VI a.

Šalt.: Baleniūnas P. 1939š;

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.100.

70. VĖŽAIČIAI, Šilutės r. Šilutės muziejuje saugomi keli rago angos apkaustai. Chr.:VIII–IX a.

Lit.: Puzinas J. 1983, p.453.

71. VIDGIRIAI, Šilutės r. 1 geriamojo rago apkaustai:

gr. k. 30 – **1 platus** angos apkaustas, sidabrinis (apatinė dalis neišlikusi), 4 cm pločio, iškilųjų linijų suskirstytas į 2 laukelius, kurių vienas puoštas stilizuotos „S“ raidės formos motyvu, kitas – rumbuotais vertikaliais stulpeliais. Chr.: V–VI a.

Lit.: Šimėnas V. 1990, p.104.

72. VILKIAUTINIS, Varėnos r. 1 geriamojo rago apkaustai: pilk.20, gr. k. – 1 rago apkaustai, kuriuos sudarė **c.a.** ir **smai-**

galio apkaustas taurelės formos, vientisas, dvylikabraune įmova, aukštis – 6 cm, diskeliai – 2 ir 3 cm sk. Išlikusi sidabrinė siaurėjančiu vienu galu tūtelė, kuri puošė ragą šiek tiek aukščiau smaigalio apkausto. Tūtelės ilgis – 1,7 cm, skersmuo plačiau gale – 2×2,5 cm (pav. 44:5). PMA IV/168:23, 23. Chr.: V–VI a.

Lit.: Andrzejowski J. 1991, p.33, 49; Krukowski S. 1913, p. 13, pav. 1:7, 2:6; Kulikauskas P. 1977, p.100, pav. 12:7; Tautavičius A. 1981, p.29.

73. VILKŲ KAMPAS., Šilutės r. 5 geriamųjų ragų apkaustai: dg. k. 1 – **1 c.a.**, sk. 6 cm, su rago pėdsakais. Chr.: VIII a. dg. k. 3 – **1 c.a.**, sk. 6 cm, su rago pėdsakais. Chr.: VIII a. dg. k. 4 – **1 c.a.**, sk. 7,5 cm, su rago pėdsakais. Chr.: VIII a. gr. k. 6 – **1 c.a.**, sk. 7 cm su odos liekanomis viduje. Chr.: VIII a. atsit.r. (perk. 5, g.1–20 cm) – **1 c.a.**, sk. 6 cm, su rago pėdsakais. Šalt.: Nakaitė L. 1968š.

Lit.: Nakaitė L. 1970, p.49, 72–73; Puzinas J. 1983, p.583–584.

74. ŽAŠINAS, Šilalės r. 9 geriamųjų ragų apkalai: gr. k. 13 – **1 c.a.**, ilg. 6 cm. Chr.: X–XI a. gr. k. 25 – **1 c.a.**, sk. 8 cm, su rago liekanom. Chr.:X–XII a. gr. k. 65 – **1 c.a.** Chr.: X–XI a. gr. k. 78 – **1 c.a.**, ilg. 9 cm. Chr.:X–XII a. gr. k. 79 – **1 c.a.**, sk. 7,5 cm. Chr.: X–XI a. gr. k. 82 – **1 šono** apkalai – 4 pailgos skardelės, ilg. 6–13 cm, pl. 1,5–2 cm. Ties rago anga perverta 5×2,5 cm dydžio pasidaruota (?) skardelė. Ją kartu su ragų pėdsakais **grandelė**, ant kurios užmautas kaulo karoliukas, sk. 0,5 cm (pav. 27). Rago ilgis 14 cm, angos sk. 6,5 cm. Chr.: X–XI a. gr. k. 124. – **1 c.a.** ir **grandinė**, ilg. 20 cm. Chr.: X–XI a. gr. k. 135 – **1 tvirtinanti** juostelė, 1,2×0,8 cm dydžio. Į ją įverta **grandelė**, kurios pagalba galėjo būti pritvirtinta grandinė. Chr.: XI a.

atsit.r. (plt. XVI, kv.A–6, gyl.25 cm) – **1 c.a.**

Šalt.: Vaitkunskienė L. 1976š, 1977š, 1978š, 1979š.

Lit.: Vaitkunskienė L. 1981b, p.70, pav. 13.

75. ŽVILIAI, Šilalės r. 17 geriamųjų ragų apkaustų: gr. k. 35 – **1 c.a.**, paviršius puoštas pailgų spurgelių 2 eilutėmis. Chr.: IV a. gr. k. 143B – **1 c.a.**, sk. 7 cm. Šone – **kilputė** (grandinės (?) liekanos). **Smaigalio** apkaustas – taurelės formos, vientisas, įmova briaunotu paviršiumi, užsibaigianti 2,2 ir 1,5 cm skersmens diskeliais. Apkalo aukštis 4,8 cm (pav. 44:4). Chr.: V–VIa. gr. k. 160 – **1 c.a.**, sk. 7,5 cm ir **rankenėlė** puošusių apkalėlių

stačiakampio f., ornamentuotų skersinių brūkšnelių grupėmis, prastai išlikę fragmentai. Išlikę ir 2 dvigubi pailgi apkalėliai, juostelės pavidalo, kurių vienas pritaikytas įkabinti į grandelę. Prie vieno jų išlikę odinės 1,5 cm pločio juostelės likučiai. Ta apkalėlio dalis, kuri „apkabina“ juostelę, puošta 2 grioveliais, o priešakinė jo pusė puošta įspausiais ratukais, perskiriant 2 gupėmis brūkšnelių. Kiekvieno ratuko centre – po vinutę, skirtą apkalo pritvirtinimui prie odos (pav. 52:1). Chr.: VIII a.

gr. k. 167 – **1 c.a.**, sk. 6,5 cm ir **grandinė**, ilg. 15,5 cm, prie rago angos prikabinta 1,8 cm skersmens grandelės pagalba. Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 171 – **1 c.a.** Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 172 – **1 c.a.**, sk. 7,5 cm ir **grandelė**, perverta per rago kraštą (grandinės liekanos – ?). Chr.: VIII–IX a.

gr. k. 174 – **1 c.a.**, sk. 7,5 cm. Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 176 – **1 c.a.** Ties juo, 15 cm toliau (lyg rago smaigalio vietoje) rastos 2 įvijėlės ir grandinės fragmentai (rago **juostos** liekanos – ?). Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 196 – **1 c.a.**, sk. 7×6,3 cm. Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 197 – **1 c.a.**, sk. 6 cm ir **šono** apkalas – trikampė plokštelė, kurios pagrindą prispaudė prie rago cilindrinis apkalas. Pagrindo pl. 5 cm, plokštelės aukštis – 3 cm. Žemiau jos ragas puoštas 2 lygiagretėmis virvutėmis. Jos apjuosė visą ragą ir plokštelę (pav. 25:11). Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 206 – **1 c.a.** Chr.: VIII a.

gr. k. 209 – **1 c.a.** Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 211 – **1 c.a.** Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 213 – **1 c.a.** Chr.: VIII a.

gr. k. 217 – **1 c.a.** Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 250 – **1 c.a.**, sk. 7 cm ir **grandelė**, perverta per rago kraštą (grandinės liekanos ?). Chr.: VII–VIII a.

gr. k. 254 – **1 c.a.** ir **grandinės** liekanos. Chr.: VII–VIII a.

Šalt.: Vaitkunskienė L. 1983š, 1985š, 1986š, 1987š, 1988š.

RADINIAI IŠ NEAIŠKIŲ VIETŲ:

1 c.a., ilg. 5,2, pl. 0,7 cm – ŽAM s.i.124. Arch. 65;

1 c.a., sk. 7,4 cm – perdavė pilietis Lapinskis 1940 (Lekemės km., Plungės vls). ŽMA s.i.2103;

1 c.a., sk. 8 cm – perdavė pilietis Lapinskis 1940 (Lekemės km., Plungės vls). ŽMA s.i.4477;

1 briaunotas a., sk. 6,8 cm, perdavė pilietis Lapinskis 1940 (Lekemės km., Plungės vls). ŽMA s.i.4490;

1 c.a., sk. 6,9×7×0,8 cm – Skuodo r., Aleksandrijos apyl., Jėdžiotų km. ŽMA s.i. 1831.

LITERATŪRA

Almgren O., Nerman B., 1914 – Die ältere Eisenzeit Gotlands. Stockholm. 1914. T. 1.

Almgren O., Nerman B., 1923 – Die ältere Eisenzeit Gotlands. Stockholm. 1923. T. 2.

Andrzejowski J., 1991 – Okucia rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej // MSW. Warszawa, 1991. T. 6, p.1–121.

Andrzejowski J., 1995 – Ciekawe materiały z okresu rzymskiego znalezione w Czuprynowie w woj. białostockim // Studia archaeologica et historica Georgio Kolendo ab amicis et discipulis dicata. Warszawa, 1995, p. 35–46.

Astrauskas A., 1993š – Marvelės kapinyno 1993 m. tyrinėjimų ataskaita. I dalis // LII R F1 Nr. 2213.

Baleniūnas P., 1939š – Veršvų kapinyno tyrinėjimo ataskaita. 1939 // LII R F1 Nr. 400.

- Baleniūnas P., 1940ša – Genčių kapinyno (Kretingos apsk. ir valsč.) 1940 m. kasinėjimų dienynas // LII R F1 Nr. 979.
- Baleniūnas P., 1940šb – Godelių, Plungės r., Šateikių apyl., 1940 m. rugsėjo 9–12 d. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 954.
- Baleniūnas P., 1940šc – Jazdų kapinyno (Kretingos apsk. ir valsč.) 1940 m. kasinėjimų dienynas // LII R F1 Nr. 978.
- Baleniūnas P., 1940šd – Lavių kapinyno (Kretingos r.) 1940 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 761.
- Baleniūnas P., 1940še – Lazdininkų, Kretingos r., kapinyno 1940 m. tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 245.
- Baleniūnas P., 1941ša – Dimitravo kapinyno tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 767.
- Baleniūnas P., 1941šb – Kiauleikių (Kretingos r., Rūdaičių apyl.) kapinyno 1941 m. kasinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 605.
- Balys J., 1948 – Lietuvių tautosakos skaitymai. Tübingen, 1948. 2 dalis.
- Basanavičius J., 1898 – Lietuviškai–trakiškos studijos. Shenandoah, 1898.
- Basanavičius J., 1900 – Grovo Kyburg'o kelionė Lietuvona 1397 m. Plymouth, 1900.
- Basanavičius J., 1970 – Apie vėles ir nekrokultą senovės lietuvių // Rinkiniai raštai. Vilnius, 1970, p.272–356.
- Bebre V., 1996 – Ornamentėto dzeramo ragu atradumi Latvijā 8. – 12. gs. // AE. 1996. T. 18, p.43–48.
- Beresnevičius G., 1994 – Vakarų baltų (prūsų) religijų istorijos bruožai nuo žalvario amžiaus iki Christburgo sutarties // Senovės baltų kultūra. Prūsijos kultūra. Vilnius, 1994, p.167–183.
- Bezenberger A., 1909 – Gräberfeld bei Rubocken / / Sb.Prussia. Königsberg. 1909, Bd. 22, p.148–193.
- Bitner–Wróblewska A., 1991 – Between Scania and Samland. From Studies of Stylistic Links in the Baltic Basin during the Early Migration Period // Fornvännen. 1991, T. 86, p.225–241.
- Bitner–Wróblewska A., 1992 – The Southeastern Baltic Zone and Scandinavia in the Early Migration Period // Barbaricum, 1992, p. 225–241.
- Bliujienė A., 1987ša – Užpelkių plokštinio kapinyno (Kretingos r.) 1987 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1312.
- Bliujienė A., 1987šb – 1987 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Plungės rajonuose ataskaita // LII R F1 Nr. 1539.
- Bliujienė A., 1989š – 1989 metų žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Klaipėdos, Kretingos, Šilutės, Plungės rajonuose ataskaita // LII R F1 Nr. 1553.
- Bliujienė A., 1990š – Užpelkių plokštinio kapinyno (Kretingos r.) 1990 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1758.
- Bliujienė A., 1991š – Užpelkių plokštinio kapinyno (Kretingos r.) 1991 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1828.
- Butėnienė E., 1959 – Siraičių X–XIIa. senkapis // ILKI. Vilnius, 1959. T.2, p.159–176.
- Butėnienė E., 1964 – Lavių kapinyno laidosena // MADA. Vilnius, 1964. T.1(16), p.83–99.
- Caune A., 1987 – Jaunsaules Siliņu kapulauks // AE, 1987. T. 15, p. 45–55.
- Cholodinska A., 1973š – Kukių kapinyno, Mažeikių r., tyrinėjimai 1973 metais // LII R F1 Nr. 387.
- Cholodinska A., 1975š – Kivylių senkapio (Akmenės r.) 1975 metų tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 500.
- Cholodinska A., 1977š – Pavirvytės, Akmenės r., senkapio 1977 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 600.
- Cholodinska A., 1978š – Pavirvytės, Akmenės r., senkapio 1978 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 683.
- Cholodinska A., 1979š – Pavirvytės–Gudų, Akmenės r., senkapio 1979 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.792.
- Dakanis B., 1983š – Klaišių (Truikinių) senkapio (Skuodo r.) žvalgomicieji archeologiniai tyrinėjimai 1983 m. // LII R F1 Nr. 1143.
- Dakanis B., 1985š – Dakanis B. Stungių kapinyno (Joniškio r.) 1985 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1243.
- Daukantas S., 1993 – Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Vilnius, 1993.
- Dundulienė P., 1984 – Rago dirbiniai ir jų puošyba / / KB. 1984, Nr.10, p.61–64.
- Dundulienė P., 1990 – Senovės lietuvių mitologija ir religija, Vilnius, 1990.
- Engel C., 1931 – Zur Vorgeschichte der Kurischen Nehrung // Mannus. Ergänzungsb. Zeitschrift für Vorgeschichte 1931. 8. Bericht über die zehnte Tagung für Vorgeschichte. Königsberg, 24 Juli bis 2 August 1931.
- Gaerte W., 1929 – Urgeschichte Ostpreussens. Königsberg, 1929.
- Gimbutienė M., 1985 – Baltai priešistoriniais laikais. Vilnius, 1985.
- Greimas J., 1990 – Tautos praeities beiškant. Vilnius–Chicago, 1990.
- Informator, 1973 – Informator archeologiczny. Badania za rok 1972. Warszawa, 1973.
- Jablonskis I., 1983š – Kretingos m. senkapio Nr.I tyrinėjimai // LII R F1 Nr. 1056.
- Jażdżewski K., 1981 – Pradzieje Europy Środkowej. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1981.
- Kazakevičius V., 1981 – Unikalus V a. pab. geriamasis ragas iš Plinkaigalio (Kėdainių r.) kapinyno // MADA. Vilnius, 1981. T.3 (76), p.81–91.
- Kazakevičius V., 1982 – Didžiojo tautų kraustymosi atspindžiai // MG, 1982. Nr.8, p.30–31.
- Kazakevičius V., 1987 – Motif of Animal Decorative Patterns of Bindings of the 5th–6th Century Drinking Horns from Plinkaigalis burial ground (Lithuania) // Finskt Museum. 1987, p.45–63.
- Kazakevičius V., 1993 – Plinkaigalio kapinynas // LA. Vilnius, 1993. T.10.
- Kazakevičius V., 1994 – Kalniškių kapinyno tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais // ATL 1992 ir 1993 metais. Vilnius, 1994, p.154–158.
- Kazakevičius V., 1996a – IX–XIII a. baltų kalavijai. Vilnius, 1996.
- Kraštas, 1983 – Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.). Vilnius, 1983.
- Kraszewski J.I., 1847 – Litwa. Starożytnie dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania i t.d. Warszawa, 1847. T.1.
- Krukowski S., 1913 – Cmentarz ciałopalny bez popielnic w Wysokiem (pow. Sejneński) // Światowit.1913. T. 11, p.1–13.
- Kulikauskas P., 1959 – Naujas archeologinis paminklas Užnemunėje (V–VII a. jotvingių senkapis Krikštonyse, Lazdijų r.) // MADA. Vilnius, 1959. T.1(16), p.74–76.

- Kulikauskas P., 1977 – Vilkiautinio pilkapynas ir jo tyrinėjimai // Istorija. 1977. T.17, sąs.2, p.83–104.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1948š – LTSR MA LII archeologinės ekspedicijos, įvykusios nuo 1948 m. liepos mėn. 20 d. iki rugpjūčio mėn. 26 d. dienoraštis // LII R F1 Nr.1.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1949ša – Nausodis, Plungės vls. ir aps. Vėlyvojo geležies amžiaus kapinyno (Plungės r.) tyrinėjimų dienoraštis. Tyrinėjimai vykdyti 1949 m. rugsėjo 10–17 d. // LII R F1 Nr. 5.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1949šb – Laiviai. 1949 m. tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 6.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1950š – Laiviai, Salantų vls. Kretingos apl. 1950 m. tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 7.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1951š – Laivių kapinyno (Salantų r.) 1951 m. archeologinių tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 8.
- Kulikauskas P., Kulikauskienė R., 1966š – Girkalių (Kretingos apyl., Klaipėdos r.) 1966 m. plokštinio kapinyno tyrinėjimai // LII R F1 Nr. 263.
- Kulikauskienė R., 1948š – Kulikauskienė R. Linksmučių (Pakruojo vls., Šiaulių aps.) kapinyno 1948 m. tyrinėjimų duomenys // LII R F1 Nr. 2.
- Kulikauskienė R., 1984š – Pryšmančių I kapinyno, Kretingos rajono 1984 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1163.
- Kulikauskienė R., 1986š – Pryšmančių kapinyno 1986 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1613.
- Kulikauskienė R., 1988 – Mūsų protėvių laidosena (Pryšmančių kapinyno, Kretingos r., VII–XIa. duomenimis) // MG. Nr.11, p.22–23.
- Kulikauskienė R., Jankauskas K., 1990š – Pryšmančių I kapinyno (Kretingos r.) 1990 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1700.
- Lasicckis J., 1969 – Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. Vilnius, 1969.
- Liszló G., 1971 – Steppenvölker und Germanen. Kunst der Völkerwanderungszeit. Berlin, 1971.
- LAB, 1961 – Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius, 1961.
- LAP, 1968 – Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VIIc. kapinynai. Vilnius, 1968.
- Latvijas, 1974 – Latvijas PSR archeoloģija. Rīga, 1974.
- Lietuvių, 1987 – Lietuvių etnogenėzė. Vilnius, 1987.
- Lietuvininkų, 1995 – Lietuvininkų kraštas. Klaipėda, 1995.
- LGPR, 1972 – Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I–XIII a. Vilnius, 1972.
- LLM – Lietuvių liaudies menas. Senovės lietuvių papuošalai. Vilnius, 1958. T. 1; 1966. T. 2.
- Markelevičius J., 1977 – Pašilių (Panevėžio r.) pilkapio ir kapinyno bandomieji kasinėjimai 1975 m. // ATL 1974 ir 1975 metais. Vilnius, 1977, p.105.
- Merkevičius A., 1983š – Genčių km. I kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1983 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1082.
- Merkevičius A., 1984š – Genčių km. I kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1984 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1137.
- Merkevičius A., 1984 – Sauginių plokštinis kapinynas // LA. 1984, T.3, p.41–63.
- Merkevičius A., 1985š – Genčių km. I kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1985 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1192.
- Merkevičius A., 1986š – Genčių km. I kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1986 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1264.
- Merkevičius A., 1987š – Genčių km. I kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1987 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1303.
- Michelbertas M., 1968 – Emaliuotos juostos Lietuvoje // MADA. Vilnius, 1968. T.2(27), p.37–46.
- Michelbertas M., 1982 – Gintarų kapinyno tyrimai // ATL 1980 ir 1981 metais. Vilnius, 1982, p.37–39.
- Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.
- Moor H., 1938 – Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr. Tartu, 1938. Bd. 2.
- Nagevičius V., 1935 – Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra VIII–XIII a. Kaunas, 1935.
- Nakaitė L., 1956š – Laivių kapinyno, Kretingos r., 1956 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 759.
- Nakaitė L., 1967š – Jurgaičių kapinyno, Šilutės r., 1967 metų tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 268.
- Nakaitė L., 1968š – Vilų Kampo tyrinėjimų ataskaita (Šilutės r.) 1968 m. // LII R F1 Nr. 355.
- Nakaitė L., 1970 – Šilutės r. Vilų Kampo kaimo „Kapų kalno“ tyrinėjimai // MADA. Vilnius, 1970. T.3(34), p.43–56.
- Nakaitė L., 1972 – Jurgaičių kapinyno VII–VIII a. kapai // MADA. Vilnius, 1972. T.4 (41), p.101–121.
- Nakaitė L., 1991 – Žalvariniai senolių laiškai. Vilnius, 1991.
- Narbutas T., 1992 – Lietuvių tautos istorija. Vilnius, 1992. T.1.
- Naudužas J., 1955š – Akmenės r. Papilės apyl. archeologinių paminklų 1955 m. tyrinėjimų dienoraštis // LII R F1 Nr. 32.
- Navickaitė O., 1961 – Plokštinių kapinynų tyrinėjimai Lietuvoje 1948–1959 // ILKI. Vilnius. T. 3, p. 66–100.
- Okulicz – Kozaryn Ł., 1983 – Życie codzienne Prusów i Jacwięgów w wiekach średnich (IX–XIII w.). Warszawa, 1983.
- Peiser F., 1921 – Die Trinkhörn–Rändel des Prussia Museum // Festschrift Adalbert Bezenberger zum 14. April 1921. Göttingen, 1921, p.114–120.
- Petrulienė A., 1995 – Barinės senkapis // LA. Vilnius, 1995. T.11, p. 47–72.
- Puzinas J., 1983 – Rinktiniai raštai. Chicago, 1983. T.1.
- Radzvilovaitė E., 1969š – Kašučių, Kretingos r., 1969 m. kapinyno tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 324.
- Ragas, 1971 – Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1971. T.3, p.20.
- Rickevičiūtė K., 1990 – Pernaravos kapinyno tyrinėjimai // ATL 1988 ir 1989 metais. Vilnius, 1990, p.86–89.
- Salatkienė B., 1993 – Žemaičių karių kapai V–VII a. po Kr. Lieporių kapinyne // Mūsų kraštas. 1993. T. 2(3), p.21–29.
- Stankus J., 1983š – Genčių II kapinyno, Kurmaičių apyl., Kretingos r., 1983 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1102.
- Stankus J., 1989š – Pailgočio kapinyno (Šilalės r.) 1989 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1612.
- Stankus J., 1993š – Genčių I kapinyno (Kretingos r.) 1993 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 2168.

- Stankus J., 1994š – Genčių I kapinyno (Kretingos r.) 1994 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 2281.
- Stankus J., 1995š – Genčių I kapinyno (Kretingos r.) 1995 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 2463.
- Stankus J., 1995 – Bandužių kapinynas // LA. Vilnius, 1995. T.12.
- Stebuklingas, 1987 – Stebuklingas ragas // Anglų pasakas. Vilnius, 1987, p.204–206.
- Stjernquist B., 1978 – Mountings for Drinking-horns from a Grave Found at Simris, Scania // Meddelanden från Lunds Universitets historiska museum. 1977–1978. New series. Vol.2, p.129–150.
- Šimėnas V., 1985ša – Kiauleikių plokštinių kapinyno, Kretingos r., 1985 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1220.
- Šimėnas V., 1985šb – Pryšmančių I kapinyno, Kretingos r., 1985 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1233.
- Šimėnas V., 1988š – 1988 m. Šukionių kapinyno tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1630.
- Šimėnas V., 1990 – Vidgirių kapinynas // ATL 1988 ir 1989 metais. Vilnius, 1990, p.99–105.
- Šimėnas V., 1992 – Nauji Va. pab. – VI a. pr.laidojimo papročiai Nemuno žemupyje // Iki krikščioniškos Lietuvos kultūra. V. 1992, p.23–35.
- Šimėnas V., 1994 – Sidabro amžius Lietuvoje // Krantai. 1994. Lapkritis/gruodis, p.6–13.
- Tarvydas B., 1933 – Šiaulių krašto tyros Draugijos archeologiniai tyrinėjimai 1932 metais // Šiaulių metraštis. Šiauliai, 1933. Nr.4, p.1–17.
- Tautavičienė B., Urbanavičius V., 1973š – Jakštaičių–Meškių (Šiaulių r.) senkapio kasinėjimai 1973 ir 1974 m. // LII R F1 Nr. 416.
- Tautavičius A., 1961ša – 1961 m. balandžio mėnesio 12–29 d. vykdytų archeologinių kasinėjimų Palangoje, Dariaus ir Girėno gatvėje ataskaita // LII R F1 Nr. 111.
- Tautavičius A., 1961šb – Palangoje, Komjaunimo gatvėje esančio senkapio, tyrinėjimų ataskaita (tyrinėjimai vyko nuo 1961 m. rugsėjo 22 d. iki spalio 14 d.). II dalis // LII R F1 Nr. 112.
- Tautavičius A., 1962ša – Palangos senkapio 1962 m. rugsėjo 14 – spalio 17 d. vykdytų kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 182.
- Tautavičius A., 1962šb – Palangoje, Komjaunimo g-vėj esančio senkapio archeologinių kasinėjimų, vykdytų balandžio 23 d.–birželio 13 d., ataskaita // LII R F1 Nr.183.
- Tautavičius A., 1966ša – Paežerio senkapio, Šilalės r., 1966 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 256.
- Tautavičius A., 1966šb – Upynos senkapio, Šilalės r., 1966 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 290.
- Tautavičius A., 1967š – Bikavėnų kapinyno, Šilutės r., 1967 m. ir 1968 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 289.
- Tautavičius A., 1968 – Palangos kapinynas // LAP, p.123–137.
- Tautavičius A., 1970 – Riklikų pilkapių kasinėjimai 1969 m. // AETL 1968 ir 1969 metais. Vilnius, 1970, p.53–60
- Tautavičius A., 1975š – Jauneikių, Joniško r., senkapio 1975 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 442.
- Tautavičius A., 1976š – Jauneikių, Joniško r., senkapio 1976 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 522.
- Tautavičius A., 1981 – Taurapilio „kunigaikščio“ kapas // LA. Vilnius, 1981. T.2, p.18–41.
- Tautavičius A., 1984 – Požerės plokštinių kapinynas // LA. Vilnius, 1984. T.3, p.93–116.
- Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje V–IX a. Vilnius, 1996.
- Urbanavičius V., 1982š – Jakštaičių–Meškių senkapio (Šiaulių r.) 1982 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr.1051.
- Urtāns V., 1977 – Senākie depozīti Latvijā. Rīgā, 1977.
- Vaitkunskiene L., 1976š – Žasino kapinyno, Šilalės r., 1976 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 527.
- Vaitkunskiene L., 1977š – Žasino kapinyno, Šilalės r., 1977 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 456.
- Vaitkunskiene L., 1978š – Žasino kapinyno, Šilalės r., 1978 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 660.
- Vaitkunskiene L., 1979š – Žasino kapinyno, Šilalės r., 1979 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 697.
- Vaikunskienė L., 1979 – Gintališkės kapinynas // LA. Vilnius, 1979. T.1, p.44–73.
- Vaikunskienė L., 1981a – Sidabras senovės Lietuvoje. Vilnius, 1981.
- Vaikunskienė L., 1981b – Žirgų aukos Lietuvoje // LA. Vilnius, 1981. T.2, p.58–76
- Vaitkunskiene L., 1983š – Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1983 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1103.
- Vaikunskienė L., 1984 – Kaštaunalių plokštinių kapinynas // LA. Vilnius, 1984. T.3, p.79–92.
- Vaitkunskiene L., 1985š – Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1985 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1208.
- Vaitkunskiene L., 1986š – Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1986 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1283.
- Vaikunskienė L., 1987a – Menas ir pasaulėžiūra senovės Lietuvoje // MG. Nr.2, p.9.
- Vaikunskienė L., 1987b – Mitologiniai ir ritualiniai simboliai m.e. I tūkstantmečio vidurio lietuvių metalo plastikoje (2. Kosmogoniniai vaizdai) // MADA. Vilnius, 1987. T.4(96), p.37–50.
- Vaitkunskiene L., 1987š – Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1987 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1304.
- Vaitkunskiene L., 1988š – Žvilių kapinyno, Šilalės r., 1988 m. kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1533.
- Vaikunskienė L., 1991 – Senieji lietuvių laidojimo papročiai (iki XIII a.) // Lietuvių liaudies papročiai. Vilnius, 1991, p.22–28.
- Vaikunskienė L., 1995 – Pagrybio kapinynas // LA. Vilnius, 1995. T.13.
- Valatka V., 1956š – Džiugo kapinyno Telšių r. Siraičių kaime 1956–1957 m. archeologinių kasinėjimų medžiaga // LII R F1 Nr. 68.
- Valatka V., 1967š – Akmenskinės (Plungės r.) stovyklos ir senkapio 1967 kasinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 427.
- Valatka V., 1968ša – Gintališkės kapinyno (Platelių apyl., Plungės r.) 1968–1969 m. tyrinėjimai // LII R F1 Nr. 435.
- Valatka V., 1968šb – Gintališkės kapinyno 1968 m. kasinėjimų lauko dienoraštis // ŽMA ASA Nr. 121.
- Valatka V., 1968šc – Gintališkės kapinyno 1968 m. kasinėjimų grafinė medžiaga // ŽMA ASA Nr. 122.
- Valatka V., 1969ša – Gintališkės kapinyno 1969 m. kasinėjimų lauko dienoraštis // ŽMA ASA Nr. 123.
- Valatka V., 1969šb – Gintališkės kapinyno 1969 m. kasinėjimų grafinė medžiaga // ŽMA ASA Nr. 124.

- Valatka V., 1971ša – Gintališkės kapinyno 1971 m. kasinėjimų lauko dienoraštis // ŽMA ASA Nr. 125.
- Valatka V., 1971šb – Gintališkės kapinyno 1971 m. kasinėjimų grafinė medžiaga // ŽMA ASA Nr. 126.
- Valatka V., 1972š – Paragaudžio kapinyno 1972–1973 m. lauko dienoraštis // ŽMA ASA Nr. 135.
- Valatka V., Valatkienė L., 1976š – Kukių kapinyno ir gyvenvietės 1976 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 608.
- Valatka V., 1984 – Maudžiorų plokštinis kapinynas (1964 ir 1966 m. tyrinėjimų duomenys) // LA. Vilnius, 1984. T.3, p.6–24.
- Valatkienė L., 1983š – Maudžiorų kapinyno (Kelmės r.) 1983 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1094.
- Valatkienė L., 1986š – Godelių kapinyno (Plungės r., Šateikių apyl.) tyrinėjimų 1986 metais ataskaita // LII R F1 Nr. 1711.
- Varnas A., 1981š – Griežės kapinyno (Mažeikių r.) 1981 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 981.
- Varnas A., 1982š – Griežės kapinyno (Mažeikių r.) 1982 metų archeologinių tyrimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1150.
- Varnas A., 1983š – Griežės kapinyno (Mažeikių r.) 1983 m. archeologinių tyrimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1138.
- Varnas A., 1984š – 1984 m. Laistų kapinyno (Klaipėdos r.) žvalgomųjų archeologinių tyrimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1136.
- Vaškevičiūtė I., 1986š – Stungių kapinyno, Žagarės apyl., Joniškių r. tyrinėjimų ataskaita 1986 m. // LII R F1 Nr. 1253.
- Vaškevičiūtė I., 1989š – Šukionių kapinyno, Pakruojo r., 1989 m. tyrinėjimų ataskaita // LII R F1 Nr. 1631.
- Vaškevičiūtė I., 1978 – Gyvuliniai motyvai VI–VII a. žiemgalių papuošalų ornamentuose // Jaunųjų istorikų darbai. Vilnius, 1978. Kn.2, p.24–31.
- Vyšniauskaitė A., 1994 – Lietuviai IX–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose. Vilnius, 1994.
- Zabiela G., 1987š – 1987 m. Skuodo rajono archeologijos paminklų žvalgymo ataskaita // LII R F1 Nr.1372
- Zabiela G., 1996š – Būtingės naftos terminalo naftotiekio Būtingė–Mažeikiai trąšos vietos 1996 m. archeologinio žvalgymo ataskaita // LII R F1 Nr. 2597.
- Žiogas J., 1898š – O grobach na cmentarzysku „Imbary“ na Żmudzi, w powiecie Telszewski, gubernii Kowieskiej. Poszukiwanie dokonane w m. sierpniu 1898 roku // LII R F1 Nr. 450.
- Žiogas J., 1911 – Apie senovės lietuvių taures ir kaušus. Vilnius, 1911.
- Žulkus V., 1977š – Slengių senkapis. Klaipėdos r. Archeologinių tyrimų ataskaita. (1977–1978 m.) // LII R F1 Nr. 671.
- Žulkus V., 1987š – Palangos m. archeologinių paminklų žvalgymas 1987 m. // LII R F1 Nr. 1344.
- Žulkus V., 1992 – Kuršiai // Mokslas ir Lietuva.1992. T.3, kn.2, p.2–11.
- Žulkus V., Klimka L., 1989 – Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. Vilnius, 1989.
- Амброз А.К., 1968 – Деталь восточно балтийского питьевого рога из села Лезгур, Северо – Осетинской АССР // Славяне и Русь. Москва, 1968, p. 13–15.
- Бессонова С.С., 1983 – Религиозные представления скифов. Киев, 1983.
- Древние, 1937 – Древние германцы. Москва, 1937.
- Вайткунскене Л., 1985 – Контакты между балтскими племенами на территории Литвы в X–XIII в. // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1985, p. 67–76.
- Казакявичюс В., 1984 – Уникальный ритон V в. из Плинкайгалиса // Памятники культуры. Новые открытия. Письменность. Искусство. Археология. Ежегодник. Ленинград, 1984.
- Казакявичюс В., 1988 – Оружие балтских племен II–VIII веков на территории Литвы. Вильнюс, 1988.
- Клейн Л.С., 1985 – Мед и пиво народной сказки // Балто славянские этнокультурные и археологические древности. Погребальный обряд. Москва, 1985, p. 46–47.
- Корзухина Г.Ф., 1978 – Предметы убора с выемчатыми эмальями V – первой половины VI в.н.э. в среднем Поднепровье. Ленинград, 1978.
- Кулаков В.И., 1994 – Прусы (V–XIII в.). Москва, 1994.
- Манцевич А.П., 1957 – Ритон Талаевского кургана // История и археология древнего Крыма. Киев, 1957, p. 155–172.
- Мелюкова А.И., 1989 – Степи европейской части СССР в скифо – сарматское время (Археология СССР). Москва, 1989.
- Озере И.А., 1987 – Этническая история куршей V–IX веков. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Москва, 1987
- Орлов Р.С., 1984 – Среднеднепровская традиция художественной металлообработки в X–XI в. // Культура и искусство средневекового города. Москва, 1984, p. 32–53
- Петерс Б.Г., 1986 – Косторезное дело в античных государствах Северного Причерноморья. Москва, 1986.
- Раевский Д.С., 1985 – Модель мира скифской культуры. Москва, 1985.
- Рыбаков Б.А., 1949 – Древности Чернигова // Материалы и исследования по археологии СССР. Москва–Ленинград, 1949, Т.11, p. 7–103
- Рыбаков Б.А., 1981 – Язычество древних славян. Москва, 1981.
- Токарев С.А., 1988 – Мифы народов мира. Москва, 1988. Т.2.
- Токарев С.А., 1991 – Мифы народов мира. Москва, 1991. Т.1.
- Чернецов А.В., 1988 – О языческой дружинной культуре Черниговщины // Чернигов и его округа в IX–XIII в. Киев, 1988, p. 143–152
- Федоров-Давыдов Г.А., 1988 – Стилистические особенности раннесредневекового искусства Европы // Труды Академии Наук Художеств СССР. Москва, 1988. Т. 5, p. 172–205

SUTRUMPINIMAI

a. – apkalas
apyl. – apylinkė
atsit.r. – atsitiktinis radinys
c. – cilindrinis
chr. – chronologija
dg. k. – degintinis kapas
f. – forma
fragm. – fragmentas
g. – gylis
gr. – grupė
gr. k. – griautinis kapas
ilg. – ilgis
k. – kapas
k.d. – kolektyvinių degintinių kapų duobė
km. – kaimas
kv. – kvadratas
P – pietūs
perk. – perkasa
pilk. – pilkapis
pl. – plotis
plt. – plotas

pr. – pradžia
r. – rajonas
R – rytai
sk. – skersmuo
s. k. – simbolinis kapas
Š – šiaurė
V – vakarai
AE – Archeologija un etnografija, Rīgā.
ATL – archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje.
AETL – archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje.
ILKI – iš Lietuvių kultūros istorijos, Vilnius.
KB – Kultūros barai, Vilnius.
LA – Lietuvos archeologija, Vilnius.
LII R F1 – Lietuvos istorijos instituto Rankraštytas, Fondas 1.
LNM – Lietuvos Nacionalinis muziejus.
MADA – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai, Serija A.
MG – Mokslas ir gyvenimas.
MSV – Materialy istorozytne wresno sredniowiecne 3b.
Prussia – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Königsberg.
ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus
ŽMA – Žemaičių muziejus „Alka“

DRINKING HORNS IN LITHUANIA

SUMMARY

The horns of animals represent the oldest drinking vessels, when mankind began to grow conscious that they meant more than household vessels. Due to their archaic nature they later became an inherent part of various rituals.

The role of metal bound drinking horns is reflected in historical records. In the written records of Lithuania and other countries these artefacts are characterised as drinking vessels – attributes of rituals and feasts expressing favour and hospitality. Evidence about drinking horns is found in mythology, ethnography and works of fine art.

However, the most exhaustive information is contained in archaeological records. In Lithuania about 1,000 metal bindings of drinking horns and their fragments are known from 75 burial sites dating the 3rd to the beginning of the 13th centuries. 650 items were uncovered in 475 inhumations of 48 burial sites, 210 in cremations of 17 burial sites, 2 in a hoard and 135 as chance finds.

Drinking horns were uncovered in burials of both sexes. The buried individuals were children and mature adults. Men have used drinking horns at all times. They became especially popular in the 5th – 6th and 9th – 12th centuries when in female graves they were a rare find or missing altogether.

The placement and number of drinking horns in burials were determined by chronological and territorial differences. Until the 8th century the placement in skeleton graves of

drinking horns was not settled. In later years a custom became popular to place them near the head or, rarely, by the side of the buried individuals. Until the 8th – 9th c.c. the burials contained one and later two such items. At the joint of the millenia Curonians buried their individuals with one or two drinking horns placed near the head, whereas Samogitians and Semigallians with one horn, often placed by the side of a buried individual.

In cremations drinking horns appeared in the 8th century. However most are contained in burials dating to the beginning of the 2nd millennium A.D. The placement of metal binding depended on the type of a grave. The absolute majority of metal bindings were not burnt. Horns as burial items are usually found at a certain distance from the concentrations of cremated skeletal remains, charred log particles and artefacts. This evidence reveals that drinking horns were put into graves after cremation.

As horn is a subject of decay, only metal (in most cases bronze) bindings usually survive. The full set of metal bindings includes: bindings around the mouth and terminal bindings of drinking horns and grips linking these two parts. However, it was common to decorate only one part of a horn. The most abundant group of these artefacts, which were found in almost all known find spots, dating from the 3rd to the 13th century includes bronze *cylindrical* bindings around the **mouth**. In many cases they were combined with other variants of mouth

bindings. The sites dating to the 5th–6th centuries abounded in *wide metal bindings* around the mouth of the drinking horns. They were mostly plated with silver and decorated with imprinted geometrical and zoomorphic ornaments. Seventeen such items were found in ten find spots (49% of the total number of bindings found from these centuries). The principle of the mouth decoration with wide plates persisted to the 13th century. However this was not a successful attempt to imitate the artefacts of other countries. In the late Iron Age along the cylindrical bindings appeared the *faceted* and *strip* bindings around the mouth of the drinking horn. In the 11th – 12th centuries in the Keklis land (Curonia) smart *profiled* bindings became popular. They are represented by “double grass snakes” (47 items in 7 find spots) and “eight shaped” (6 items in 3 find spots) bindings.

In the 3rd–6th centuries the **points** of drinking horns were ornamented with beaker-shaped bronze bindings (20 items from 16 find spots). According to the principles of manufacture metal bindings are divided into two groups – *continuous* and *compound*. The artefacts differ in the profilation of case and body and the number and diameter of disks. The compound bindings became popular somewhat later – in the second half of the 5th to the 6th centuries. In later ages the points of drinking horns were not metal-bound.

Strip bindings do not abound in Lithuanian archaeological sites (approximately 35). They are divided into two groups. The first includes bronze, sometimes enamelled or silver-plated, *sash-handles*. Their constituency parts are joined with joint-pins or with organics. Eight such artefacts are known which were found in early sites. The second group includes *chains*. They become popular from the 2nd half of the Middle Iron Age.

Metal-bound drinking horns served for cult and representation purposes. In the first place they were used as ritual vessels at funerals independent of the sex, age and social status of buried individuals. People believed that drinking from such vessels helped resurrection in the after one world, and protected from misfortune on the way to paradise. In the second place, the drinking horns became particularly popular as representation attributes in the 5th – 6th c.c. when they were decorated with especially smart metal bindings. In these times the drinking horns were placed exceptionally in male graves. In the 9th–12th centuries they represented the warrior elite. The distribution of drinking horns as burial items between sexes depended greatly on the social status and system of religious belief. Placid living conditions of the Roman period, the cult of chthonic deities headed by the goddess Mother (Deivė Motina), elevating the female origin, account for these artefacts in early graves. The epoch breaks of the 5th–6th centuries, which raised the

pantheon of Indo–European gods, pushed back the female deities and attached importance to the man–warrior. After the Migration period, in the 8th – 9th centuries, drinking horns again became popular among women.

The drinking horns with metal binding appeared in Lithuania under influence from the island of Gotland isle and Middle Europe. The absolute majority of artefacts were manufactured under local conditions, which means that local traditions had much importance. These artefacts appeared in Lithuania in the 3rd century. However, they gained popularity only gradually (10 finds from 9 find spots). Some metal bindings date to the Old Iron Age, uncovered in Western Lithuania, Middle Lithuania and in its Northern part and Samogitia. In the latter two there accumulated early point bindings and sash–handles. However, these isolated finds serve as an insufficient basis for the popular assumption that early drinking horns concentrated in Western Lithuania. The peak of popularity in Lithuania was reached in the 5th–6th c.c. The most evident concentration of artefacts occurred in Middle Lithuania where 47% of point bindings and 65% of wide mouth bindings were uncovered. In the 7th–8th c.c. the territory of spread again diminished. Almost all finds were uncovered in Western Samogitia and in the territory between the Minija and Jūra river basins. The “crisis” of the quality and quantity of metal bindings should be related to the changes of importance of these artefacts in the 7th century. When in the 8th–9th centuries the Curonian tribes moved north, the greater number of artefacts appeared in North Western and Northern Lithuania (Curonian and Semigallian sites). The climax of popularity came in the 9th–11th centuries when drinking horns were widely used in the lands of Curonians, Semigallians and West Samogitians. Of course, there were certain differences among the societies living in different cultural tribal areas, and even in the neighbourhood. These differences are evident from the number and placement of vessels in burials. At the end of the 11th century Samogitians and Semigallians ceased to use drinking horns as burial items. Only Curonians stuck to the old traditions. The spread of drinking horns in North Western Lithuania was not even. Until the 2nd half of the 11th century the artefacts concentrated in Mėguva, whereas later on the centre moved to Kėklis where profiled bindings became popular in the 11th–12th centuries.

In the 11th–12th centuries the drinking horns were still widely used in Curonian rites. However, at the end of the 12th century and beginning of the 13th, great changes took place in the Baltic region that were associated with the end of the epoch of the Vikings. These changes speeded up the vanishing of the old traditions.

Vertė D. Merkevičienė

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. Dynamics in the Old and Middle Iron Age of graves with drinking horns
- Fig. 2. Finds from Plinkaigalis burial ground, grave 80: 1. axe with a narrow blade and a blunt end; 2. wide mouth binding; 3. spiral; 4. belt buckle; 5. crossbow brooch with a long foot; 6. spiral ring; 7. knife
- Fig. 3. Finds from Lieporiai burial ground, grave 91: 1. crossbow brooch with a flattened terminal; 2. spur; 3–4. amber beads; 5–6. cylindrical mouth bindings; 7. one-edged sword; 8. battle knife; 9. belt buckle; 10. axe; 11–12. spearheads
- Fig. 4. Finds from the Maudžioriai burial ground, grave 265: 1. one-edged sword; 2. owl-shaped brooch; 3. spearhead; 4. spur; 5. cylindrical mouth binding; 6. loop; 7. buckle
- Fig. 5. Dynamics of the number of graves with drinking horns in some burial grounds of Late Iron Age. Data from Akmenskinė, Bandužiai, Barinė, Bikavėnai, Gintališkė, Girkaliai, Godeliai, Griežė, Jakštaičiai – Meškiai, Jauneikiai, Kašučiai, Kiauleikiai, Klaišiai, Kretinga, Lazdininkai, Laiviai, Paragaudis, Pavirvytė – Gudai, Pryšmančiai, Slengiai, Stungiai, Siraičiai, Šukionys, Upyna, Žašinas and Žviliai burial grounds
- Fig. 6. Dynamics in the Late Iron Age of the number of graves with drinking horns in Genčai I burial ground
- Fig. 7. Dynamics in Late Iron Age of the number of graves with drinking horns in Palanga burial ground
- Fig. 8. Finds from Genčai I burial ground, grave 170: 1. brooch decorated with ringlets; 2. plaited neck-ring; 3–4. cylindrical mouth bindings; 5. bracelet with a concave cross-section; 6. knife
- Fig. 9. Finds from Stungiai burial ground, grave 15: 1–2. spirals; 3. neck-ring with tapered terminals; 4–5. pins with triangular heads; 6. cylindrical mouth binding; 7–8. spiral bracelets; 9. glass bead; 10. spiral ring
- Fig. 10. Finds from Genčai I burial ground, grave 12: 1. strip mouth binding; 2. glass bead; 3, 5. spirals; 4. spiral ring; 6. axe with a wide blade and a blunt end; 7–8. spearheads
- Fig. 11. Finds from Genčai I burial ground, grave 53: 1. strip mouth binding; 2–3. cylindrical mouth bindings; 4. neck-ring with tapered terminals; 5–6. spiral rings; 7. spiral; 8–10. penannular broochs (with cylindrical /8/, plant shaped /9/, flaring /10/ terminals); 11. knife; 12. plaited bracelet; 13–14. bracelets with tapered terminals; 15. beltplates; 16. miniature axe
- Fig. 12. Placement of drinking horns and their bindings in the Old and Middle Iron Age graves
- Fig. 13. Placement of a drinking horn in Paežerė burial ground, inhumation 74
- Fig. 14. Placement of a drinking horn in Genčai I burial ground, inhumation 127
- Fig. 15. Placement of a drinking horn in Genčai I burial ground, cremation 37
- Fig. 16. Reconstruction of a drinking horn. Pašušvys. 5th–6th. c.c.
- Fig. 17. Cylindrical /1/, faceted /2/ and strip /3/ mouth bindings: 1. Gintališkė, sq.62; 2. Genčai, accidental find; 3. Paragaudis, grave 59
- Fig. 18. Faceted mouth binding from Griežė burial ground, multiple cremation II
- Fig. 19. Wide mouth bindings from Plinkaigalis/1–4/ and Rubokai /5/: 1. grave 332; 2. grave 61; 3. grave 80; 4. grave 59; 5. grave 39
- Fig. 20. Details of a drinking horn from Kukiai burial ground hoard
- Fig. 21. Fragments of wide mouth bindings: 1. Pašiliai, grave 1; 2. Kalniškiai, grave 140
- Fig. 22. Wide mouth bindings /1, 2, 3c/, terminal binding /3b/ and details of strip-handles /3a/: 1. Plinkaigalis, grave 54; 2. Maudžioriai, grave 1; 3a–c. Taurapolis, burial mound 5
- Fig. 23. Fragments of wide mouth bindings: 1. Havor, grave 95 (Gotland, Sweden); 2. Hade, grave (Sweden); 3. Havor, grave 222 (Gotland, Sweden)
- Fig. 24. Bindings of drinking horns from Latvia: 1. Jaunsaules Siliņu, grave 1–2; 2. Lejasbitēni, grave 1
- Fig. 25. Bindings of mouth from Genčai I (/1, 2, 4, 5/, Pavirvytė–Gudai /3/, Griežė /6, 7, 9, 12/, Gintališkė /10/, Žvilij /11/ and Palangos /8/ burial grounds: 1. grave 36; 2. grave 113; 3. grave 6; 4. grave 21; 5. grave 105; 6. multiple cremation II; 7. multiple cremation X; 8. grave 365; 9. multiple cremation X; 10. grave 8; 11. grave 197; 12. multiple cremation II
- Fig. 26. Metal binding from Griežė burial ground, multiple cremation IV
- Fig. 27. Fragments of side binding of a drinking horn from Žašinas burial ground, grave 82
- Fig. 28. Wide mouth binding from Griežė burial ground, multiple cremation II
- Fig. 29. Side bindings of drinking horns: 1. Bläsnungs, grave 185 (Sweden); 2. Plinkaigalis, grave 50
- Fig. 30. Profilated “double grass–snakes” shaped bindings and cylindrical bindings of mouth from Griežė burial ground, multiple cremations X /1, 2, 5–8, 10–12/; XI /3, 4/; sq. ABC /9/
- Fig. 31. Profilated “double grass–snakes” shaped binding and cylindrical binding of mouth from Griežė burial ground, multiple cremation V
- Fig. 32. Profilated “double grass–snakes” shaped binding and cylindrical bindings of mouth from Griežė burial ground, accidental find
- Fig. 33. Profilated “double grass–snakes”, faceted binding and fragments of wide mouth binding from Griežė burial ground, multiple cremation IX
- Fig. 34. Profilated “double grass–snakes” shaped bindings from Siraičiai /1–3/, Gintališkė /4–6, 10/ and Laiviai /7–9/ burial grounds: 1. accidental find; 2. grave 11; 3. accidental find; 4. sq.30; 5. sq.61; 6. sq.61; 7. accidental find; 8. grave 187; 9. accidental find; 10. sq. 75
- Fig. 35. Profilated “double grass–snakes” shaped binding and faceted mouth binding from Imbarė burial ground
- Fig. 36. Profilated “double grass–snakes” shaped bindings from Laiviai burial ground: 1–2. accidental finds; 3. grave 243
- Fig. 37. Profilated “double grass–snakes” shaped bindings and cylindrical mouth bindings: 1. Laiviai, grave 57; 2. Nausodis; 3. Siraičiai, grave 1
- Fig. 38. Reconstruction of Curonian drinking horn. 11th–12th c.c.
- Fig. 39. Profilated “eight-shaped” binding and cylindrical mouth binding from Griežė burial ground, multiple cremation VI
- Fig. 40. Profilated “eight-shaped” /1, 3/, “double grass–snakes” shaped /2/ bindings and cylindrical mouth bindings

from Griezė burial ground: 1–2. multiple cremation XII; 3. multiple cremation VI

Fig. 41. Profiliated “eight-shaped” bindings, cylindrical and faceted mouth bindings from Griezė burial ground, multiple cremation II

Fig. 42. Profiliated “eight-shaped” bindings: 1. Laiviai, grave 227; 2. Gintališkė, sq.79

Fig. 43. Profiliated “double grass-snakes” shaped binding and faceted mouth binding from Griezė burial ground, multiple cremation II

Fig. 44. Continuous bindings of horn points: 1. Kalniškiai, grave 93; 2. Maudžioriai, grave 1; 3. Krikštonys, grave 1; 4. Žviliai, grave 143B; 5. Vilkiautinis, burial mound 20; 6. Riklikai, burial mound VII, grave A; 7. Linksmėnai, accidental find; 8. Gibaičiai; 9. Linkaičiai, grave 15

Fig. 45. Continuous binding of horn point from Krikštonys burial ground, grave 1

Fig. 46. Combined bindings of horn points and their fragments from Plinkaigalis /1, 2, 5, 7/, Pagrybis /3/, Jakštaičiai–Meškiai /4/ and Jaunciukai /6/ burial grounds: 1. grave 64; 2. grave 332; 3. accidental find; 4. accidental find; 5. grave 54; 6. grave 391; 7. grave 61

Fig. 47. Combined binding of horn point from Veršvai burial ground, grave 110

Fig. 48. Combined bindings of horn point from Jakštaičiai–Meškiai burial ground, accidental find

Fig. 49. Combined binding of horn point from Pagrybis burial ground, accidental find

Fig. 50. Bindings of horn points: 1. Bjärgene, grave 185 (Gotland, Sweden); 2. Mistelbach, grave 10/11 (Austria); 3. Skällhorns, grave 3C (Gotland, Sweden); 4. Jaun Tēvenēns, burial mound 10 (Latvia)

Fig. 51. Horn binding from Linkaičiai burial ground, grave 15

Fig. 52. Fragments of strip-handles: 1. Žviliai, grave 160; 2. Lieporiai, accidental find

Fig. 53. Stone statues from the Scythian /1–7, 13/, Prussian /8–12/ and West Slavonic /14, 15/ territories

Fig. 54. Popularity of drinking horns in Lithuania in the 3rd–4th centuries. a) find spots of wide horn mouth bindings; b) find spots of terminal bindings: 1) 3d–4th centuries (1 find); 2. 5th–6th centuries (up to 2 finds); 3. 5th–6th centuries (more than 2 finds)

Fig. 55. Popularity of drinking horns in Lithuania in the 7th–10th centuries: 1. 7th–8th centuries (up to 3 finds); 2. 7th–8th centuries (4 and more finds); 3. 9th–10th centuries (up to 3 finds); 4. 9th–10th centuries (4 and more finds)

Fig. 56. Popularity of drinking horns in Lithuania in the 10th–11th centuries: 1. up to 3 finds; 2. 4–13 finds; 3. 14 and more finds

Fig. 57. Popularity of drinking horns in Lithuania in the 11th–beginning of the 13th centuries: 1. up to 10 finds; 2. 11 and more finds; 3. find spots of profiliated mouth bindings

Plate 1. Placement of a drinking horn in Plinkaigalis burial ground, inhumation 332

Vertė D. Merkevičienė

ПИТЬЕВЫЕ РОГА В ЛИТВЕ

РЕЗЮМЕ

Рога животных были одной из старейших категорий питьевой посуды. Уже в начале развития человечества они значили гораздо больше чем простая вещь быта.

Об употреблении и распространении питьевых рогов сообщают письменные источники Литвы и других стран, где эти вещи являлись атрибутами обрядов и пиров, назначались выражению благосклонности и гостеприимства. Много данных об этих изделиях можно найти также в мифологии, этнографии и в произведениях изобразительного искусства.

Однако наиболее информации найдено во время археологических раскопок. В Литве зафиксировано около 1000 металлических оковок и их фрагментов на территориях 75 погребальных памятников. Они датируются III в. — началом XIII в. 650 экземпляров найдено в 475 скелетовых погребениях в рамках 48 памятников, 210 происходили с территорий 17 памятников с трупосожжениями, 2 находились в кладу, остальные — случайные находки.

От начала распространения окованных рогов, число мест их находений постоянно увеличивалось с ис-

ключением VII в., когда их оборот сократился. Питьевыми рогами в Литве пользовались и дети, и взрослые женского и мужского пола, однако, перевес, именно в V–VI и X–XII вв., имели последние. После недолговременного кризиса в VII в. возобновить старые традиции немалой частью было заслугой женщин.

В могилах старого и среднего железного века обычно находится по 1 находке, с IX в. очень часто — по 2. Место питьевых рогов в скелетовых погребениях до VIII в. нерегламентировалось никакими правилами. Позднее распространился обычай класть изделия около головы. В перекрестке тысячелетий место и количество питьевых рогов были признаками этнокультурной самобытности. В это время курши хоронили своих соплеменников с 1–2 рогами в области головы, а жямайты и земгалы — с 1 сосудом часто встречаемых около боков скелета.

Питьевые рога в кремационных погребениях появились в VIII в., но больше всего их происходит из место находений начала II т.н.э. Почти все находки — без следов обжога. Этот признак и то обстоятельство, что

оковки рогов очень часто положены в отдалении от остального погребального инвентаря, концентраций сжженных костей, пепелища, наводит на мысль, что их в могилы клали после обрядов кремации.

Обычно роговая часть изделия разрушается. В погребениях найдены только их оковки, весь комплекс которых составили бы оковки отверстий, острый и их соединяющая рукоятки. Однако чаще всего мастера оковывали одну часть рога. Самая многочисленная группа — бронзовые *цилиндрические оковки отверстий*, найденные почти во всех местах нахождения питьевых рогов. Нередко их комбинировали с другими вариантами изделий этой категории. Особенно изысканны были *широкие оковки* боковой верхней части, часто украшены серебром и зооморфным, геометрическим орнаментом, распространенные в V—VI вв. Зафиксировано 17 штук из 10 мест, что составляет 49% всех овок отверстий того времени. Похожий принцип оковывания существовал до XIII в., но уже никогда не достиг такого мастерства и являлся не совсем удачливым подражанием образцам из других стран. В поздние века, кроме цилиндрических, появились другие варианты: *бревенные* и *ленточные* оковки. В XI—XII вв. особое внимание мастера уделяли укрепляющим ленточкам цилиндрических овок, на основании которых появился новый тип *профилированных* овок форм "двоиных ужей" (47 экз. из 7 мест) и "восьмерок" (6 из 3).

Другая часть комплекта — *оковки острий*, распространены в погребениях III—VI вв. Всего найдено 20 находок из 16 мест. Эти изделия имеют форму кубка и по принципу изготовления делятся на 2 группы: *сплошные* и *составные*. Вещи отличаются профилировкой ствола и втулки, длиной изделий, количеством и диаметром дисков. Составные оковки появились чуть позднее сплошных — во 2-ой половине V—VI вв.

Рукоятки в Литве найдено немного (около 35). Их можно разделить на 2 группы. Первая — это *пластинчатые* рукоятки, отдельные металлические пластинки, которых иногда эмалированные или посеребренные, между собой соединены шарнирным способом или с помощью органики. В ранних погребениях таких изделий зафиксировано всего лишь 8. Остальные рукоятки составляют вторую группу. Это *цепочки*, которые распространились с VII—VIII вв.

Питьевые рога имели двойное назначение. Во-первых, независимо от пола, возраста и общественного статуса это была поминальная посуда, которую в конце обрядов клали в могилу. Люди верили, что святое питье из святой посуды имело могущество воскресить мёртвых к новой посмертной жизни и охраняли их по пути в рай. Во-вторых, питьевые рога были репрезентационными атрибутами. Особенно эта функция проявилась в V—VI вв., когда появившиеся оригинальные оковки встречаются в богатых погребениях мужчин. Потому иногда их называют мужскими атрибутами. Распространение этих изделий между муж-

чинами и женщинами было обусловлено чередованием общественной ситуации и систем веры. Миролобивые обстоятельства римского периода, возобновившиеся культы божеств во главе с Богинью Матерью, поясняет нахождение этих предметов в женских погребениях. Но вскоре миграция народов выдвинула пантеон индоевропейских божеств, и вместе с тем мужчин — представителей знати. Затем настал тихий период, а в VIII—IX вв. на некоторое время забытые традиции помогли возобновить уже и женщины. В X—XII вв. питьевые рога встречаются большей частью в мужских погребениях.

Окованные рога в Литве появились в III в.н.э. в результате воздействия нескольких культурных влияний из Готланда и Средней Европы. Абсолютное большинство изделий произведены на месте, что указывает на большое значение местных традиций. Появившаяся в землях балтов эта новация распространилась не сразу. В Литве зафиксировано 10 находок старого железного века из 9 мест находжений. В одиночку они найдены в памятниках Северной, Западной Литвы, Жямайтии и в северной части Средней Литвы. Поэтому нет основания говорить о первичной концентрации ранних питьевых рогов в одном западном регионе, как это было принято раньше. Кульминация распространения была достигнута в V—VI вв., когда эти сосуды зафиксированы во всех регионах Литвы. Особенно отличается Средняя Литва, откуда происходит 47% овок накопечников и 65% широких овок отверстий. Но уже в VII—VIII вв. территория питьевых рогов сузилась. Почти все изделия найдены в Западной Жямайтии и в междуречьи рек Миния и Юра. Этот "кризис", проявившийся также и в количественном, и в качественном отношениях, скорее всего надо связывать с изменением значения самих изделий в VII в. В начале позднего железного века ситуация опять изменилась. Намечается сдвиг находок в Северо—Западную Литву. Наибольшее количество рогов происходит из погребений X—XI вв. В этом периоде их употребляли как курши, так и земгалы, и жямайты. Различия выявились и в одновременных памятниках различной культурно—этнической принадлежности, и в однородных, даже соседних обществах. Суть этих различий заключается в количестве вещей и месте положения их в погребениях. Однако в конце XI в. земгалы и жямайты отказались от этих изделий. Курши остались единственными продолжателями старых традиций. Однако распространение рогов в Северо—Западной Литве не было равномерным. До 2-ой половины XI в. перевес имела земля Мегува, а позднее — Кеклис, где появились профилированные оковки.

Хотя в куршских обрядах питьевые рога продолжали функционировать в XI—XII вв., но значительные изменения в бассейне Балтийского моря, связанные с концом эпохи викингов, ускорили исчезновение старых традиций в конце XII— начале XIII вв.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

- Рис. 1. Динамика числа погребений с питьевыми рогами в III—VIII вв.
- Рис. 2. Находки из погр.80, могильника Плинкайгалис: 1. узколезвийный топор; 2. широкие оковки отверстия рога; 3. спираль; 4. пряжка; 5. арбалетовидная фибула с длинной ножкой; 6. спиральное кольцо; 7. нож
- Рис. 3. Находки из погр.91, могильника Лепорай: 1. арбалетовидная фибула с тесловидной ножкой; 2. шпора; 3—4. янтарные бусы; 5—6. цилиндрические оковки отверстий питьевых рогов; 7. однолезвийный меч; 8. боевой нож; 9. пряжка; 10. топор; 11—12. наконечники копий
- Рис. 4. Находки из погр. 265, могильника Мауджорай: 1. однолезвийный меч; 2. совообразная фибула; 3. наконечник копья; 4. шпора; 5. цилиндрические оковки питьевого рога; 6. звено; 7. пряжка
- Рис. 5. Динамика числа погребений с питьевыми рогами, IX—XIII вв. Данные из могильников Акмянскине, Бандужай, Барине, Бикавенай, Гинталишке, Гиркалай, Годеляй, Греже, Якштайчай—Мяшкяй, Яунейкяй, Кашучай, Кяулейкяй, Клайшай, Крятинга, Лаздинкай, Лайвйай, Парагаудис, Павирвите—Гудай, Пришманчай, Слянгяй, Стунгяй, Сирайчай, Шукенис, Упина, Жасинас, Жвиляй
- Рис. 6. Динамика числа погребений с питьевыми рогами в могильнике Генчай I (IX—XIII вв.)
- Рис. 7. Динамика числа погребений с питьевыми рогами в могильнике Паланга (IX—XIII вв.)
- Рис. 8. Находки из погр.170, могильника Генчай I: 1. кольчатая арбалетовидная фибула; 2. витая шейная гривна; 3—4. фрагм. цилиндрических оковок питьевых рогов; 5. браслет с выступающим ребром; 6. фрагм. ножа
- Рис. 9. Находки из погр.15, могильника Стунгяй: 1—2. спирали; 3. шейная гривна с утончающимися концами; 4—5. булавки с треугольными головками; 6. цилиндрические оковки питьевого рога; 7—8. спиральные браслеты; 9. стеклянная бусина; 10. спиральное кольцо
- Рис. 10. Находки из погр.12, могильника Генчай I: 1. ленточные оковки питьевого рога; 2. стеклянная бусина; 3, 5. спирали; 6. широколезвийный топор; 7—8. наконечники копий
- Рис. 11. Находки из погр.53, могильника Генчай I: 1. ленточные оковки питьевого рога; 2—3. цилиндрические оковки питьевых рогов; 4. шейная гривна с утончающимися концами; 5—6. спиральные кольца; 7. спираль; 8—10. подковообразные фибулы (8. с цилиндрическими концами; 9. с концами в виде растений; 10. с угольщенными расширенными концами); 11. ножик; 12. витый браслет; 13—14. браслеты с утончающимися концами; 15. оковки ремня; 16. миниатюрный топорик
- Рис. 12. Питьевой рог в могильнике Плинкайгалис, погр.332
- Рис. 13. Питьевой рог в могильнике Пазжарис, погр.74
- Рис. 14. Питьевой рог в могильнике Генчай I, погр.127
- Рис. 15. Питьевой рог в могильнике Генчай I, крем.37
- Рис. 16. Реконструкция питьевого рога. Пашушвис. V—VI вв.
- Рис. 17. Оковки отверстий: 1. цилиндрические (Гинталишке, кв.62); 2. бревновые (Генчай, случ. находка); 3. ленточные (Парагаудис, погр.59)
- Рис. 18. Бревновые оковки отверстий рога из могильника Греже, я.к.п. II
- Рис. 19. Широкие оковки отверстий из могильников Плингайгалис (1—4) и Рубокай (5): 1. погр.332; 2. погр.61; 3. погр.80; 4. погр.59; 5. погр.39
- Рис. 20. Детали оковок питьевого рога из клада в могильнике Кукай. V—VI вв.
- Рис. 21. Фрагменты широких оковок отверстий: 1. Пашилай, погр.1; 2. Калнишкяй, погр.140
- Рис. 22. Широкие оковки отверстий (1, 2, 3а), оковка острия (3б) и детали рукоятки (3с): 1. Плингайгалис, погр.54; 2. Мауджорай, погр.1; 3а—с. Таурапилис, кург.5
- Рис. 23. Фрагменты широких оковок отверстий: 1. Хавор, погр.95 (Готланд, Швеция); 2. Хаде, погр. (Швеция); 3. Хавор, погр. 222 (Готланд, Швеция)
- Рис. 24. Оковки из Латвии: 1. Яунсаулес Силину, погр. 1—2; 2. Леясбитени, погр.1
- Рис. 25. Оковки отверстий питьевых рогов из могильников Генчай 1 (1, 2, 4, 5), Павирвите—Гудай (3), Греже (6, 7, 9, 12), Гинталишке (10), Жвиляй (11) и Паланга (8): 1. погр.36; 2. погр.113; 3. погр.6; 4. крем.21; 5. погр.105; 6. я.к.п.II; 7. я.к.п. X; 8. погр.365; 9. я.к.п.X; 10. крем.8; 11. погр.197; 12. я.к.п.II
- Рис. 26. Металлические оковки отверстия рога из могильника Греже я.к.п.IV
- Рис. 27. Фрагменты питьевого рога из погр.82, могильника Жасинас
- Рис. 28. Фрагменты металлических оковок отверстий из могильника Греже, я.к.п.II
- Рис. 29. Оковки нижней боковой части рогов: 1. Бласунгс, погр.185 (Швеция); 2. Плингайгалис, погр.50
- Рис. 30. Профилированные оковки — “двойные ужи” и бревновые оковки отверстий из могильника Греже, я.к.п.X (1, 2, 5—8, 10—12); я.к.п.XI (3, 4); кв. ABC (9)
- Рис. 31. Профилированные оковки — “двойные ужи” и цилиндрические оковки из могильника Греже, я.к.п.V
- Рис. 32. Профилированные оковки — “двойные ужи” и цилиндрические оковки отверстия из могильника Греже, случ. находка
- Рис. 33. Профилированные оковки отверстий — “двойные ужи”, бревновые оковки и фрагменты широких оковок из могильника Греже, я.к.п.IX
- Рис. 34. Профилированные оковки отверстий — “двойные ужи” — из могильников Сирайчай (1—3), Гинталишке (4—6, 10) и Лайвйай (7—9): 1. случ. находка; 2. крем.11; 3. случ. находка; 4. кв.30; 5. кв.61; 6. кв.61; 7. случ. находка; 8. погр.187; 9. случ. находка; 10. кв.75
- Рис. 35. Профилированные оковки “двойные ужи” и бревновые оковки отверстий из могильника Имбаре
- Рис. 36. Профилированные оковки отверстий — “двойные ужи” — из могильника Лайвйай; 1. случ. находка; 2. случ. находка; 3. погр.243
- Рис. 37. Профилированные оковки — “двойные ужи” и цилиндрические оковки отверстий: 1. Лафвйай, погр.57; 2. Наусосдис, случ. находка; 3. Сирайчай, крем.1

- Р и с . 38. Реконструкция куршского питьевого рога. XI—XII вв.
- Р и с . 39. Профилированные оковки — “восьмерки” и цилиндрические оковки отверстий из могильника Греже, я.к.п.VI
- Р и с . 40. Профилированные оковки — “восьмерки” (1, 3), “двойные ужи” (2) и цилиндрические оковки из могильника Греже: 1. я.к.п.VI; 2, 3. я.к.п.XII
- Р и с . 41. Профилированные оковки — “восьмерки”, цилиндрические и бревновые оковки отверстий из могильника Греже, я.к.п.II
- Р и с . 42. Профилированные оковки отверстий — “восьмерки”: 1. Лафвай, крем.227; 2. Гинталишке, кв.79
- Р и с . 43. Профилированные оковки — “двойные ужи” и бревновые оковки отверстий из могильника Греже, я.к.п.II
- Р и с . 44. Сплошные оковки острий рогов: 1. Калнишкяй, погр.93; 2. Мауджорай, погр.1; 3. Крикштонис, погр.1; 4. Жвиляй, погр.143Б; 5. Вилкяутинис, курган 20; 6. Рикликай, курган 7, погр.А; 7. Линксмена, случ. находка; 8. Гибайчяй; 9. Линкайчяй, погр.15
- Р и с . 45. Сплошные оковки острия рога из могильника Крикштонис, погр.1
- Р и с . 46. Составные оковки острий рогов: 1. Плинкайгалис, погр.64; 2. Плинкайгалис, погр.3s32; 3. Пагрибис, случ. находка; 4. Якштайчяй — Мяшкяй, случ. находка; 5. Плинкайгалис, погр.54; 6. Яунейкяй, погр.391; 7. Плинкайгалис, погр.61
- Р и с . 47. Составные оковки острия рога из могильника Вершвай, погр.110
- Р и с . 48. Составные оковки острия рога из могильника Якштайчяй — Мяшкяй, случ. находка
- Р и с . 49. Составные оковки острия рога из могильника Пагрибис, случ. находка
- Р и с . 50. Оковки острий рогов: 1. Бяргене, случ. находка (Готланд, Швеция); 2. Мистелбах, погр.10/11 (Австрия); 3. Скалхорнс, погр.3С (Готланд, Швеция); 4. Яун Тевененс, курган 10 (Латвия)
- Р и с . 51. Оковки питьевого рога из могильника Линкайчяй, погр.15
- Р и с . 52. Детали рукояток: 1. Жвиляй, погр.160; 2. Лепорай, случ. находка
- Р и с . 53. Каменные статуи из территории скитов (1 — 7, 13), пруссов (8 — 12) и западных славян (14, 15)
- Р и с . 54. Распространение питьевого рога в Литве в III—VI вв.: а) местонахождения широких оковок отверстий; в) местонахождения оковок острий рогов: 1. III—IV вв. (1 находка); 2. V—VI вв. (до 2 находок); 3. V—VI вв. (больше 2 находок)
- Р и с . 55. Распространение питьевого рога в Литве в VII—X вв.: 1. VII—VIII вв. (до 3 находок); 2. VII—VIII вв. (4 и больше находок); 3. IX—X вв. (до 3 находок); 4. IX—X вв. (4 и больше находок)
- Р и с . 56. Распространение питьевого рога в Литве в X—XI вв.: 1. до 3 находок; 2. 4—13 находок; 3. 14 и больше находок
- Р и с . 57. Распространение питьевого рога в Литве в XI — начале XIII вв.: 1. до 10 находок; 2. 11 и больше находок; 3. местонахождения профилированных оковок.
- Т а б л . 1. Оковки питьевого рога III—VI вв., их местоположение в погребениях

Vertė A. Simniškytė

Andra Simniškytė
Lietuvos istorijos institutas
Kražių. 5
2001 Vilnius
Tel. 62 56 30